

MONIKULTTUURISUUS LASTEN KUVAKIRJOISSA

Eveliina Kontio

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Varhaiskasvatuksen laitos
Kevät 2007

TIIVISTELMÄ

Kontio, E. 2007. Monikulttuurisuus lasten kuvakirjoissa. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. 90 sivua + liitteet.

Tässä laadullisessa tutkimuksessa tarkasteltiin monikulttuurisuuden ilmenemistä suomenkielisissä lasten kuvakirjoissa. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä olivat: kuinka paljon kuvakirjoissa näkyy muita kuin valkoihoisia ihmisiä, miten heitä kuvataan teksteissä ja kuvissa ja miten muutamien viime vuosikymmenien aikana julkaistut kuvakirjat eroavat sisällöltään toisistaan. Sivuteemana tarkasteltiin myös Suomen omien vähemmistöjen näkyvyyttä kuvakirjoissa sekä käännettyjen ja kotimaisten kuvakirjojen eroja. Monikulttuurisuusteema valittiin sen ajankohtaisuuden ja aikaisempien tutkimuksien puutteen vuoksi ja aihetta lähestyttiin selvittämällä mm. suomalaisen monikulttuurisuuden erityispiirteitä.

Tutkimusta varten käytiin läpi kaikki vuoden 2004 Keski-Suomen Aalto-kirjastoverkostoon kuuluvat lasten kuvakirjat, joista perusaineistoon karsiutui yksitoista monikulttuurista kuvakirjaa. Perusaineistoon lisättiin myös yksi vuoden 2005 ja yksi vuoden 2006 monikulttuurinen kuvakirja monipuolistamaan tutkimusaineistoa. Vertailuaineisto koostui viidestä vuosien 1978 ja 1984 välillä julkaistusta, harkinnanvaraisesti valitusta kuvakirjasta. Tutkimusmenetelmänä oli sisällönanalyysi, josta tärkeimpänä metodina käytettiin Penni Cottonin kehittämää semioottisen tekstianalyysin viitekehystä. Aineistoa tutkittiin kolmesta eri tarkastelunäkökulmasta: 1) millaisia rooleja vähemmistöön kuuluvilla ihmisillä kirjoissa on, 2) miten ihmiset kuvataan kirjojen kuvissa sekä 3) miten kirjojen teksteissä käsitellään vierasta kulttuuria eli yhtä kulttuuria toisen kulttuurin näkökulmasta.

Tutkimus osoitti, että 2000-luvun kuvakirjoissa monikulttuurisuus on niin luonteva osa kirjoja, ettei sitä välttämättä edes huomaa. Monikulttuurisuus näkyy pääasiassa kirjojen kuvissa, mutta yksittäistapauksissa monikulttuurisuutta myös käsitellään kirjojen sisällöissä. 2000-luvun monikulttuurisille kuvakirjoille on tyypillistä kuvata kulttuurien integraatiota, kun taas aiemmin julkaistuille kirjoille tyypillistä on kansainvälisyyskasvatus.

Suomeksi julkaistut kuvakirjat tarkastelevat maailmaa pääosin suomalaisesta näkökulmasta. Valkoihoisten ja vähemmistöön kuuluvien ihmisten kuvaamisessa kuvituksen keinoin on eroja, jotka näkyvät tummaihoisten ja kiinalaispiirteisten ihmisten hiusten sekä kiinalaispiirteisten ihmisten silmien kuvaamisessa. Vuosien 1978–1984 kirjoissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat aktiivisempia kuin 2000-luvun kirjoissa ja 2000-luvun kotimaisissa kirjoissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat aktiivisempia kuin käännöskirjoissa.

Kulttuurien kohtaaminen välittyi sekä perus- että vertailuaineiston kirjoista pääasiassa neutraalilla tavalla. Suomen monikulttuuristumisen myötä kirjojen välittämä viesti monikulttuurisuudesta on muuttunut aiempaa myönteisemmäksi.

Avainsanat: monikulttuurisuus, kuvakirjat, lastenkirjallisuus, vähemmistöt, maahanmuuttajat, ulkomaalaiset, suvaitsevaisuus, sisällönanalyysi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	MONIKULTTUURISUUS	9
2.1	Mitä monikulttuurisuus on?	9
2.2	Monikulttuurisuus Suomessa	10
2.3	Monikulttuurisuuskasvatus	13
3	KUVAKIRJAT JA MONIKULTTUURISUUS	16
3.1	Kuvakirjat ja niiden merkitys lapsille.....	16
3.2	Monikulttuurisuus lastenkirjallisuudessa.....	17
3.3	Monikulttuurisen kirjallisuuden merkitys ja kriteerit.....	19
3.4	Monikulttuurisen lastenkirjallisuuden tarve ja tarjonta.....	21
3.5	Monikulttuurinen lastenkirjallisuus Yhdysvalloissa	23
3.6	Miten kuvakirjoja analysoidaan	27
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	31
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	32
5.1	Aineiston hankinta.....	32
5.2	Tutkimusaineiston kuvaus	34
5.3	Aineiston analyysi	37
5.4	Luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua.....	39
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	41
6.1	Ulkonaön kuvaus perusaineiston kuvituksessa.....	41
6.2	Ulkonaön kuvaus vertailuaineistossa sekä tulosten vertailua	48
6.3	Vähemmistöön kuuluvan rooli kirjassa	50
6.3.1	Vähemmistöön kuuluva kirjan päähenkilönä.....	52
6.3.2	Vähemmistöön kuuluva tärkeänä sivuhenkilönä.....	54
6.3.3	Vähemmistöön kuuluva sivuhenkilönä.....	57
6.3.4	Vähemmistöön kuuluva sivullisena.....	60
6.4	Ihmiset eri rooleissa vertailuaineistossa sekä tulosten vertailua.....	62
6.5	Vieraan kulttuurin käsittely tekstissä.....	64
6.5.1	Myönteinen suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin	65
6.5.2	Neutraali suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin.....	66
6.5.3	Kielteinen suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin.....	68

6.5.4 Kulttuurien kohtaamiset teksteissä: tulosten vertailua	69
6.6 Kansainvälisyyskasvatuksesta monikulttuurisuuteen: tulosten koonti.....	71
7 VERTAILUA AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN	75
8 POHDINTA.....	81
LÄHTEET	83
LIITTEET.....	91

1 JOHDANTO

Monikulttuurisuutta käsitellään julkisuudessa tällä hetkellä paljon. Esimerkiksi tästä sopii talven 2006–2007 tv-ohjelmatarjonta, jossa monikulttuurisuus oli esillä vahvemmin kuin koskaan aikaisemmin. Yleisradio esitti Pykälää ja purtavaa-, Mundo- ja Basaari-ohjelmia sekä Poikkeustila-draamasarjaa. MTV3 näytti draamakomedian Mogadishu Avenue kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien tragikoomisista kohtaamisista.

Etninen moninaisuus ei kuitenkaan ole ollut Suomessa historiallisesti suosittu puheenaihe, ja väestöryhmien eroista keskusteltaessa on useimmiten keskitytty esimerkiksi alueelliseen ja taloudelliseen erilaisuuteen. Suhtautuminen perinteisiin vähemmistöihin ja maahanmuuttajiin on vaihdellut eri ajanjaksoina. Suomenruotsalaisten asemaa on pidetty esimerkkinä vähemmistöryhmän erinomaisesta huomioimisesta, mutta toisaalta saamelaisten ja romanien kielelliset ja kulttuuriset oikeudet kiellettiin pitkään. Suomessa ei ole totuttu pitämään monikulttuurisuutta luonnollisena ja elämää rikastuttavana tekijänä. (Räsänen 2005, 87–92.)

Suomeen on perinteisesti muuttanut vain vähän ulkomaalaisia. 1900-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa määrät ovat kuitenkin kasvaneet. Päättäjien keskuudessa vallitsee yksimielisyys siitä, että etenkin työperäistä maahanmuuttoa on edelleen lisättävä (esim. Jussila 2005). Tästä kertoo myös se, että keväällä 2007 työnsä aloittaneessa Matti Vanhasen II hallituksessa istuu Suomen historian ensimmäinen Eurooppa- ja

maahanmuuttoministeri. Kun nyt vähitellen näyttää selvältä, että Suomi on ja pysyy monikulttuurisena maana, on tärkeää kasvattaa lapsia pienestä pitäen hyväksymään ihmisten ja kulttuurien erilaisuus, jotta monikulttuurisuudesta tulisi luonteva osa suomalaista valtakulttuuria (Talib 2003, 27). Koska kirjallisuus vaikuttaa monipuolisesti lapsen kehitykseen, myös asenteiden muodostumiseen, on kiinnostavaa tutkia, millaisia kuvakirjoja lapsille luetaan ja millaisia eväitä ne antavat maailman- ja ihmiskuvan rakentamiseen.

Lastenkirjallisuus on kiinnostanut minua kautta vuosien. Minulle luettiin pienenä paljon kirjoja, ja kiinnostus lastenkirjallisuutta kohtaan on säilynyt edelleen. Kirjoitin jonkin aikaa lastenkirja-arvosteluja sanomalehteen, ja viime vuosien aikana kirjastoissa pitämäni satutunnit ovat sytyttäneet kiinnostuksen erityisesti kuvakirjoja kohtaan. Käytettyäni kuvakirjoja osana satutunteja minulle syntyi jonkinlainen käsitys 2000-luvun kuvakirjatarjonnasta. Monikulttuurisuusteemaan taas tartuin sen ajankohtaisuuden innoittamana.

Olen saanut vaikutelman, että suomeksi julkaistavissa kuvakirjoissa kuvataan elämää ja maailmaa pääosin suomalaisesta, pohjoismaisesta tai eurooppalaisesta näkökulmasta. Käsitykseni on, että ulkomaalaisia tai ulkomaalaistaustaisia ihmisiä käsitellään poikkeusyksilöinä esimerkiksi adoptiota käsittelevissä kuvakirjoissa. Voisi kuitenkin luulla, että monikulttuuristuvassa Suomessa monikulttuurisuus alkaisi näkyä myös kuvakirjoissa siten, että ”tavallisissa kuvakirjoissa”, ei siis monikulttuurisuusteemaa painottavissa tai adoptioon liittyvissä, kuvattaisiin myös muita kuin valkoihoisia ja alkuperältään suomalaisia, pohjoismaisia tai eurooppalaisia ihmisiä. Koska kirjallisuus heijastaa aina aikaansa, on todennäköistä, että myös kuvakirjoissa alkaisi vähitellen näkyä kulttuurien kirjo.

Käännöskirjallisuuden osuus Suomessa julkaistavista lastenkirjoista on yhä suurempi ja suurempi. Pelkästään kotimaisten kuvakirjojen tutkiminen antaisi liian suppean kuvan kuvakirjatarjonnasta, siksi tutkin suomeksi julkaistuja kuvakirjoja. Oletukseni on, että käännöskirjallisuus tuo Suomen kuvakirjatarjontaan monikulttuurisuutta enemmän kuin kotimainen kirjallisuus, koska monissa maissa monikulttuurisuus on ollut pitkään luonteva osa maan kulttuuria.

Se, että tutkin vain suomeksi julkaistuja kuvakirjoja, jättää pois sekä Suomen perinteisten vähemmistöjen että uudempien maahanmuuttajaryhmien omakielisen kirjallisuuden, ellei sitä ole suomennettu. Näen kuitenkin niin, että tämän hetken Suomen monikulttuurisuustilanne kaipaa ennen kaikkea Suomen kantaväestön tietoisuuden ja ymmärryksen laajentamista. Siksi on tärkeää tietää, millaista monikulttuurisuuskuvaa kuvakirjat viestittävät.

Suomen kattavin nuorisokirjallisuuden historiikki Pieni suuri maailma – Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia (Huhtala ym. 2003) ei näe monikulttuurisuutta millekään aikakaudelle tyypillisenä teemana. Historiikki päättyy kuitenkin 2000-luvun alkuun, joten voi olla, että monikulttuurisuusaiheen käsittely on juuri 2000-luvulle tyypillistä. Ainakin jonkinlainen muutos nuorisokirjallisuuden kentässä tapahtui 1990-luvun loppupuolella, jolloin esimerkiksi nuortenromaaneissa alettiin kirjoittaa seksuaalivähemmistöistä (Heikkilä-Halttunen 2003). Samaan aikaan perustettiin myös uusia pienkustantamoja, jotka painottivat valinnoissaan monikulttuurista kirjatarjontaa (Heikkilä-Halttunen 2001, 77).

Kirjallisuuden alalla on tehty Suomessa erittäin vähän monikulttuurisuustutkimusta. Turun yliopiston julkaisussa Vieraaseen kotiin: kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa (Ahokas & Kähkönen 2003) analysoidaan monikulttuurisia romaaneja, joiden kirjoittajat ovat itse maahanmuuttajia. Alan tutkimuksia läpikäydessäni huomasin, että esimerkiksi lasten kuvakirjojen sisältöjä ei ole tutkittu monikulttuurisuusnäkökulmasta, vaan on vain selvitetty sitä, millä tavoin kuvakirjoja voi käyttää esimerkiksi suvaitsevaisuuden lisäämiseen.

Rättyän (2002, 19) mukaan vuonna 1975 Suomessa julkaistiin 172 kotimaista ja 459 käännettyä lasten- ja nuortenkirjaa. Vuonna 2000 vastaavat luvut olivat 272 ja 1153. Luvut eivät ole täysin tarkkoja, sillä ne perustuvat Suomen kustannusyhdistyksen tilastoimiin kirjoihin eivätkä kaikki kustantajat kuulu kyseiseen yhdistykseen. Luvut antavat kuitenkin viitteitä tilanteesta. Omien selvitysteni mukaan kuvakirjoja on julkaistu 2000-luvulla vuosittain noin 200–300 nimekettä, mikä sisältää sekä kotimaisen

että käännetyn kuvakirjallisuuden. Oittisen (2004, 10) mukaan kuvakirjoista 60–80% on käännöksiä ja niistä 90% käännetään englannin kielestä.

Koska kuvakirjojen monikulttuurisuudesta ei löydy Suomessa tehtyä tutkimusta, lähdän tässä tutkielmassa liikkeelle määrittelemällä, mitä monikulttuurisuus tarkoittaa ja mitkä piirteet ovat tyypillisiä suomalaiselle monikulttuurisuudelle. Sen jälkeen käsittelen kuvakirjojen merkitystä ja niiden analysoinnin ainutlaatuisuutta, ulkomailla tehtyjä monikulttuuristen kuvakirjojen sisältötutkimuksia, hyvän monikulttuurisen kuvakirjan tunnusmerkkejä sekä monikulttuurisen kirjallisuuden merkitystä. Lopuksi esittelen oman tutkimukseni lähtökohdat, analyysimetodit ja tulokset, vertailen tuloksia aiempiin tutkimuksiin sekä pohdin tutkimuksen herättämiä ajatuksia.

2 MONIKULTTUURISUUS

Kulttuuri on kodin, perheen ja yhteiskunnan antama perintö, joka välittää asenteita, arvoja, uskomuksia ja kielen. Monikulttuurisuus on esimerkiksi sitä, että erilaiset kulttuurit elävät sovussa rinnakkain, käyvät vuoropuhelua keskenään ja hyväksyvät sen, että eri ihmisryhmillä on omat ominaispiirteensä. (Alameri-Sajama 2004, 16–17.) Tässä luvussa käsitellään monikulttuurisuutta sekä suomalaisen monikulttuurisuuden erityispiirteitä.

2.1 Mitä monikulttuurisuus on?

Monikulttuurisuuskäsite on tullut Suomeen englanninkielisen maailman ja pohjoismaisen keskustelun kautta, eikä sille ole olemassa yhtä kaikkien hyväksymää määritelmää. Termi on kuitenkin vakiintunut suomalaiseen keskusteluun. Suomessa monikulttuurisuus tarkoittaa muun muassa sitä, että yhteiskunnassa elää kulttuuriltaan erilaisia ja toisistaan poikkeavia ryhmiä, jotka pyrkivät elämään sovussa toistensa kanssa. Usein monikulttuurisuuden käsitteellä on myös normatiivinen käyttötarkoitus, jolloin sillä määritellään eri ryhmien välisiä suhteita ja arvotetaan sitä, millainen olisi hyvä yhteiskunta. (Alameri-Sajama 2004, 16; Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 18–20.)

Monikulttuurisuus vaatii sopeutumista ja erilaisuuden hyväksymistä. Jotta erilaiset ihmiset voisivat tulla toimeen toistensa kanssa, olisi tärkeää lisätä ihmisten välistä ymmärrystä ja tietoa erilaisista kulttuureista ja ihmisistä. Liebkindin (2000, 181) mukaan nimenomaan tietämättömyys on se seikka, joka herättää pelkoa ja sitä kautta ennakkoluuloja ja vihaa. Koska kirjallisuus auttaa vahvistamaan ihmisen omaa äidinkieltä, ymmärtämään omaa kulttuuria ja sitä kautta itseään, se lisää myös tietoisuutta niin kulttuurien yhtäläisyyksistä kuin eroistakin ja auttaa samastumisen kautta ymmärtämään erilaisuutta (esim. Cotton 2000, 19, 52, 62).

Kulttuurien kohdatessa odotetaan usein, että vähemmistö omaksuu pääväestön arvot, asenteet ja käyttäytymisen. Tällainen ajattelutapa ja toiminta johtaisi kuitenkin pian vähemmistökulttuurin häviämiseen. Nykypäivänä kulttuurin muutoksen katsotaan olevan kaksiulotteinen, ts. sekä enemmistön että vähemmistön on sopeuduttava toistensa läsnäoloon. Samalla kun vähemmistökulttuuri saa säilyttää omia kulttuuripiirteitään, se myös omaksuu jotakin ympäröivästä kulttuurista. (Liebkind 2000, 171.)

Käytännössä monikulttuurisuus muotoutuu jokaisessa yhteiskunnassa erilaiseksi. Yhden valtion monikulttuurisuuden perusteella ei voi olettaa, että toisen yhteiskunnan monikulttuurisuus kävisi läpi samanlaisen kehityskulun ja muodostuisi samanlaiseksi. (Huttunen ym. 2005, 22.)

2.2 Monikulttuurisuus Suomessa

Suomi on kansakuntana nuori, mutta Suomen alueella on elänyt pitkään monikulttuurinen väestö. Sekä kansallinen projekti ”oikean” suomalaisuuden löytämiseksi että taistelut itsemääräämisoikeuden ja itsenäisyyden saavuttamiseksi ovat kansallisessa muistissa, ja usein unohdetaan, että Suomi on kulttuurisesti heterogeeninen. Perinteiset vähemmistöryhmät eli suomenruotsalaiset, romanit, juutalaiset, tataarit ja niin sanotut vanhavenäläiset ovat asuneet Suomessa kauan, osa

jopa satoja vuosia, ja saamelaiset ennen suomalaisia. (Esim. Huttunen ym. 2005; Räsänen 2005, 91–92.)

Se, että suomalainen monikulttuurisuus olisi nuorta, ei Huttusen ym. (2005, 22) mielestä pidä paikkaansa. Heidän mukaansa näkemys sisältää sekä kuvitelman Suomen aiemmasta yksikulttuurisuudesta että ajatuksen siitä, että eri maiden monikulttuurisuudet voisivat syventyessään muuttua samanlaisiksi.

Monikulttuurisuuteen alettiin kiinnittää Suomessa huomiota oikeastaan vasta uusien etnisten vähemmistöryhmien saapuessa Suomeen 1970-luvulla (Räsänen 2005, 91–92). Samoihin aikoihin herättiin miettimään vähemmistökysymyksiä ja vähemmistöpoliittinen lainsäädäntö syntyi (Grönfors, Virolainen, Åkerlund & Lounela 1997, 167).

Suomi on eurooppalaisen mittapuun mukaan ottanut viime vuosiin saakka vastaan hyvin vähän pakolaisia. Toisaalta usein unohdetaan, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen Suomi otti vastaan runsaasti pakolaisia Neuvosto-Venäjältä ja asutti toisessa maailmansodassa menetettyjen alueiden siirtoväen, yli 400 000 henkilöä, eri puolille Suomea. Suomen ensimmäiseen pakolaisvirtaan vuodesta 1917 noin vuoteen 1925 saakka kuului kymmeniä tuhansia venäläisiä emigrantteja, inkeriläisiä ja Karjalan pakolaisia. (Pentikäinen 1997, 223–224.)

Pitkän tauon jälkeen Suomeen alkoi tulla uusia pakolaisia vuonna 1973, jolloin Suomi otti vastaan sata pakolaista Chilestä. Saman vuosikymmenen aikana saapui lisää pakolaisia Latinalaisesta Amerikasta sekä vuosina 1979 ja 1983 Vietnamista. Vuodesta 1986 alkaen Suomeen on saapunut 500–1000 henkilöä niin sanottuina kiintiöpakolaisina ja perheen yhdistämiset huomioon ottaen vuosittainen pakolais määrä on ollut 1500–2000 henkilöä. 1990-luvulla pakolaisia tuli erityisesti Somaliasta ja entisen Jugoslavian alueelta. Vastaanotettujen ulkomaalaisten määrää ovat lisänneet turvapaikanhakijat. (Pentikäinen 1997, 225–229.) Lisäksi vuonna 1990 inkerinsuomalaisille myönnetty ”paluumuutto-oikeus” on lisännyt maahanmuuttoa kymmenillä tuhansilla henkilöillä (Jaakkola 2005, 3).

Suomessa asui ulkomaan kansalaisia vuonna 1987 alle 18 000 (0,4% väestöstä), 1990-luvun alkupuolella vajaat 30 000 ja vuonna 2005 jo 114 000. Vuoden 1998 luku 85 060 ulkomaalaista oli vain 1,6 prosenttia koko väestöstä ja 2000-luvun alkupuolella ulkomaan kansalaisten osuus on kiivennyt vasta hieman yli 2 prosenttiin. Osa ulkomaalaistaustaisista Suomessa asuvista henkilöistä saa Suomen kansalaisuuden, joten ulkomailla syntyneiden määrä on suurempi kuin ulkomaan kansalaisten määrä. Esimerkiksi vuonna 2003 nämä luvut olivat 3% (ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä) ja 2,1% (ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä). Kun vielä 1980-luvun loppupuolella yli puolet Suomessa asuvista ulkomaalaisista oli kotoisin Länsi-Euroopasta, myöhemmin aasialaisten, afrikkalaisten ja itäeurooppalaisten osuus on kasvanut nopeasti. (Repo 2006, 25; Jaakkola 2000, 28; Jaakkola 2005, 5.) Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista yli 40 prosenttia on entisen Neuvostoliiton, Venäjän ja Viron kansalaisia. Lisäksi ulkomaalaisia opiskelijoita on Suomessa vuosittain muutamia tuhansia. (Jaakkola 2005, 3–5.)

Jaakkolan (2005, 17, 126–130; 2000, 47) tekemissä tutkimuksissa kävi ilmi, että suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon on muuttunut myönteisemmäksi vuosien 1987 ja 2003 välillä, samalla kun ulkomaalaisten määrä Suomessa on lisääntynyt. Tutkijan mukaan suhtautumiseen vaikuttavat muuton taustalla olevat syyt sekä muuttajan etninen tausta. Suomalaiset suhtautuvat myönteisimmin muista Pohjoismaista sekä anglosaksisista maista tuleviin ulkomaalaisiin, ja esimerkiksi asenteet ulkomaalaisia työnhakijoita kohtaan ovat muuttuneet myönteisemmiksi vuodesta 1993 vuoteen 2003. Sodan, ympäristötuhojen tai nälän vuoksi pakoon lähteneisiin suomalaiset suhtautuvat myönteisemmin kuin rodun, uskonnon tai poliittisen näkemyksen vuoksi vainotuksi tulleeisiin.

Suomen monikulttuurisuuden muotoutumiseen ovat paljon vaikuttaneet somalialaiset. Somalialainen islam-vaikutteinen kulttuuri poikkeaa niin paljon suomalaisesta kulttuurista, että se on herättänyt keskustelua esimerkiksi pukeutumisesta, ympärileikkauksesta, ruokavaliosta ja tasa-arvosta ja siitä, mitä kulttuuriin tai uskontoon liittyviä asioita Suomessa voi sallia ja mitä ei. (Hallenberg 1996; Aliyev, Friman & Paalanen 2006.)

Horstin (2005, 277–278) mukaan suomalaisen yhteiskunnan suhtautuminen monikulttuurisuuteen on kaksijakoista. Hän käyttää esimerkkinä mediaa, joka toisaalta tuomitsee turvapaikanhakijoita elintasopakolaisiksi, toisaalta iloitsee etnisten vähemmistöjen kulttuurisesti rikastuttavasta vaikutuksesta Suomeen. Horstin tutkimuksessa kävi myös ilmi, että maahanmuuttajat jäävät mediassa usein ilman ääntä; suomalaiset puhuvat maahanmuuttajien puolesta.

2.3 Monikulttuurisuuskasvatus

Monikulttuurisuuskasvatus, kansainvälisyyskasvatus ja suvaitsevaisuuskasvatus sekoittuvat helposti toisiinsa. Myllymäki (2004, 14–21) pitää termiä kansainvälisyyskasvatus yläkäsitteenä, jonka osa-alueita ovat esimerkiksi ihmisoikeus-, tasa-arvo, kulttuuri-, kehitys-, ympäristö-, viestintä-, rauhan- ja turvallisuuskasvatus sekä monikulttuurisuuskasvatus. Kaikkiin osa-alueisiin kuuluu maiden rajat ylittävä toiminta eli kansojen ja kulttuurien välinen yhteistyö.

Haataisen (2004, 8) mukaan kansainvälisyyskasvatuksen tavoite on, että ”ihminen hyväksyy toisten ihmisten erilaisuuden ja tuntee muita kulttuureita, ymmärtää ihmisten ja kansojen keskinäisen riippuvuuden ja ymmärtää tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden ihmisarvon perustaksi”. Myllymäen (2004, 10) mukaan kansainvälisyyskasvatuksen tavoitteena on yleensä maailmanlaajuinen yhteisvastuu.

Kansainvälisyyskasvatuksen ja monikulttuurisuuskasvatuksen päämäärät voivat olla samat, mutta monikulttuurisuuskasvatus keskittyy vain rajattuun osaan kansainvälisyyttä. Näyttäisi siltä, että kansainvälisyyskasvatukseen riittää esimerkiksi tietoisuuden lisääminen: maailmassa on erilaisia ihmisiä ja se on hyvä tietää. Kun taas monikulttuurisuuskasvatuksessa ihmiset elävät samalla alueella ja heidän keskinäistä kanssakäymistään pyritään (myönteisesti) lisäämään. (Esim. Alameri-Sajama 2004, 16–17.)

Joskus myös suvaitsevaisuuskasvatus katsotaan kansainvälisyyskasvatuksen osa-alueeksi (Allahwerdi 2001, 27), mutta toisaalta Talibin (2003, 28) mukaan juuri suvaitsevaisuus on se, mikä tekee esimerkiksi monikulttuuristumisen mahdolliseksi. Todellista monikulttuurisuutta ei siis voi olla ilman aitoa suvaitsevaisuutta. Wahlström (1996, 104) liittää suvaitsevaisuuteen aktiivisen toiminnan oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden puolesta ja väkivaltaa, sotia ja rasismia vastaan. Suvaitsevaisuuskasvatus liittyy kaikenlaisen erilaisuuden hyväksymiseen ja suvaitsevaisuuteen, ei yksinomaan monikulttuurisuuskasvatuksen toteutumiseen.

Monikulttuurisuuskasvatusta tarvitaan, koska kulttuurien kohtaamiset ovat usein monimutkaisia. Jotta ihmiset pystyisivät suvaitsemaan ja ymmärtämään paremmin toisiaan sekä huomaamaan erilaisuuden rikastuttavan vaikutuksen ja tulemaan tietoisiksi kaikkien kansojen yhdenvertaisuudesta, tarvitaan monikulttuurisuuskasvatusta. Esimerkiksi koulu on osaltaan velvoitettu kasvattamaan lapsia suvaitsevaisuuteen ja monikulttuurisuuteen ja tarjoamaan kaikille oppilaille tasapuoliset opiskelu- ym. mahdollisuudet. (Talib 2003, 23, 28–29.)

Monikulttuurisuuskasvatuksen perusajatus on se, että jokaisella on oikeus omaan kulttuuriinsa. Jokaisen tulee kuitenkin myös hyväksyä erilaisuutta, ja koulu ja päiväkoti pyrkivät antamaan valmiuksia ymmärtää toisia kulttuureita ja kohdata erilaisuutta. Monikulttuurisuuskasvatusta toteutetaankin yleensä lähinnä päiväkodeissa ja kouluissa. (esim. Mikkola & Heino 1997, 118.)

Monikulttuurisuuskasvatus on osa eri tahojen opetussuunnitelmia, ja esimerkiksi esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2000) on ohjeet siitä, miten muun muassa maahanmuuttajalapsen täytyy huomioida esiopetuksessa. Vaikka esiopetuksen yleiset kasvatus- ja oppimistavoitteet ovat samat kaikkien lasten opetuksessa, on maahanmuuttajien opetuksessa myös omia erityispiirteitä. Esiopetus mm. pyrkii kotouttamaan maahanmuuttajalapsia suomalaiseen kulttuuriin ja auttaa lasta kasvamaan sekä oman yhteisönsä että suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sanotaan maahanmuuttajien opetukseen liittyen, että ”Kulttuuria tukevan esiopetuksen päämääränä on omanarvontuntoinen,

kulttuuristaan, taustastaan ja kielestään ylpeä, yhteiskuntaan integroitunut kaksikielinen ja -kulttuurinen aikuinen, joka kykenee siirtämään omaa kulttuuriperintöään lapsilleen” (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000, 19–20; Ikonen 2001, 183). Kyseiset tavoitteet eivät ilmeisestikään toteudu välttämättä automaattisesti, vaan monikulttuurisuuskasvatus helpottaa niiden toteutumista tai tekee siitä mahdollista. Lastenkirjallisuus on yksi hyvä väline monikulttuurisuuskasvatuksessa (esim. Talib 2003, 27).

3 KUVAKIRJAT JA MONIKULTTUURISUUS

Tässä luvussa käsitellään kuvakirjojen määritelmää ja merkitystä, lastenkirjallisuuden monikulttuurisuutta, kuvakirjojen ja monikulttuurisuuden yhdistämistä sekä ihmisten suhtautumista monikulttuuriin kirjoihin. Luvussa esitellään myös kaksi monikulttuuristen kuvakirjojen tutkimusta sekä kerrotaan kuvakirjojen analysoimisen erityispiirteistä.

3.1 Kuvakirjat ja niiden merkitys lapsille

Kuvakirja on yksi lastenkirjallisuuden lajeista, eikä kuvakirjalle ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Määritelmistä väljin kertoo kuvakirjan olevan lastenkirja, jossa jokaisella sivulla on vähintään yksi kuva. (Tuunanen 1990, 146–147.) Yleisimmän määritelmän mukaan kuvakirja on kirja, jossa kuvalla ja tekstillä on kirjassa yhtä suuri osuus tai kuvan osuus on suurempi kuin tekstin osuus (Kuivasmäki & Heiskanen-Mäkelä 1989, 75). Kolmas määritelmä kuvaa kuvakirjan olevan kaunokirjallinen teos, jossa joka aukeamalla on vähintään yksi kuva ja jossa kuva ja teksti kertovat tarinan yhdessä (esim. Rhedin 1992, 15; Nettervik 1994, 60). Neljännen määritelmän mukaan kuvakirjassa kuva ja teksti käyvät vuoropuhelua keskenään eli muodostavat kokonaisuuden (Rhedin 1992). Tässä tutkimuksessa kuvakirjoilla tarkoitetaan lapsille

tarkoitettuja kirjoja, joissa jokaisella sivulla on sekä kuvia että tekstiä ja teksti ja kuva liittyvät toisiinsa ja tukevat toisiaan.

Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että kuvakirjat ovat tärkeitä lapsen monipuolisen kehityksen kannalta. Kuvakirjojen tärkeimpinä vaikutuksina nähdään niiden myötävaikutus kielen, ajattelun, mielikuvituksen, persoonallisuuden, empatiakyvyn, elämänhallintakeinojen ja itseilmaisun kehittymiseen sekä kuvien antamat esteettiset elämykset. (esim. Vandergrift 1990, 2; Ylönen 2000, 49).

Lastenkirjallisuus edistää ja tukee lapsen kielellistä kehitystä, ajattelua sekä mielikuvitusta, antaa tietoa ja opettaa, muovaa asenteita, auttaa ongelmien ratkaisemisessa, rikastuttaa tunnekokemuksia sekä virkistää ja antaa iloa (Tossavainen 1979, 22). Ikonen (1978) näkee lastenkirjallisuuden tärkeimpänä tehtävänä kaaoksen jäsentämisen muiden ihmisten elämästä kertomalla. Hän myös korostaa, että kirjoilla on tärkeä tehtävä myötäelämisen kyvyn kehittämisessä ja että kirja antaa neuvoja elämässä selviytymiseen. Kirjan pariin voi paeta ja saada lukemisesta lohdutusta, rohkaisua ja kannustusta ponnistella. Lastenkirjallisuuden avulla lapsi oppii luovaa ajattelua, kehittää taitoa ilmaista itseään, saa esteettisiä tunnekokemuksia ja käyttäytymismalleja ja omaksuu kriittistä ajattelua. Kirja tukee myös lapsen äidinkielen kehitystä, ja äidinkielen taitohan on koko elämisen ehto sekä oppimisen ja ajattelun perusta. Lastenkirjallisuuden kehitystehtäviä ovat myös kulttuuriperinteen siirtäminen sekä vuorovaikutuksen ohjaaminen. (Ikonen 1978, 8, 22–23, 27, 69.) Tässä tutkielmassa korostuvat lastenkirjallisuuden kasvattavat, tietoa lisäävät ja äidinkieltä kehittävät tehtävät.

3.2 Monikulttuurisuus lastenkirjallisuudessa

Bainbridgen, Pantaleon ja Ellisin (1999, 183) mukaan monikulttuurinen kirjallisuus on kirjallisuutta, joka kuvaa ja tutkii toisistaan poikkeaviin ryhmiin kuuluvien yksilöiden elämää. He eivät kuitenkaan tarkenna määritelmässään, mitä kyseiset poikkeavat ryhmät ovat ja mistä/miten ne poikkeavat. Bainbridgen ym. tutkimus kuitenkin käsittelee

kuvakirjallisuutta vähemmistöön kuuluvien henkilöiden, pääasiassa kulttuurivähemmistöjen, kannalta. Oletettavasti heidän määritelmänsä taustalla on ajatus siitä, että monikulttuurinen kirjallisuus tuo esille vähemmistönäkökulman tai kertoo vähemmistöistä.

Kruse (1992, Moselyn 1997, 7, mukaan) jakaa monikulttuuriset kirjat kolmeen luokkaan:

- 1) kirjat, jotka kuvaavat kaikenlaisten ihmisten jokapäiväistä elämää yhdessä toisten kanssa ”rodullisessa harmoniassa”
- 2) kirjat, jotka ovat yleensä kirjassa esitettyyn kulttuuriin kuulumattoman henkilön kirjoittamia
- 3) kirjat, jotka heijastavat kirjoittajan omaa todellista perinnettä ja taustaa

Bishop (1991, Moselyn 1997, 7, mukaan) puolestaan jakaa monikulttuuriset kirjat sisältönsä perusteella seuraavasti:

- 1) sosiaalisesti tiedostavat kirjat, joissa ”kirjoittaja tai kuvittaja ottaa puheeksi mustat kasvot”
- 2) ”sulatusuunit” eli kulttuurien integraatiota käsittelevät kirjat
- 3) kulttuurisesti tiedostavat kirjat, joissa kertomus kerrotaan asiallisesti ja perusteellisesti yhden kulttuurin näkökulmasta

Krusen jaottelu on siinä mielessä erikoinen, että se sulkee pois kirjat, joissa etniset ryhmät eivät elä sulassa sovussa. Minun on vaikea uskoa, että kulttuurien yhteiselo olisi aina ”rodullisessa harmoniassa”, kuten Kruse ilmeisestikin olettaa. Krusen jaottelu myös korostaa kirjan kirjoittajan omaa etnistä taustaa, mitä en itse pidä erityisen tärkeänä. Uskoisin, että kirjailija voi aiheeseen ja etniseen ryhmään perehtymällä kirjoittaa hyviäkin kirjoja, vaikka etniseen ryhmään kuuluvaa ihmistä voi tuki pyytää tarkistamaan kirjan sisällön.

Tutkimukseni kannalta Krusen näkemyksiä kiinnostavampi ja todennäköisesti käyttökelpoisempi on Bishopin jaottelu, sillä siinä kirjat jaetaan luokkiin sisällön perusteella. Uskoisin, että monikulttuurisuutta sisältävät kirjat on mahdollista sijoittaa Bishopin kolmeen luokkaan. Tutkimuksessani monikulttuurinen kuvakirjallisuus tarkoittaa kirjoja, joissa esiintyy kantaväestöstä ulkonäöltään, syntyperältään tai muulta kulttuuriselta taustaltaan poikkeavia ihmisiä.

3.3 Monikulttuurisen kirjallisuuden merkitys ja kriteerit

Eurooppalaisia kuvakirjoja tutkinut Cotton (2000, 41, 49) näkee tärkeäksi, että yhdentyvässä Euroopassa lasten tietoisuus ja ymmärrys eurooppalaisia naapureitaan kohtaan lisääntyisivät. Hänen mukaansa kuvakirjojen kulttuurien rajat ylittävä kuvitustaide sekä kirjojen universaalit aiheet auttavat tässä prosessissa. Ymmärryksen tai tietoisuuden lisääminen ei kuitenkaan tapahdu Cottonin mielestä aina automaattisesti, vaan kuvakirjoja pitäisi käsitellä osana opetusta siten, että opettaja kannustaa lapsia pohtimaan esimerkiksi kulttuurien yhteisiä piirteitä. Ihanteellisessa prosessissa kuvakirjat ovat huolella valittuja ja niitä käsitellään myönteisellä tavalla etsien omaa ja vierasta kulttuuria yhdistäviä tekijöitä. Kuvakirjojen yhteydessä on Cottonin mielestä tärkeää myös esitellä eurooppalaisten kielten moninaisuutta liittämällä kirjan mukaan alkuperäiskieltä esittelevä ääninauha. Suomalaislapset kuulevat kuitenkin vieraita kieliä brittiläislapsia enemmän, joten näkisin ääninauhujen käytön Cottonin esittämällä tavalla tarpeettomana ainakin Suomessa.

Räsänen (2005, 89) pitää varhaisen sosialisointia aikana omaksuttuja asenteita varsin pysyvinä. Hän tarkoittaa viimeistään kouluikästä tapahtuvaa sosiaalistumista ja pitää koulua merkittävänä näkemysten synnyttämisen ja vahvistamisen paikkana. Räsänen mukaan koulu voi toisaalta vahvistaa ennakkoluuloja, mutta myös rohkaista toimimaan kulttuurisen tasa-arvon puolesta tiedostavien opettajien johdolla. Räsänen ajatus varhaisessa vaiheessa omaksuttujen näkemysten vahvuudesta tukee mielestäni sitä, että monikulttuurisuuteen kasvattaminen alkaa yleensä jo päivähoito- ja kuvakirjajäädessä. Räsänen mukaan toisen ihmisen asemaan asettumista voi harjoitella mm.

roolinottoharjoitusten avulla. Esimerkiksi juuri kuvakirjat voisivat tarjota ideoita roolileikkeihin.

Kuvakirjat auttavat lasta ymmärtämään enemmän itsestään ja omasta kulttuuristaan. Parhaimmillaan lapsi voi kuvakirjan kautta yhdistää uusia asioita tuttuihin ja turvallisiin kokemuksiinsa ja siten laajentaa ymmärrystä ja tietoisuutta muita kulttuureja kohtaan. (Cotton 2000, 49–50.) Omakielinen kirjallisuus vahvistaa äidinkieltä, joka taas muodostaa perustan vieraiden kielten oppimiselle. Jos vähemmistöön ja enemmistöön kuuluvilla ihmisillä on jokin yhteinen kieli, se vähentää ennakkoluuloja. (Talib 2003, 23.) Kirjat siis opettavat kieltä, joka vuorostaan auttaa ihmisiä olemaan tekemisissä toistensa kanssa.

Kirjallisuudella on tärkeä merkitys kulttuuri-identiteetin vahvistamisessa. Talib (2003, 25) pitää vahvaa kulttuuri-identiteettiä perustana monikulttuurisen identiteetin syntymiselle. Jos yksilö ei koe, että hänen alkuperäisidentiteetinsä on uhattuna, hän pystyy helpommin sopeutumaan uuteen kulttuuriin ja arvostamaan sekä omaa että muiden kulttuuria. Itse näkisin, että riippumatta siitä, millä kielellä kirja on kirjoitettu, vähemmistöstä myönteisesti kertova kuvakirja voi lisätä kulttuurien arvostusta niin vähemmistöön kuin valtaväestöönkin kuuluvien ihmisten silmissä.

Laukan (2001, 64) mukaan maailman kansainvälistymisestä huolimatta kuvakirjoissa on vielä nähtävissä kansallisia eroja erityisesti kuvituksessa. Kuvista on hänen mukaansa nähtävissä kuvittajan saama taidekoulutus sekä kuvittajan kotimaan taide. Pidän itse tärkeänä, että lapset tottuisivat monipuoliseen kuvalliseen kulttuuriin jo varhaisessa ikävaiheessa. Voi myös olla niin, että suomalaislasten tottumattomuudesta erilaisiin kuvituksiin ei tarvitse olla huolissaan suuren käännetyn kuvakirjallisuuden määrän johdosta. Mitä enemmän lapsi näkee eri tavoin kuvitettuja kirjoja, sitä paremmin hän oppii ymmärtämään kuvien kieltä (Into 2003, 27).

McGuire-Raskin (1996, Bainbridgen ym. 1999 mukaan) on tutkinut sitä, miten monikulttuurisen kirjallisuuden kirjoittajien *ulkopuolisuus* (outsider) ja *sisäpiiriläisyys* (insider) vaikuttavat kirjojen sisältöihin. Hänen tutkimustuloksensa viittaavat siihen, että ulkopuolinen tuottaa enemmän stereotypioihin ja ”turistinäkökulmaan” perustuvaa

tekstiä kuin sisäpiiriin kuuluva. Lisäksi ulkopuolinen on sisäpiiriläistä huolettomampi siinä, miten hän kuvaa vierasta kulttuuria. McGuire-Raskin ei kuitenkaan tarkasti määrittele, ketkä kuuluvat sisäpiiriläisiin ja ketkä ulkopuolisiin.

Finazzo (1997, Bainbridgen ym. 1999 mukaan) kirjoittaa, että hyvän monikulttuurisen kuvakirjan voi löytää esimerkiksi seuraavien pohdintojen kautta: kuvataanko hahmot ennemminkin aktiivisessa kuin passiivisessa roolissa, onko hahmojen toiminta realistista, mutta ei kaavamaista, esitetäänkö erilaiset kulttuurit myönteisessä valossa, lisääkö kertomus ymmärrystä ja hyväksyntää, auttaako kirjan tarina vähemmistöön kuuluvia ihmisiä tuntemaan ylpeyttä taustastaan, heijastaako kirja tarkkaan ihmisten puhetta, täydentääkö kuvitustyyli tekstiä ja lisää tarinan taikaa, heijastaako kuvitus autenttista henkilökuvaa vai fyysisiä piirteitä, millaisia ennakkovalmisteluja kirjailija ja kuvittaja ovat tehneet valmistautuakseen kirjan tekemiseen sekä rohkaiseeko kirja lasten sosiaalista tietoutta.

Jos monikulttuurista kirjaa valitaan esimerkiksi kouluun monikulttuurisuuskasvatusta varten, on syytä tarkistaa, miltä vuodelta kirja on ja tarkistaa sen sisältö, sillä kulttuurikäsitteet ym. ovat muuttuneet ajan myötä. Aina vain parempi, jos joku vähemmistön kuulunut henkilö on arvostellut kirjan esimerkiksi lehteen ja jos arvostelua voi käyttää oman arvioinnin tukena kirjaa valitessa. (Finazzo 1997, Bainbridgen ym. 1999 mukaan.) Plengen (2004) mielestä hyvä kirja lisää ihmisten ja kansojen välistä kunnioitusta.

3.4 Monikulttuurisen lastenkirjallisuuden tarve ja tarjonta

Pienkustantaja Vagn Plenge (2004) on kustantanut monikulttuurista kirjallisuutta Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa jo 1970-luvun loppupuolelta alkaen ja kertoo kohdanneensa monenlaista vastustusta valitsemaansa teemaan liittyen. Etsiessään yhteistyökumppaneita monikulttuurisen kirjallisuuden julkaisemiseen ja kustantamiseen 1980-luvun Pohjoismaissa hän kohtasi ennakkoluuloja esimerkiksi sitä kohtaan, että lastenkirjan kirjoittaisi tai kuvittaisi joku muu kuin pohjoismaalainen tai

länsieurooppalainen ihminen. Kun Plenge selvitti sitä, minkälaiset monikulttuuriset kirjat markkinoilla menestyisivät, tulos oli, että ihmiset haluavat kirjoja, joiden sisältö tukee heidän ennakkokäsityksiään eri kulttuureista, ts. kirjoja, jotka kertovat kolmannen maailman lasten kurjista oloista ja toivottomasta elämästä. Plenge sen sijaan oli kiinnostunut julkaisemaan kirjoja, joissa aasialaisia, afrikkalaisia ja eteläamerikkalaisia ihmisiä kuvataan myönteisessä valossa ja kerrotaan eri maanosien kansojen vahvuudesta: ei kurjuudesta, vaan omien olojen parantamisesta ja niin edelleen.

Plenge (2004) toteaa, että nimenomaan aikuiset pelkäävät ”liian erilaisia ja vaikeita” eli stereotyyppioista poikkeavia kirjoja. Koska vanhemmat vaikuttavat siihen, millaisia kirjoja lapset lukevat ja mitä heille luetaan, tulee lasten kirjavalikoimasta helposti kovin suppea. Plengen mukaan monikulttuurisien kirjojen julkaisemisessa pitäisi huomioida se, että pienet lapset eivät ehkä ole ehtineet vielä oppia vanhempiensa ennakkokäsityksiä erilaisista kulttuureista, joten aikuisten liian poikkeaviksi luokittelemat kirjat eivät ehkä olekaan lasten mielestä lainkaan vaikeita.

1980-luvun loppu ja 1990-luvun alku olivat Rosemary Stonesin (1999, 4–5) mukaan Britannian lastenkirjallisuudessa aikaa, jolloin niin sanotut ”uuden sukupolven mustaihoiset” eli maahanmuuttajavanhempien Britanniassa syntyneet lapset, astuivat esiin niin runoilijoina kuin kirjailijoinakin. Heidän kirjoittamiensa kirjojen sisällöt olivat pääosin eri kansojen legendoja, myyttejä ja kansansatuja. Vuosituhannen vaihteessa Britanniassa havahduttiin huomaamaan, että monikulttuurisesta kirjallisuudesta puuttuu lastenkirjallisuus, joka antaisi maahanmuuttajille ja ulkomaalaistaustaisille lapsille tilaisuuden peilata omia kokemuksiaan. Tähän puutteeseen on alettu vastata julkaisemalla todellisuuteen perustuvia lastenkirjoja kuten esimerkiksi kirja afrikkalaisista lapsisotilaista, jotka myöhemmin saapuvat pakolaisina Isoon-Britanniaan.

Volotisen (2003, 78–79) mielestä Suomessa on tarvetta monikulttuuriselle lasten- ja nuortenkirjallisuudelle. Hänen mukaansa lasten ja nuorten olisi tärkeää saada tietoa Suomen maahanmuuttajista ja heidän menneisyydestään, arkielämästään ja unelmistaan. Volotinen näkee, että Raili Mikkasen vuonna 1984 ilmestynyt kirja Thuongin päivä on

hyvä esimerkki kirjasta, joka vastaa kyseiseen tarpeeseen. Thuongin päivä on yksi tutkimukseeni sisältyvistä kirjoista.

3.5 Monikulttuurinen lastenkirjallisuus Yhdysvalloissa

Yhdysvaltojen monikulttuurisuuden historia on aivan toisenlainen kuin Suomen ja etniset ryhmät ovat Yhdysvalloissa enemmän esillä kuin Suomessa, myös lastenkirjallisuudessa. Lamme, Fu ja Lowery (2004, 124–126) ovat tutkineet yhdysvaltalaisen kuvakirjojen maahanmuuttajakuvaa ja ovat luokitelleet kirjat kolmeen luokkaan kirjojen teemojen mukaan. Luokat ovat 1) asettuminen, 2) yhteyden säilyttäminen ja 3) sopeutuminen.

Ensimmäiseen 'asettuminen'-luokkaan kuuluvat kirjat, jotka käsittelevät koti-ikävää ja tunnetta siitä, että on kadoksissa uudessa maassa, sekä sopeutumista uusiin asioihin ja toisaalta myös työskentelyä unelmien toteuttamiseksi. Kirjoille on tyypillistä, että kuvakirjan lapsihahmo ei täysin ymmärrä maahanmuuton taustoja ja kaipaa entiseen kotiin tai sukulaisiaan tai lemmikkieläimiään. Lapsen vanhemmat ovat kiireisiä rakentaessaan uutta elämää uudessa maassa, ja lapset ja vanhukset jäävät hieman tyhjän päälle ja ikävöivät menneitä. Lapsi saattaa myös kokea uuden maan pelottavana, ja erityisesti koulu saattaa osoittautua ahdistavaksi paikaksi. Kirjoissa tärkeäksi osoittautuu usein esimerkiksi uusi ystävä koulussa tai ymmärtäväinen aikuinen, joka jakaa lapsen kanssa kaipuun tunteen. Kirjoissa käsitellään myös sitä, kuinka perheet ja sukulaiset yhdessä tukevat toisiaan ja rakentavat uutta elämää opettaen toisilleen uutta kieltä tai säästään rahaa esimerkiksi oman kaupan perustamiseen ja siten toteuttavat haaveitaan uudessa maassa.

Toiseen 'yhteyden säilyttäminen' -luokkaan kuuluvissa kirjoissa käsitellään suhdetta jätettyyn kotimaahan. Kuvakirjojen teemat liittyvät esimerkiksi vanhojen perinteiden vaalimiseen, muistojen ylläpitämiseen sekä vierailuun kotimaassa. Tarinat käsittelevät esimerkiksi sitä, miten jokin kotimaasta mukana tuotu esine tuo turvaa sukupolvelta toiselle, pitää yllä muistoa kotimaasta ja muistuttaa joko kuolleista tai kaukana asuvista

sukulaisista. Kirjoissa kuvataan myös kotimaan juhlaperinteiden jatkamisen tärkeyttä ja niiden siirtämistä myös nuoremmille sukupolville. Lisäksi kategoriaan kuuluvat kirjat, jotka liittyvät kotimaassa (tai vanhempien tai isovanhempien kotimaassa) vierailuun tai suunnitelmiin siitä.

Lammen ym. (2004) kolmas kategoria 'sopeutuminen' (alkuperäistekstissä "Becoming American") sisältää kirjat, joissa käsitellään kahden kulttuurin yhdistymistä, uuden identiteetin kehittymistä sekä uuden maan kansalaiseksi tulemistä. Kirjoissa käsitellään sitä, kuinka erityisesti lapset rakentavat uuden identiteetin eli kaksoisidentiteetin, eli heistä tulee esimerkiksi afroamerikkalaisia tai amerikanjapanilaisia sen sijaan, että he kokisivat kuuluvansa vain vanhempiensa kulttuuriin. Kuvakirjat kertovat myös siitä, millaisia ristiriitoja kaksoisidentiteetistä muodostuu vanhempien ja lasten välille: vanhemmat haluaisivat säilyttää perinteet, mutta lapset haluavat tulla uuden kulttuurin/maan täysivaltaisiksi jäseniksi ja jopa hylätä vanhempiensa ja entisen kotimaansa perinteet. Kirjoissa käsitellään myös sitä, miten lapsi voi yhdistää uuden ja vanhan kulttuurin toisiinsa ja esimerkiksi juhla perinteisiä juhlia uudella tavalla. Sopeutumisen luokkaan kuuluvat siis kirjat, joissa tullaan uuden kotimaan jäseniksi sekä emotionaalisesti että laillisesti (kansalaisuuden saaminen) ja rakennetaan uusi identiteetti, jossa yhdistyvät niin entinen kuin uusikin kulttuuri.

Lamme ym. (2004, 127) havaitsivat, että kuvakirjoissa esiintuoduilla maahanmuuttajien kokemuksilla on myös todellisuuspohjaa. Osa tutkijoista on itsekin maahanmuuttajataustaisia, joten he pystyivät vertaamaan aiempaa kokemuspohjaa (sekä omia että toisten maahanmuuttajien kokemuksia) kirjojen sisältöihin. He myös havaitsivat, että kirjoissa kerrotut kokemukset voivat koskea myös kaikenlaisia maasta toiseen tai paikasta toiseen muuttavia ihmisiä, sillä hekin joutuvat käymään läpi samanlaiset vaiheet sopeutuakseen uuteen kulttuuriin. Toisaalta Lamme ym. kiinnittivät huomionsa myös siihen, millaisia sisältöjä kuvakirjoissa ei ole. Kuvakirjat kertovat lähinnä hyvistä ja onnellisesti päättyvistä asioista, hyvin sujuneista sopeutumisprosesseista ja unelmien toteutumisesta sen sijaan, että kerrottaisiin laittomien siirtolaisten kurjista oloista tai siirtolaisten tekemistä alipalkatuista töistä.

Mielestäni Lammen ym. maahanmuuttoa käsittelevien kirjojen kategoriat ovat kiinnostavat ja niiden sisällöt on niin hyvin kerrottu, että pystyn hyödyntämään niitä myös omassa tutkimuksessani. Toisaalta kategorioista puuttuu kokonaan muuttamiseen valmistautuminen ja muuttotilanne, eli luokittelu kattaa vain kirjat, joissa maahanmuuttajat jo asuvat uudessa maassa.

Joyce J. Mosely (1997) tutki tapaustutkimuksen tapaan yhden yhdysvaltalaisen koulukirjaston kirjoja monikulttuurisuusnäkökulmasta. Mosely analysoi sisällönanalysillä muun muassa sitä, mihin etnisiin ryhmiin kirjojen henkilöt kuuluvat, mihin ympäristöön kertomus sijoittuu, miten autenttisesti ja realistisesti rodut esitettiin ja tuotiinko ihmiset esiin myönteisessä vai kielteisessä valossa. Hän myös tarkasteli, onko kirjan kuvitus realistista ja uskottavaa, tietävätkö kuvittaja ja kirjoittaja siitä, mistä kertovat, sekä vaikuttaako kirja myönteisesti lukijan minäkuvaan.

Moselyn (1997, 16–18) tausta-ajatuksena oli, että kirjojen pitäisi edustaa eri etnisiä ryhmiä samassa suhteessa kuin kyseisessä koulussa oli etniseltä taustaltaan erilaisia oppilaita. Suurin osa koulun oppilaista oli afroamerikkalaisia. Moselyn analysoimista kirjoista 43 prosentissa päähenkilö oli afroamerikkalainen, 36,3%:ssa valkoinen (white), 10%:ssa amerikkanaasialainen, 6,3%:ssa alkuperäinen amerikkalainen (intiaani) ja 4,4 prosentissa latino. Koulun oppilaiden etniseen taustaan suhteutettuna kirjoissa oli liian paljon valkoisista kertovia kirjoja ja liian vähän muita etnisiä ryhmiä.

Tämän tutkielman kannalta mielenkiintoisempi havainto oli se, että kirjat ovat melko usein yksikulttuurisia (mt, 22–25). Esimerkiksi aasialaisista kertovissa kirjoissa oli yleensä vain aasialaisia, samoin latinojen keskuuteen sijoittuvissa kertomuksissa. Myös valkoisista kertovien kirjojen pää- ja sivuhenkilöt olivat usein valkoisia, mutta jos niissä esiintyi muihin etnisiin ryhmiin kuuluvia, henkilöt olivat afroamerikkalaisia, latinoja tai aasialaisia. Toisin sanoen esimerkiksi valkoisten ja Amerikan alkuperäisväestön yhteiselosta ei kerrottu. Latinoista kertovissa kirjoissa oli yleensä vain latinoja, mutta sivuhenkilöinä saattoi olla myös valkoisia tai afroamerikkalaisia.

Afroamerikkalaisia käsittelevistä kirjoista Mosely (1997, 22–25) teki yksityiskohtaisempia huomioita kuin muista, ehkä siksi, että suurin osa koulun

oppilaista kuului tähän etniseen ryhmään. Mosely huomasi, että kirjoissa, joissa oli afroamerikkalainen päähenkilö, myös sivuhenkilöinä olevien afroamerikkalaisten rooli oli tärkeä. Mutta jos afroamerikkalaisia oli kirjoissa vain sivuhenkilöinä, heidän asemansa oli kertomuksissa huono. Afroamerikkalaisista kertovissa kirjoissa oli muiden kulttuurien ”edustajina” valkoisia, latinoja ja alkuperäisamerikkalaisia. Moselyn tutkimuksessa kävi siis ilmi, että etnisiä ryhmiä kohdellaan kirjoissa eri tavoin: kaikki ryhmät eivät ole tekemisissä toistensa kanssa ja tiettyyn ryhmään kuuluvat ihmiset päähenkilöinä heikentävät toisten ihmisten roolia tai asemaa.

Moselyn (1997, 17–23) mielestä kirjat antoivat myönteistä viestiä suhteessa lukijan omaan kulttuuriin, mutta eivät suhteessa toisiin etnisiin ryhmiin. Hänen tutkimusaineistostaan oli havaittavissa, että jotkut kirjailijat kirjoittavat vain tietyille kohderyhmille (tietyistä kulttuureista) ja ilmeisestikin siis omasta kulttuuristaan. Mosely nosti huonoina esimerkkeinä esille kirjoja, jotka käsittelevät eri kulttuureihin kuuluvia ihmisiä hyvin kaavamaisesti. Hän havaitsi, että suurin osa stereotyyppisiä sisältävistä kirjoista oli kirjan käsittelemään kulttuuriin kuulumattomien kirjoittamia. Mosely piti huonoina esimerkkeinä seuraavia seikkoja: valkoihoinen ratkaisee muihin väestöryhmiin kuuluvien ihmisten ongelmat, afrikkalainen kompastelee, afroamerikkalainen pelaa koripalloa ja aasialainen kuvataan ”vinosilmäisenä” ja pyöreäkasvoisena.

Moselyn (1997) tutkimuksen heikkoutena on mielestäni se, ettei hän tuo esille, miten hän on tehnyt päätelmänsä siitä, mihin etnisiin ryhmiin kirjojen henkilöt kuuluvat. Hän ei siis kerro, onko kaikissa kirjoissa kerrottu ihmisten etniset taustat vai onko Mosely itse päätellyt ihmisten taustat joidenkin tekstistä ja kuvista nousevien asioiden piirteiden perusteella. Jos Mosely on itse päätellyt kirjojen henkilöiden etniset ryhmät, niin mihin hänen päätelmänsä perustuvat? Mosely kritisoi stereotyyppisiä, mutta jos hän on päätellyt etnisiä ryhmiä esimerkiksi kuvien perusteella, pohjautuvatko hänen omat päätelmänsä kuitenkin stereotyyppisiin? Näistä heikkouksista huolimatta Moselyn tutkimus on kuitenkin sisällöltään kiinnostava ja se kannustaa tarkkailemaan tutkimusaineistoani myös siitä näkökulmasta, että mitä etnisiä ryhmiä aineistossani esiintyy; onko kirjoissa esimerkiksi Suomen suurimpiin vähemmistöryhmiin kuuluvia ihmisiä.

3.6 Miten kuvakirjoja analysoidaan

Kuvakirjassa kuvat ja teksti muodostavat ainutlaatuisen kokonaisuuden ja käyvät vuoropuhelua keskenään (Rhedin 1992, 15), siksi kuvaa ja tekstiä ei voi erottaa toisistaan. Laukka (2001, 67) kritisoikin sitä, että kuvakirjoja arvostellaan liian usein kuvataiteen kriteerien mukaan. Laukan mielestä kuvakirjoissa maneerit, toistot ja naiivi kirjaimellisuus voivat olla hyviä ominaisuuksia, vaikka kuvataiteessa niitä pidetäänkin ehkä arvottomina.

Kuvakirjoissa lapsi kiinnittää huomiota erityisesti kuvien sisältöihin. Laukan (2001, 64) mukaan lapsi ”rakastaa kuvaa, koska se esittää prinsessaa, ja ei pidä kuvasta, koska siinä on pelottava peikko”. Tästäkin syystä nimenomaan sisältöjen analysointi on tärkeää, jotta pystyisi tiedostamaan, millaisia viestejä kuvakirjat lapsille lähettävät.

Brittiläinen lastenkirjallisuuden tutkija Penni Cotton (2000) on laatinut kuvakirjojen analysoimiseen semioottisen tekstianalyysin viitekehyksen (STA = Semiotic Text Analysis Framework), joka pohjautuu useisiin eri metodeihin. Cottonin mielestä menetelmän avulla esimerkiksi opettajat voivat löytää käyttöönsä laadukkaat, aiheeltaan universaalit ja eurooppalaisia yhdistävät kirjat. Menetelmän avulla analysoidaan sen nimestä huolimatta sekä tekstiä että kuvia, erityisesti kuvakirjojen aiheita ja sisältöjä, luokitellaan ja tyypitellään kuvakirjoja, etsitään visuaalisia viestejä ja tarkastellaan kuvitustekniikkaa.

’Visuaaliset koodit’ ja ’visuaalisen kerronnan tekniikat’ ovat esimerkkejä Cottonin (2000) kuvakirjojen tutkimiseen kehittelemästä analyysimenetelmästä. Cottonin tekstianalyysin viitekehykseen kuuluu muitakin kategorioita, mutta esittelen vain ne, jotka katson tutkimukseni kannalta tärkeiksi. Cottonin eri lähteistä yhteen kokoamat visuaaliset koodit ovat: sijoittelu, koko, perspektiivi, kehykset, ääriiviiva, väri, muoto, toiminta, liike, ilmeet ja eleet, sekä visuaalisen kerronnan tekniikat: etäisyys, paikka, taso, aika, yksityiskohdat ja tunteiden ilmaisu.

Visuaaliset koodit

Hahmojen *sijoittelu* (paikka ym.) ja *koko* kirjojen sivulla ja osana kuvakirjan kuvia on usein merkityksellinen. Kuvittaja voi heikentää tai voimistaa hahmoja sen mukaan, mihin kohtaan sivua hahmot asettaa. Esimerkiksi sivun reunassa olevan tai kaukaa kuvatun hahmon voima heikkenee, kun taas sivun keskellä tai lähikuvassa oleva hahmo voimistuu. (Cotton 2000, 55.) Hahmon korkeus voi kertoa esimerkiksi sosiaalisesta statuksesta tai minäkuvasta (Moebius 1986 Cottonin 2000, 55 mukaan).

Perspektiivi luo syvyys- ja kolmiulotteisen vaikutelman kirjan sivulle eli kaksiulotteiselle pinnalle (Doonan 1993, 86 Cottonin 2000, 55 mukaan). Yhtäkkäinen horisontin katoaminen voi tarkoittaa vaaraa ja avoin tila horisontin yläpuolella voi saada lukijan miettimään, mitä horisontin takana on. Kaksiulotteisena kuvattu hahmo on todennäköisesti sulkeutuneempi ja kykenee vähäisempään mielikuvituksen käyttöön kuin kolmiulotteinen hahmo. (Cotton 2000, 55.)

Kuvia ympäröivät *kehykset* vaikuttavat Cottonin (2000, 55) mielestä paljon siihen, miten lukijat tulkitsevat kuvien visuaalisia viestejä. Sivua pienempää kuvaa reunustavat (valkoisen) paperin marginaalit tai kuvat voivat olla myös koristeellisesti kehystettyjä. Raamiton kuva synnyttää voimakkaan kokemuksen, jossa katsoja on ikään kuin itse sisällä kuvassa (rajaton näkymä), kun taas kehystetty kuva näyttää kokonaisuudesta irrotettuja välähdyksiä kirjan maailmasta (rajattu näkymä). Suljettu kehys merkitsee siis yleensä rajaa, jonka taakse teksti [tai lukijakaan] ei pääse tai josta raamitettu hahmo ei pääse pois. Jos kehystetyssä kuvassa oleva hahmo rikkoo kehyksen esimerkiksi kurkottautumalla pois kehyksestä niin, että on osittain sen sisällä ja osittain ulkona, hänen voimansa kasvaa. Kehyksen rikkominen voi myös lisätä esimerkiksi kielletyn tuntua, kun hahmolla on pakoreitti pois kuvasta. Suorakulmainen kehys viittaa yleensä ongelmiin, kun taas pyöreät kehykset viestittävät turvallisuudesta ja tyytyväisyydestä. Kuvakirjoissa on yleensä myös abstrakti kehys eli aloitus- ja lopetussivut (kansitapetit), jotka rajaavat kirjan sisällön kehysten väliin. (Cotton 2000, 55–56.)

Hahmon kokemuksen voimakkuutta voi tuoda esiin *ääriviivojen* paksuudella tai ohuudella, viivojen tasaisuudella tai rosoisuudella, runsaudella tai vähäisyydellä (Moebius 1986 Cottonin 2000, 56 mukaan). Vähäiset viivat viestittävät liikkuvuudesta,

paksut sumeat viivat mukavasta asemasta, rosoiset viivat hankaluuksista ja aaltoviivat puolestaan elinvoimasta (Cotton 2000, 56).

Cotton (2000, 56–57) pitää tiettyjen *värien* ja *muotojen* yhdistämistä tiettyihin tunnetiloihin ilmeisestikin universaalina tai vähintäänkin eurooppalaisille yhteisenä kulttuuripiirteenä, sillä hän viittaa lyhyesti perinteisiin värien ja tunnetilojen assosiaatioihin sekä keskeisten muotojen ja tunteiden yhdistämiseen. Värien avulla myös yhdistetään asioita toisiinsa, värit siis toimivat linkkinä erilaisten asioiden/tilanteiden/tapahtumien välillä (Moebius 1986 Cottonin 2000, 56 mukaan). Muodoista neliöt ja suorakulmiot viittaavat pysyvyyteen ja jäykkyyteen ja pyöreät muodot nähdään mukavina ja avuliaina (Cotton 2000, 56–57).

Toiminnan ja *liikkeen* kautta kerrotaan ajan kulumisesta, aikomuksista, vaikutuksista, syistä ja niin edelleen. Jalkojen ja käsien asennoilla, suunnan viivoilla ja nopeuden merkkien avulla voidaan välittää lukijalle esimerkiksi vaikutelmaa liikkeestä (hypystä, juoksusta ym.). *Ilmeet* ja *eleet* viestittävät tunteista ja hahmojen välisistä suhteista. Jäykät vartalon liikkeet voivat viitata vastahakoisuuteen, selkä vasten selkää -asetelma epäsopuun ja katsekontaktin puuttumisen kahden hahmon välillä surullisuuteen. (Cotton 2000, 57). Toisin kuin värien, muotojen ja tunteiden yhdistämistä, Cotton pitää ilmeitä ja eleitä osittain kulttuurisidonnaisina.

Visuaalisen kerronnan tekniikat

Etäisyys, paikka, taso ja *aika* ovat visuaalisen kerronnan tekniikoita, joiden Velders (1992, Cottonin 2000, 58 mukaan) väittää vaikuttavan siihen, miten lukija kiinnittyy kuvaan. Etäisyydessä (lukijan/kuvan katsojan etäisyys kuvan tapahtumista) esimerkiksi pitkän matkan näkymä vaikuttaa niin, että se lisää huolta ja vähentää kuvan kerronnallista luonnetta, ja lähikuva vaikuttaa päin vastoin. Huolen lisääntymisellä tarkoitetaan ilmeisestikin sitä, että kun esimerkiksi kuvan hahmot ovat kaukana, he ovat lukijan tavoittamattomissa ja siten lisäävät lukijan huolen tunnetta.

Visuaalisen kerronnan tekniikoista lukijan/kuvan katsojan paikka suhteessa kuvan hahmoon tai tapahtumiin vaikuttaa siihen, miten lukija määrittää itsensä suhteessa kuvaan. Taso vaikuttaa esimerkiksi siten, että kuvakulma henkilön tai kohteen

yläpuolelta voi herättää lukijassa ylemmyyden tunteen ja kuvakulma alapuolelta voi herättää kauhun tunteen. Kuvien tai kuvasarjojen avulla lukijaa voidaan kuljettaa tarinassa (ajassa) eteenpäin tai taaksepäin. (Cotton 2000, 58–59.)

Kuvien seikkaperäiset *yksityiskohdat* kirjoissa eivät sellaisenaan kannata tarinaa eteenpäin, mutta saattavat lisätä lukijan kiinnostusta kirjaa kohtaan sekä antaa lukijalle sellaisia lisätietoja, joista tekstissä ei kerrota. Yksityiskohdat saavat ainakin lapset palaamaan kirjan pariin uudestaan ja uudestaan. *Tunteiden ilmaisu* voidaan saada aikaan esimerkiksi kuvan valoilla (valovaikutelmalla) ja väreillä. Valaistus voi kertoa muutoksista hahmon tunteissa. Esimerkiksi kirkkaat värit yhdistetään innostukseen ja iloon ja tummat värit puolestaan pettymykseen, hämmennykseen ja synkkyyteen. (Cotton 2000, 59–60.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tässä tutkimuksessa tutkin, miten monikulttuurisuus näkyy suomenkielisissä lasten kuvakirjoissa ja millaisia muutoksia tässä suhteessa on viime vuosikymmeninä tapahtunut. Oletukseni on se, että Suomessakin lisääntyneen monikulttuurisuuden myötä monikulttuuriset aiheet ovat saaneet yhä luontevamman osan myös lapsille tarkoitetuissa kuvakirjoissa. Kasvun voi olettaa alkaneen 1970-luvulla, jolloin Suomeen saapui Chilen ja Vietnamin pakolaisia. Kenties tämä tapahtuma sysäsi Suomessa monikulttuurisuuskeskustelua liikkeelle niin, että se näkyy myös lastenkirjallisuudessa.

Tutkimuksessa haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Missä määrin ja miten monikulttuurisuusteema näkyy suomenkielisissä lasten kuvakirjoissa?
- Kuinka paljon kuvakirjoissa esitetään muita kuin valkoihoisia ihmisiä ja miten heitä kuvataan teksteissä ja kuvissa? Kuvataanko heidät eri tavalla kuin valkoihoiset?
- Miten 1970- ja 1980-luvulla sekä 2000-luvulla julkaistut kuvakirjat eroavat toisistaan?

Sivuteemana tulen myös tarkastelemaan hieman Suomen omien vähemmistöryhmien näkyvyyttä kirjoissa sekä käännettyjen ja kotimaisten kuvakirjojen eroja tutkimusaineistossa.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Aineiston hankinta

Hankin tutkimusaineistoni Keski-Suomen Aalto-kirjastoverkon tietokannan kautta. Kirjastoverkkoon kuului keväällä 2007 kymmenen kirjastoa, joten kirja-aineisto kattaa todennäköisesti suuren osan vuosittain julkaistavista, myös pienten kustantajien kirjoista. Valitsin aineistokseni vuoden 2004 kuvakirjat siksi, että kyseisen vuoden kirjat on todennäköisesti jo hankittu kirjastoihin, eikä hävikkiäkään ole vielä tapahtunut. Hain siis kirjastohaun avulla vuonna 2004 julkaistuja kaunokirjallisuuden luokkaan kuuluvia lasten kuvakirjoja.

Haku tuotti alustavan listan, joka käsitti 277 teosta. Karsin luettelosta ensimmäiseksi kirjat, joiden asiasanoissa mainittiin ”katselukirjat” tai ”paksulehtiset kirjat”. Kyseisen tyyppiset kirjat ovat yleensä vauvoille tarkoitettuja, usein juonettomia kirjoja. Poistin luettelosta myös lasten keittokirjat, kuvasanakirjat ja piirustusoppaat, koska en uskonut niiden sisältävän monikulttuurisuutta. Näiden karsintojen jälkeen tarkistettavakseni jäi 210 kirjaa.

Tämän jälkeen etsin kirjoja eri kirjastoista ja kävin ne läpi etsien millä tahansa tavalla ilmenevää monikulttuurisuutta. Aineistoa hankkiessani poistin jälleen listalta kirjat, jotka osoittautuivat paksulehtisiksi tai muuten kriteereitä täyttämättömiksi, toisiksi

painoksiksi tai joille kaunokirjallisuuden kuvakirjaluokka olikin vain lisäluokka. Poistin myös tunnettujen kansan- ja taidesatujen toisinnot, kuten Punahilkka ja Aladdinin taikalamppu.

Kaikki luettelon kirjat läpikäytyäni minulla oli käsissäni 26 esikarsintakriteerin täyttävää kirjaa (liite 1). Esikarsintakriteeri oli siis se, että kuvakirjassa on havaittavissa jonkinlaista *mahdollista* monikulttuurisuutta. Toisessa vaiheessa karsin pois kirjat, joissa monikulttuurisuus oli epävarmaa eli joista oli vaikea tietää, olivatko kuvissa näkyvien ihmisten ”erityiset piirteet” kuvataiteellinen tyylikeino vai ”oikeaa monikulttuurisuutta” ja kirjan tekstikään ei antanut asiasta lisätietoa.

Tulkitsin myös, että esikarsinnan läpäisseissä eläinkirjoissa on kyse erilaisuudesta eikä monikulttuurisuudesta, joten jätin eläinkirjat pois. Tästä poikkeuksena on kuitenkin kaksi muista eläinkirjoista eroavaa kirjaa: Miina ja Manu: seikkailu Suomessa -niminen kirja, jossa esiintyy hiiri vähemmistökulttuurin jäsenenä sekä kirja Koiranelämää, jossa päähenkilö on koira, mutta jossa on myös paljon ihmisiä.

Halusin keskittyä analysoimaan realistisia kirjoja, joihin lapsilla olisi mahdollista samastua, jotka voisivat kertoa jotakin ajastamme, tämän hetken monikulttuurisuudesta, tai antaa toimintamalleja arjen monikulttuurisuuden kohtaamiseen. Nämä kriteerit laadittuani jätin pois vielä lentävistä superihmisistä ja roboteista kertovat kirjat. Lopullisen karsinnan jälkeen minulle jäi analysoitavaksi 11 kirjaa.

Aineston alustavan tarkastelun aikana huomasin, etteivät vuoden 2004 kirjat anna kovin kattavaa kuvaa monikulttuurisuudesta. Yhdestätoista monikulttuurisesta kuvakirjasta kymmenessä monikulttuurisuus näkyy kuvissa ja vain yhdessä monikulttuurisuutta käsitellään kirjan sisällössä (kirjassa käsitellään kansainvälistä adoptiota). Täydensin kirjalistaa hakemalla tietokannasta 2000-luvun kirjoja, joissa monikulttuurisuutta käsitellään eri tavoin kuin vuoden 2004 kirjassa. Valitsin tietokannan listaamista kirjoista kaksi, joiden arvelin tuovan uutta näkökulmaa monikulttuurisuuteen kirjojen sisältämän sodan ja työn vuoksi tapahtuvan maahanmuuton käsittelyllä.

Vertailuaineiston kokosin käymällä läpi jonkin verran 1970- ja 1980-luvulla julkaistuja kuvakirjoja. Valitsin niistä harkinnanvaraisesti viisi monikulttuurisuuteen liittyvää kirjaa, jotka sijoittuvat keskenään eri kulttuureihin ja ovat eri kirjailijoiden ja kuvittajien tekemiä. Vertailuaineiston kirjoista neljä täyttää kuvakirjan kriteerit ja yksi on tekstipainotteinen lastenkirja, jota ei voi analysoida samalla tavalla kuin kuvakirjoja, mutta joka tuo kuitenkin hyvän lisän aineistoon.

5.2 Tutkimusaineiston kuvaus

Tämän tutkimuksen aineisto on valmista aineistoa eli lasten viihdyttämiseen, opettamiseen ja monipuolisen kehityksen tukemiseen tarkoitettuja kuvakirjoja; kulttuurintuotteita. Tutkimusaineistoon kuuluu 18 kirjaa. Tutkimuksen perusaineiston muodostavat 13 kirjaa, jotka ovat vuosilta 2004 (11 kpl), 2005 (1 kpl) ja 2006 (1 kpl). Vertailuaineistoon kuuluu viisi kirjaa, jotka ovat vuosilta 1978 (1 kpl), 1979 (1 kpl), 1982 (2 kpl) ja 1984 (1 kpl). Kirjat ovat aiheiltaan ja sisällöiltään monenlaisia, pääasiassa ihmisten arkielämästä kertovia kirjoja. Taulukossa 1 esitellään tarkemmin kirjojen sisältö sekä valintakriteeriksi muodostunut monikulttuurisuuden ilmeneminen kussakin kirjassa.

Tässä tutkimuksessa *ulkomaalainen* tarkoittaa ulkomaan kansalaista. *Maahanmuuttaja* on henkilö, joka on muuttanut asumaan toisesta valtiosta toiseen jäädäkseen sinne pysyvästi. *Vähemmistö* tarkoittaa tiettyjä ominaispiirteitä omaavaa tai omia perinteitä ylläpitävää, asuinmaassaan muussa kuin kulttuurisesti hallitsevassa asemassa olevaa väestöryhmää. *Etninen/etnisyys* on sama kuin kansallinen tai tietyille kansankulttuurille ominainen. Monikulttuurisuuden *käsitleminen* kuvakirjoissa tarkoittaa sitä, että kirjan aihe liittyy monikulttuurisuuteen ja kirjan sisällössä pohditaan kyseistä teemaa.

TAULUKKO 1 Tutkimusaineiston esittely

Kirjan nimi, tekijä, kustantaja ja julkaisuvuosi	Kirjan sisältö	Monikulttuurisuuden ilmeneminen
Erilaiset ystäväni Kirjoittaja ja kuvittaja Emma Damon Suomentajat Eeva Halonen ja Leena Järvenpää Satusiivet 2004	Erilaiset ystäväni on kirja erilaisuudesta. Kirja on avattavine luokkuineen lelukirjan tyyppinen, eikä kirjassa ole varsinaista juonta.	Kirjassa esitellään ihmisiä, jotka ovat erilaisia ulkonäöltään, harrastuksiltaan, luonteeltaan jne. Kirjan 76 henkilöstä 19 on tummaihoisia.
Emma menee esikouluun Kirjoittaja Pirkko Harainen, kuvittaja Leena Lumme WSOY 2004	Kirja on nimensä mukaisesti kertomus Emmasta, joka menee esikouluun. Kirjassa kerrotaan hänen ensimmäisen esikoulupäivänsä kulusta.	Päiväkodissa on töissä tummaihoisen nainen Samira, ja kahdella päiväkodin lapsista on ei-suomalaisia piirteitä.
Koiranelämää Kirjoittaja ja kuvittaja Amanda Harvey Suomentaja Ritva Brander SLEY-kirjat 2004	Kirja kertoo Otto-koirasta, jonka omistajat saavat eräänä päivänä kissanpennun ja unohtavat huolehtia koirastaan. Otto päättää lähteä yksin ulos etsimään itselleen uutta perhettä, ja kirja kertoo hänen seikkailustaan.	Oton seikkaillessa ulkona ympäristössä näkyy paljon etnisiltä piirteiltään erilaisia ihmisiä.
Tatu ja Patu päiväkodissa Kirjoittajat ja kuvittajat Aino Havukainen ja Sami Toivonen Otava 2004	Tatu ja Patu päiväkodissa kertoo tarinan pienistä pojista, Tatusta ja Patusta, jotka lähtevät viettämään hemmottelupäivää kylpylä Vesikkoon, mutta päätyvätkin päiväksi päiväkotia Esikkoon.	Päiväkodissa on 16 lasta Tatum ja Patun lisäksi. Lapsista yhdellä on aasialaisia piirteitä ja yhdellä afrikkalaisia piirteitä.
Mistä on pienet vauvat tehty? Kirjoittaja Katerina Janouch, kuvittaja Mervi Lindman Suomentaja Tittamari Marttinen Tammi 2004	Kirja kertoo melko yksityiskohtaisesti siitä, miten lapset saavat alkunsa, miten vauvat syntyvät jne. Kirjassa käsitellään myös adoptiota, koeputkihedelmöitystä ym.	Kirjan kuvissa on muitakin kuin valkoihaisia ihmisiä.
Miina ja Manu: seikkailu Suomessa Kirjoittaja ja kuvittaja Jari Koivisto Satukustannus 2004	Kissat Miina ja Manu matkustavat eri puolilla Suomea.	Seikkailu vie myös Lappiin, missä Miina ja Manu tapaavat saamelaisen Janne Jänön.
Mummin mehevä omenapiirakka Kirjoittaja Laura Langston, kuvittaja Lindsey Gardiner Suomentaja Sanna Vehviläinen Lasten keskus 2004	Kirja kertoo Reetta-nimisestä tytöstä ja hänen mummistaan, jonka muisti heikkenee. Kirjassa käsitellään pääasiassa mummin ja Reetan suhdetta.	Reetalla on ystäviä, joiden ulkonäössä on etnisiä piirteitä.
Pertun pöksyissä paukkuu! Kirjoittaja ja kuvittaja David Roberts Suomentaja Virpi Vainikainen Karisto 2004	Perttu-niminen poika tykkää piereskellä kahvilassa, taidenäyttelyssä ja missä vain, vaikka muita perheenjäseniä pojan käytös hävettää.	Kirjan kuvissa on kolme tummaihoista ihmistä.

(taulukko 1 jatkuu)

(jatkoa taulukkoon 1)

Kirjan nimi, tekijä, kustantaja ja julkaisu vuosi	Kirjan sisältö	Monikulttuurisuuden ilmeneminen
Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta Kirjoittaja ja kuvittaja Jan Thornhill Perhemediat 2004	Kirja kertoo siitä, miten luonnossa asiat muuttuvat nopeasti. Kirjassa on kuvapareja, joissa jokin paikka esitetään tietyllä hetkellä sekä hieman myöhemmin, jolloin paikka on muuttunut.	Kirjan kuvissa näkyy muutamia ihmisiä, ja heistä osa on tummaihoisia.
Minä vihaan koulua Kirjoittaja Jeanne Willis, kuvittaja Tony Ross Suomentaja Raija Viitanen Mäkelä 2004	Kirja kertoo työstä, joka vihaa tulisesti kouluansa. Tytön mielestä hänen koulussaan syödään kaninkakkaa, rankaistetaan katkaisemalla kaula ja opettajanakin on rupikonna.	Yksi koulutovereista on tummaihoinen.
Pikku Xing Kirjoittaja Leena Virtanen, kuvittaja Salla Savolainen Tammi 2004	Adoptiotarina kiinalaisesta Xing-tytöstä, joka adoptoidaan Suomeen. Kirjassa kerrotaan Xingin elämästä Kiinassa ja Suomessa.	Kirja käsittelee kansainvälistä adoptiota.
Bibi muuttaa Suomeen Kirjoittajat Katja Kallio ja Maggie Lindholm Kuvittaja Marie El-Ahmar Otava 2005	Tarina afrikkalaisesta työstä Bibistä, jonka isä on eläinlääkäri. Kirjassa kerrotaan Bibin elämästä Afrikassa ja Suomeen muutosta (muuttoon valmistautumisesta ja Suomeen saapumisesta).	Bibin isä saa työn Suomesta, johon koko perhe muuttaa.
Mikko Mallikas ja sisukas murahainen Kirjoittaja ja kuvittaja Gunilla Bergström Suomentaja Sanna Uimonen Tammi 2006	Mikko Mallikkaalla on uusi ystävä Hamdi, jonka isä on ollut sodassa. Mikko ihailee sitä, että Hamdin isä on sotilas.	Hamdi ja hänen perheensä ovat maahanmuuttajia.
Siellä missä kahvi kukkii Kirjoittaja Anna Tauriala, kuvittaja John Kihuria Gummerus 1978	Kirjan päähenkilö on Njeri, jonka elämästä tarina kertoo.	Kirjan kertomus sijoittuu Keniaan.
Manuela intiaanityttö Kirjoittajat Birgitta Ek ja Ulf Hultbert, kuvittaja Margareta Nordqvist Weilin+Göös 1979	Kirja kertoo Manuela-tytöstä, hänen perheestään ja muiden intiaanien köyhästä ja karusta elämästä.	Kirja sijoittuu Equadoriin. Kirjassa käsitellään myös intiaanien ja valkoisten ihmisten välisiä suhteita.
Mei Mei ja suuri tulva Kirjoittaja ja kuvittaja Svend Otto S. WSOY 1982	Tarina kertoo Mei Mei -tytöstä ja kylästä, jossa hän asuu Jangtsejoen varrella. Eräänä päivänä Jangtsejoki alkaa tulla ja ihmiset joutuvat pakenemaan tulvan alta.	Kirjan tarina sijoittuu Kiinaan.

(taulukko 1 jatkuu)

(jatkoa taulukkoon 1)

Kirjan nimi, tekijä, kustantaja ja julkaisuvuosi	Kirjan sisältö	Monikulttuurisuuden ilmeneminen
Mervi pieni ottolapsi Kirjoittaja Malene Schwarz, kuvittaja Ilon Wikland Suomentaja Laura Voipio WSOY 1982	Kirja kertoo Suomen sisällä tapahtuvasta Mervi-tytön adoptiosta.	Mervin koulutovereina on myös yksi tummaihoisen ja kaksi kiinalaispiirteistä lasta.
Thuongin päivä kirjoittaja Raili Mikkonen, valokuvaaja Mauritz Hellström Otava 1984	Kirja kertoo vietnamilaisen Thuongin elämästä. Kirja on tekstipainotteinen lastenkirja, ei kuvakirja.	Thuong on pakolainen ja asuu Suomessa.

5.3 Aineiston analyysi

Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen, sillä pyrin kuvaamaan todellista elämää ja haluan saada kokonaisvaltaista tietoa tutkimuskohteestani. Hankin pääasiassa kuvailevaa tietoa kuvakirjojen sisällöistä. Pyrin myös hankkimaan jonkin verran selittävää tietoa eli vertailen kuvakirjojen sisältöjä ja suomalaista monikulttuurisuutta ja yritän löytää selityksiä sille, miksi monikulttuurisuus ilmenee aineiston 2000-luvun ja vuosien 1978–1984 kirjoissa niin kuin ilmenee. Ilmaisen jonkin verran tuloksia kvantifioinnin avulla. (Esim. Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2005; Eskola & Suoranta 1998, 165–166.)

Käyttämässäni tutkimusmenetelmissä oma tulkintani on keskeisessä asemassa. Tulkitsevien menetelmien taustalla on konstruktivistinen tietoteoria, jonka mukaan ihmisen suhde todellisuuteen on aina riippuvainen hänen käytännöllisestä intressistään, johon taas vaikuttavat esimerkiksi aika, paikka ja päämäärä. Kaikki tieto, myös tieteellinen tieto, rakentuu tämän käytännön puitteissa. (Kunelius 1998, 14.) Tulkitsevien menetelmien käyttö perustuu käsitykseen tekstien [tässä tutkimuksessa kuvakirjojen] sisällöstä kokonaisuutena, jossa ei ole valmiita merkityksiä, vaan sen välittämät merkitykset syntyvät tekstin ja lukijan välisessä vuorovaikutuksessa. Mahdollisten merkitysten alue on kuitenkin rajallinen, joten tutkijan muodostamien

merkitysten avulla teksteistä on mahdollista löytää myös laajemmin yleistettävissä olevia piirteitä. (Lehtonen 1996, 132, 156.)

Tutkimusmenetelmäni on laadullinen sisällön analyysi. Tärkeimpänä kuvakirjojen sisällön analysointimenetelmänä käytän Cottonin (2000) laatimaa kuvakirjojen semioottisen tekstianalyysin viitekehystä ja siitä aineistoni tutkimiseen sopivaksi sovellettuna kategorioita 'Visuaaliset koodit' ja 'Visuaalisen kerronnan tekniikat', joita olen edellä esitellyt. Toisena sisällönanalyysimenetelmänä käytän aineistolähtöistä sisällön erittelyä, jonka avulla erittelen kuvien ja tekstien sisältöjä.

Analysoin vuoden 2004 yksitoista kirjaa aluksi yksitellen Cottonin semioottisen tekstianalyysin viitekehysten perusteella. Kävin kirjat läpi kuva kualta ja etsin tapoja, joilla visuaalisia koodeja ja visuaalisen kerronnan tekniikoita on kirjoissa käytetty. Kirjasin ylös havaintoni visuaalisten koodien ja visuaalisen kerronnan tekniikoiden käytöstä.

Koska semioottisen tekstianalyysin viitekehys ei auta löytämään monikulttuurisuutta kuvakirjoista, merkitsin muistiini tekemiäni havaintoja monikulttuurisuuden ilmenemisestä teksteissä tai kuvissa. Tarkastelin aineistoa etsiäkseni monikulttuurisuuden tutkimiseen soveltuvia tarkastelunäkökulmia. Päästyäni vaiheen loppuun asti totesin, että keskeiseksi monikulttuurisuuteen liittyväksi havainnoksi oli noussut vähemmistöön kuuluvan henkilön rooli (aktiivisuus) kirjassa. Päätin siis ensimmäisen aineiston tarkastelunäkökulman: *millaisia rooleja vähemmistöön kuuluvilla ihmisillä kirjoissa on*, miten roolit tuodaan esille kuvissa ja tekstissä. Myös kaksi muuta aineiston tarkastelunäkökulmaa nousi esille aineistosta. Tein tiettyjä huomioita esimerkiksi ihmisten ulkonäön kuvaamiseen liittyen, joten päätin selvittää, kuvataanko ihmiset sillä tavalla kuin millainen ensivaikutelmani oli. Tästä syntyi toinen aineiston tarkastelunäkökulma: *ihmisten kuvaaminen kirjojen kuvituksessa*. Kolmas kiinnostava näkökulma on: *miten kirjojen teksteissä käsitellään vierasta kulttuuria eli yhtä kulttuuria toisen kulttuurin näkökulmasta*. Päätettyäni aineiston tarkastelunäkökulmat analysoin kaikki jo kertaalleen analysoimani kirjat sekä loput tutkimusaineiston kirjat tarkastelunäkökulmakohtaisesti.

Aineiston analyysi alkoi siis semioottisen tekstianalyysin viitekehyksen käytöllä, ja näkökulmat päätettyäni aloitin aineiston koodaamisen. Koodaamisen avulla järjestin kuva-aineiston eri luokkiin, teemoittelin tekstiaineiston sekä tyypittelin aineiston välittämät roolikuvaukset niin tekstin kuin kuvienkin perusteella. Käytin siis sekä teksti- että kuva-analyysimenetelmiä ja aineiston järjestämisessä käytin luokittelua, teemoittelua ja tyypittelyä. Saadakseni todisteita kuvien sisältöjä koskeville väitteilleni erittelin sisältöjä järjestelmällisesti myös taulukoiksi. Lopuksi kirjoitin yhteenvedot näkökulmasta riippuen joko kirja-, vuosi- tai aihekohtaisesti. Aineiston analyysissä päämääränä oli tietenkin saada vastaus tutkimuskysymyksiin, ja kolme erilaista tarkastelukulmaa auttavat saamaan monipuolisen käsityksen aineiston monikulttuurisuudesta.

5.4 Luotettavuuden ja eettisyyden tarkastelua

Laadulliselle tutkimukselle tyypillinen pieni tutkimusotos ei anna kattavaa kuvaa ilmiöstä, eikä se ole helposti yleistettävissä muuhun kontekstiin (esim. Eskola & Suoranta 1998, 66). Tämän tutkimuksen aineistonhankinta on kuitenkin ollut erittäin kattava vuoden 2004 osalta, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksessa käytetyt analyysimenetelmät, aineistonhankinta, analyysiprosessi sekä muu tutkimuksen kulku on kuvattu yksityiskohtaisesti, joten lukijan on niiden pohjalta mahdollista arvioida tutkimuksen ja tulosten luotettavuutta.

Analyysimenetelmien avulla saadut tulokset ja erityisesti niiden tulkinta ovat aina henkilökohtaisia ja kulttuurisidonnaisia. Jokainen analysoija ja tulkitsija tekee tulkinnat omista lähtökohdistaan, eli tausta ja omat kokemukset vaikuttavat tuloksiin. Minun näkökulmani on sekä henkilökohtainen että suomalainen. Riippumatta analysoimieni kirjojen alkuperäisestä julkaisumaasta tulkitsen kirjoja pääosin suomalaisen monikulttuurisuuden ilmentymisenä, koska ne on julkaistu suomeksi.

Aineiston valinta on perustunut suurelta osin kuvien tulkintaan. Olen kiinnittänyt huomiota kuviin ja niissä esiintyvien ihmisten ulkonäköön. Tulkinnat esimerkiksi siitä,

mihin vähemmistöön/rotuun/kansaan joku ihminen kuuluu, perustuvat omaksumiini stereotyyppioihin eli siihen, minkälaisina minä olen tottunut tiettyihin kansoihin tai etnisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä kuvattavan Suomen kuvakulttuurissa ja millaisia henkilökohtaisia kokemuksia minulla itselläni eri ihmisistä/kansoista on. Monikulttuurisuudeksi tai vähemmistöön kuuluvien ihmisten piirteiksi olen siis tulkinut kaikki piirteet, jotka viittaavat ei-suomalaisuuteen tai ei-valkoihoisuuteen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää kuvien analysoiminen järjestelmällisen metodin avulla ja se, ettei kuva-analyysi ole ollut ainoa tutkimusmetodi. Toisin sanoen tutkimuksen validiutta parantaa metodologinen triangulaatio.

Eettisyyttä tarkasteltaessa olen joutunut pohtimaan käyttämiäni sanavalintoja ja termejä. Päädyin esimerkiksi käyttämään sanan valtaväestö sijasta sanoja pääväestö ja kantaväestö poistaakseni mahdollisen mielikuvan valtaväestön vallankäytöstä suhteessa muihin. Samoin olen miettinyt termien ei-suomalainen vs. ulkomaalainen käyttöä ja päätyneet käyttämään termiä ei-suomalainen silloin, kun ei ole tietoa, onko henkilö Suomen vai ulkomaan kansalainen. Termi ulkomaalainen tarkoittaa virallisesti ulkomaan kansalaista, mutta kuvakirjoissa ei useinkaan kerrota, onko vähemmistöön kuuluva ihminen ulkomaalainen vaiko suomalainen, joka ei ulkonäöltään muistuta perinteistä suomalaista kantaväestöön kuuluvaa. Myös rotu-sanankäyttöä jouduin miettimään, sillä siitä, onko olemassa erilaisia ihmisrotuja ja tietyille roduille kuuluvia ulkonäkö- ym. piirteitä, ei ole yksimielisyyttä. Päädyin käyttämään sanaa harkitusti silloin, kun se tuntui ainoalta järkevältä termiltä, sillä esimerkiksi yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa rotu-termiä käytetään hyvinkin paljon.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Analyysin tulokset esitellään seuraavasti: ensimmäisenä ulkonäön kuvaus kirjojen kuvituksessa, toisena vähemmistöön kuuluvien ihmisten rooli kirjoissa ja kolmantena tekstien ilmaisemat kulttuurien kohtaamiset. Tutkimusaineiston perusaineistona ovat 2000-luvun kirjat, joten ne käsitellään perusteellisemmin kuin 1970- ja 1980-luvun eli vertailuaineiston kirjat, joiden tehtävä on tuoda vertailuasetelmaa aineiston tarkasteluun. Tulosten esittämisen yhteydessä käsitellään vain ne kirjat, joissa kulloinkin tarkasteltava asia ilmenee.

6.1 Ulkonäön kuvaus perusaineiston kuvituksessa

Perusaineistoon kuuluvien kirjojen kuvista tarkasteltiin ihmisten ulkonäköä. Ulkonäköön liittyvistä piirteistä analysoitiin ihonväriä, silmiä, hiuksia, nenää sekä muita kasvojen piirteitä, kuten suuta, huulia ja poskia.

Ihonväri

Yksi helpoimmin huomattavia monikulttuurisuuden ilmaisijoita kirjojen kuvissa on ihonväri. Koska olen tulkinnut ja analysoinut kuvia suomalaisesta ja valkoihoisesta

näkökulmasta, olen kiinnittänyt huomion tummempaan ihonväriin ja tulkinnut sen kertovan monikulttuurisuudesta.

Tummaihoisuudella tarkoitan sekä mustaa että erisävyisiä ruskeita ihonvärejä, ja vaaleaihoisuus tarkoittaa samaa kuin valkoinen iho. Koska kuvituksessa näkyvä ihonväri on ollut tärkeä kriteeri aineiston hankinnassa (kts. liite 1 ja taulukko 1), en käsittele sitä laajasti enää tässä yhteydessä. Nostan kuitenkin seuraavaksi esille kaksi tutkimusaineistoon kuuluvaa kirjaa, joissa ihonvärin kuvaaminen on poikkeuksellisen monipuolista.

Erilaiset ystäväni poikkeaa muista kirjoista sekä kuvattujen ihmisten suurella määrällä että sillä, miten monipuolisesti ihmisten ihonväri kirjassa kuvataan. Kuvissa on erittäin vaaleita, vähemmän vaaleita, punertavia, kellertäviä, ruskettuneita, vaaleanruskeita ja tummanruskeita ihmisiä. Melko monipuolisesti ihmisten kirjoa on tuotu esille myös *Koiranelämä*-kirjassa, mutta siinä ihmiset on kuvattu melko kaukaa. Joissakin kirjoissa kiinalaispiirteisien ihmisten ihonväri kuvataan hieman tummemmaksi kuin hyvin vaaleaihoisten, mutta tässä on jonkin verran variaatiota. Monissa kirjoissa on ihonväritään vain kahdenlaisia ihmisiä: vaaleaihoisia ja tästä poikkeavia (nämä poikkeavat ovat keskenään samanvärisiä).

Silmät

Ihonväristä riippumatta ihmisten silmät ovat kuvituksessa yleensä samanlaiset. Jos kuvituksen tyyliin kuuluvat isot pyöreät silmät, silmät ovat samanlaiset kaikilla. Joissakin tapauksissa silmät tulevat voimakkaammin esiin tummaihoisten kasvoista: siis valkoiset silmämunat ym. erottuvat paremmin, mutta kuvaamisessa ei sinällään ole eroa. Tästä poikkeuksen tekevät kuitenkin kiinalaisten/aasialaispiirteisten ihmisten silmät. Tietyn muotoiset silmät ovat olleet myös minulle tärkein merkki aasialaisuudesta, kun olen kirjoja analysoinut ja tulkinnut ihmisiä aasialaisiksi, yleensä kiinalaisiksi. (Silmien muodoista on esimerkkejä liitteessä 2.)

Kirjassa *Pikku Xing*, joka kertoo kiinalaisesta lapsesta, kiinalaisten silmien muotoa sanotaan tekstissä pisananmalliseksi (kts. liite 2). Kirjan päähenkilö pitää itsekin silmien muotoa yhtenä kiinalaisuuden merkinä. Hän sanoo: ”Aina kun minä näen lapsia, joilla

on samanlaiset pisaranmalliset silmät kuin minulla, minä ajattelen, että hekin ovat tulleet Kiinasta.” Kuvituksessa ihmisten silmät on kuvattu usein viiruina; joko kaarevina viivoina (mikä suomalaisessa kuvakulttuurissa tarkoittaa yleensä nukkumista) tai nenän lähettyviltä yläviistoon suuntautuvina viivoina (kts. liite 2). Xingin silmät kuvataan useammin avonaisina (iris näkyy) eli ”pisaranmallisina” kuin muiden ihmisten silmät. Vastaavalla tavalla kuvataan välillä muidenkin ihmisten silmiä silloin, kun he katsovat sivulle (katseen suunta näkyy iriksestä).

Kirjassa *Emma menee esikouluun* kiinalaispiirteiseksi tulkitsemani Viivin silmät kuvataan eri tavoin kuin muiden silmät. Muiden ihmisten silmät kuvataan pisteinä tai siten, että silmistä näkyvät iris ja silmämuna, mutta Viivin silmät ovat aina viivat (kts. liite 2). Viivin silmät siis vaikuttavat aina olevan kiinni tai ”sirrillään”.

Tatu ja Patu päiväkodissa -kirjan Lauran silmät on kuvattu erilaisiksi kuin muiden silmät. Lauran silmät kuvataan hieman litteinä ja leveinä, nurkkia kohti kapenevina (kts. liite 2) eli sellaisina, minkälaiseksi yleensä silmän muoto ymmärretään, kun taas muiden ihmisten silmät ovat pyöreitä. Kaikkien ihmisten silmissä näkyy valkoista ja mustaa (siis silmämuna ja iris), mutta ei silmien väriä.

Mistä on pienet vauvat tehty? -kirjassa kiinalaispiirteisten ihmisten silmät ovat pääasiassa ellipsin muotoiset (tai vaakasuunnassa soikeat, eivät kapene silmänurkkia kohden), mutta myös monen muun ihmisen silmät ovat tulkittavissa ellipsin muotoisiksi. Ellipsin muodosta poikkeaa yksi kuva, jossa on mielestäni aasialaispiirteinen isä kahden pojan kanssa. Pojat ovat hyvin samannäköisiä, mutta toisen silmät ovat pyöreät eivätkä ellipsin muotoiset kuten toisilla. Kirjassa ei vaikuttaisi olevan kovinkaan suuria eroja silmien muodon kuvaamisessa erinäköisten ihmisten välillä.

Kirjassa *Mummin mehevä omenapiirakka* kiinalaispiirteisen lapsen silmät eivät ole muodoltaan erilaiset kuin muilla, mutta hän on ainoa, jonka silmissä näkyy silmien värin lisäksi valkoista silmämunaa, kun taas muiden silmissä näkyy vain silmien väri ja silmäripsiä. Kirjassa *Erilaiset ystäväni* yhden ihmisen silmät on kuvattu eri tavalla kuin muiden, hänen silmänsä piirretään viivan ja pisteen yhdistelmänä, mikä antaa

vaikutelman leveistä silmistä. On kuitenkin vaikea sanoa, halutaanko tällä viitata aasialaisten silmien muotoon. Muiden ihmisten silmät kuvataan pisteinä tai nukkuvilla ihmisillä kaarevina viivoina.

Hiukset

Kirjoissa vaaleaihoisten ihmisten hiukset kuvataan hyvän monenlaisiksi, mutta huomioni kiinnitti erityisesti tummaihoisten hiusten kuvaus. Sain vaikutelman, että kuvissa kaikilla tummaihoisilla ihmisillä on lyhyt kihara, musta tukka, joten päätin selvittää, pitääkö ensivaikutelma paikkaansa.

Tulokset osoittivat, että suurimmalla osalla tummaihoisista on todellakin lyhyt kihara tukka. (Yksi esimerkkikuva liitteessä 2.) Lyhyt kihara tukka on lähes 60 prosentilla tummaihoisista ihmisistä. Jos lukuun lisää myös pitkät kiharat hiukset omaavat tummaihoiset, luku nousee 75 prosenttiin. Tummaihoisista siis ylivoimaisesti suurimmalla osalla on kihara tukka. Kiharatukkaisuuden lisäksi tummaihoiset kuvataan lähes poikkeuksetta musta- tai tummanruskeatukkaisiksi. Muutamia hieman vaaleampitukkaisia tummaihoisia ihmisiä on vain kirjassa *Erilaiset ystäväni*. Tarkemmat tulokset tummaihoisten hiuksista ovat taulukossa 2. Yksi analyysiyksikkö on yksi ihminen kuvassa.

TAULUKKO 2 Tummaihoisten ihmisten hiukset kirjojen kuvituksessa

Ihmisiä, joilla on:	F	%
lyhyt kihara tukka	25*	58
lyhyt suora tukka	4	9
pitkä** kihara tukka	7	17
pitkä** suora tukka	3	7
hiukset kiinni, vaikuttaa pitkähköltä kiharalta tukalta	4	9
yhteensä	43	100

*Bibi muuttaa Suomeen -kirjassa on kuvattu ryhmäkohtaus, jossa on lähes 20 ihmistä, joilla kaikilla on lyhyt todennäköisesti kihara tukka. Koska hiusten malli on vaikeammin havaittavissa, kuvan ihmisiä ei ole huomioitu tässä luvussa.

** Pitkä tukka tarkoittaa vähintään leukaan ylettyvää tukkaa.

Kaikilla aasialaispiirteisillä ihmisillä on kirjoissa musta, suora ja yleensä kiiltävä tukka. Hiusten pituus on kaikissa muissa kirjoissa leukaan asti ylettyvä paitsi *Pikku Xing* -kirjassa. Kyseisessä kirjassa ihmisten hiusten pituus ja malli vaihtelevat erittäin paljon. *Pikku Xing* -kirjan perusteella ei voi tehdä mitään olettamusta kiinalaisten hiusten pituudesta, vaan kuvissa on ihmisiä, joiden hiukset ylettyvät puoliselkään asti, ja toisaalta myös lyhyttukkaisia. Monien ihmisten hiukset ovat myös kiinni tai kampauksilla. Tämä rikkoo ehkä stereotyyppistä käsitystä siitä, että aasialaisiin piirteisiin kuuluisi eri muotoisten silmien lisäksi aina suora, musta ja kiiltävä leukaan ulottuva tukka, millainen muissa kirjoissa kuvataan.

Nenä

Nenän muodon kuvaamisessa ei ole yhtä kirjaa lukuunottamatta eroja erinäköisten ihmisten välillä. Jos erivärisiä ihmisiä esiintyy kirjojen kuvissa vain muutamia, on vaikea sanoa, onko tietyn ihmisen nenän muodon kuvaaminen tyypillistä kyseiselle ihmiselle siksi, että hän edustaa tiettyä ”rotua”, vai onko kyse kuvituksen tyyliseikasta. Kirjassa *Erilaiset ystäväni* on kuitenkin niin paljon ihmisiä, että nenän muodon erojen tarkasteleminen on mielestäni perusteltua.

Kirjassa *Erilaiset ystäväni* ihmisten nenät ovat pääasiassa kahdenlaisia, ja selvitin, esiintyykö tietyn tyyppistä nenää enemmän tummaihoisten kuin vaaleaihoisten kasvoilla. Tulos on, että kyllä esiintyy. Olen itse antanut nenille määritelmät 'leveä nenä' ja 'kapea nenä' erottamaan kuvitustyyliä toisistaan, mutta välttämättä kyse ei ole leveydestä, vaan yleisemmin nenän muodon erilaisuudesta. Muodot löytyvät kuvina liitteestä 2 ja tarkemmat tulokset nenän muodosta ovat taulukoissa 3 ja 4.

TAULUKKO 3 Tummaihoisten ihmisten nenän muoto kirjassa *Erilaiset ystäväni*

nenän muoto	F	%
leveä nenä	12	63
kapea nenä	7	37
yhteensä	19	100

TAULUKKO 4 Vaaleaihoisten ihmisten nenän muoto kirjassa *Erilaiset ystäväni*

nenän muoto	F	%
leveä nenä	6	11
kapea nenä	51	89
yhteensä	57	100

Suu/huulet, punaposkisuus, pisamat, silmälasit

Tarkastelin myös muuta kuvissa näkyviä kasvojen piirteitä, ja esimerkiksi suun/huulten kuvaamisessa ei ole eroja eriväristen ihmisten välillä. Selvitin, onko kasvojen värityksessä kirjakohtaisia eroja sen suhteen, onko tummaihoisten ja vaaleaihoisten ihmisten kasvoissa muuta väriä kuin ihonväri. Muulla värillä tarkoitan esimerkiksi punaisia poskia tai meikkejä. Poskien punaisuudessa ei ole juurikaan eroja: ainoa kirja,

jossa valkoihoisilla on punaiset posket, mutta tummaihoisilla ei, on *Minä vihaan koulua*, jossa kuitenkin on vain yksi tummaihoinen ihminen. Punaposkisuudesta kertoo taulukko 5. *Pertun pöksyissä paukkuu!* on ainoa kirja, jossa joillakin ihmisillä on meikkiä kasvoissa. Kyseisessä kirjassa meikkiä on sekä tumma- että vaaleaihoisilla.

TAULUKKO 5 Punaposkisuus kirjojen kuvituksessa

kirja	tummaihoisilla ja vaaleaihoisilla punaiset posket	tummaihoisilla ei punaisia poskia, vaaleaihoisilla punaiset posket	ei tummaihoisilla eikä vaaleaihoisilla punaisia poskia
Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen			x
Bibi muuttaa Suomeen	x		
Emma menee esikouluun	x		
Pertun pöksyissä paukkuu!	x		
Mistä on pienet vauvat tehty?	x		
Mummin mehevä omenapiirakka	x		
Tatu ja Patu päiväkodissa			x
Minä vihaan koulua		x	
Erilaiset ystäväni	x		
Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta			x
yhteensä	6	1	3

Pisamia on ihmisten kasvoilla kolmessa kirjassa: *Erilaiset ystäväni*, *Mistä on pienet vauvat tehty?* ja *Mummin mehevä omenapiirakka*. Näistä kahdessa ensin mainitussa pisamia on vain vaaleaihoisten ihmisten kasvoilla ja jälkimmäisessä sekä vaalea- että tummaihoisten ihmisten kasvoilla. Silmälaseja on kaikenlaisten kasvoilla niissä harvoissa kirjoissa, joissa silmälaseja on (*Pikku Xing*, *Erilaiset ystäväni*). Toisin sanoen suun, pisamien, poskien ja silmälasien kuvaamisessa ei ole juurikaan eroja vaalea- ja tummaihoisten kuvaamisen välillä.

6.2 Ulkonäön kuvaus vertailuaineistossa sekä tulosten vertailua

Viidestä analysoimastani vertailuaineiston kirjasta kolme sijoittuu Suomen ulkopuolelle eli siihen kulttuuriin, josta kirja kertoo. Kyseisistä kirjoista ei voi siis analysoida sitä, miten ihmisten ulkonäön kuvaus eroaa toisistaan ”rodullisesti”. Kirjassa *Mei Mei ja suuri tulva* kaikilla ihmisillä (kiinalaisilla) on musta, suora tukka, jonka pituus vaihtelee. Heillä on tummat (mustat) silmät, jotka ovat hieman yläviistossa/silmäkulmat korkeammalla: silmät kuvataan ulkoreunoja kohden kapeneviksi (kts. liite 2). *Manuela intiaanityttö* -kirjassa ihmisillä on vaaleanruskea iho, melko leveät kasvot sekä musta, suora tukka. *Siellä missä kahvi kukkii* -kirjassa ihmisten iho on ruskea, hiukset kiharat, lyhyet ja mustat sekä silmät tummat ja melko isot.

Mervi pieni ottolapsi -kirjassa tummaihoisella pojalla on kihara, lyhyt musta tukka. Kiinalaispiirteisillä lapsilla on musta ja suora tukka; tytön tukka on pitkä ja pojan lyhyt. Heidän silmänsä ovat todella tummat ja kuvataan erilaisina kuin muiden lasten silmät. Tekstissä kerrotaan, että silmät ovat ”vinot”, ja kuvissa silmistä näkyy oikeastaan vain ripset tai ”mustaa” (kts. liite 2).

Thuongin päivä -kirja on lastenkirja, jossa kuvien osuus on huomattavasti vähäisempi kuin kuvakirjoissa. Lisäksi sen kuvat ovat musta-valkovalokuvia, joita ei voi analysoida kuvakirjan kuvituksen tavoin. Valokuvien vuoksi kirjan kuvat ovat siis varsin autenttisia ja antavat aidon kuvan kirjan henkilöistä.

Tulosten vertailu

Perusaineiston ja vertailuaineiston välillä ei ole eroja ihonvärin kuvauksessa. Molempiin aineistoihin kuuluvien kirjojen kuvituksessa ihonvärejä on yleensä kaksi: vaalea ja jokin muu (esimerkiksi tummanruskea tai musta), tosin vertailuaineiston kirjat ovat pääasiassa yksikulttuurisia, jolloin eri ”rotuihin” kuuluvien ihmisten ihonvärejä ei voi vertailla toisiinsa. Perusaineistosta nousee esille kaksi kirjaa, joissa ihonvärien kirjo kuvituksessa on poikkeuksellisen laaja.

Silmien kuvaus vaikuttaa kiinalaispiirteisten ihmisten kohdalla järjestelmällisesti ongelmalliselta sekä perus- että vertailuaineistossa. Vertailuaineistoon kuuluvan kirjan Mervi pieni ottopiirros tekstissä kiinalaisten lasten silmiä jopa sanotaan suorasukaisesti vinoiksi. Määritelmä vino viittaa mielestäni siihen, että silmät ovat jotenkin vääranlaiset: kun jokin on vinossa, se on pielessä. Ehkä kyseinen sivumerkitys on johtanut siihen, ettei 2000-luvun kirjoissa vastaavaa termiä käytetä. Mutta myös perusaineistossa kiinalaispiirteisten ihmisten silmät kuvataan aina erilaisiksi kuin muiden; toisinaan pisaranmallisiksi ja toisinaan esimerkiksi kaarveiksi viivoiksi tai ”viiruiksi”. Muiden ihmisryhmien silmien kuvauksessa ei ole eroja.

Hiusten kuvauksessa vaaleaihoisten ihmisten hiusten malli, pituus ja väri vaihtelevat paljon, mutta kiinalaispiirteisten ja tummaihoisten ihmisten hiusten kuvaamisessa on havaittavissa kaavamaisuutta molemmissa aineistoissa. Tummaihoisista suurimmalla osalla on lyhyt kihara tukka sekä perus- että vertailuaineistossa. Kiinalaispiirteisillä ihmisillä on aina musta, suora ja kiiltävä tukka, joka yleensä ylettyy leukaan. Hiusten pituudessa on kuitenkin hieman vaihtelua yksittäisissä perus- ja vertailuaineistoon kuuluvissa kirjoissa, väri ja malli kuitenkin toistuvat aina samanlaisina.

Nenän kuvaamisessa on eroja tumma- ja vaaleaihoisten välillä vain yhdessä perusaineistoon kuuluvassa kirjassa, vertailuaineistossa ei lainkaan. Muiden kasvonpiirteiden (suu, huulet, pisamat jne.) tai silmälasien käytön kuvaamisessa ei ole havaittavissa eroja eri ”rotuihin” kuuluvien ihmisten välillä.

6.3 Vähemmistöön kuuluvan rooli kirjassa

Yksi kiinnostava aineistosta esiinnoussut tarkastelunäkökulma ovat vähemmistöön kuuluvien ihmisten roolit kirjoissa. Finazzo (1997, Bainbridgen ym. 1999 mukaan) pitää yhtenä hyvän monikulttuurisen kuvakirjan kriteerinä ihmisten aktiivista roolia (kts. luku 3.3). Olen selvittänyt vähemmistöön kuuluvien ihmisten rooleja semioottisen tekstianalyysin kehyksen (Cotton 2000) avulla sekä etsimällä teksteistä ihmisten toimintaa ja aktiivisuutta kuvaavia sisältöjä. Jaoin analysoimani kirjat neljään roolin mukaiseen luokkaan:

- 1) erittäin aktiivinen rooli, jolloin vähemmistöön kuuluva on kirjan päähenkilönä tai henkilönä, josta kirja kertoo
- 2) aktiivinen rooli: vähemmistöön kuuluva tärkeänä sivuhenkilönä
- 3) melko aktiivinen rooli: vähemmistöön kuuluva sivuhenkilönä, joka huomataan jollakin tavalla
- 4) passiivinen rooli: vähemmistöön kuuluva sivullisena

Monissa kirjoissa on useita vähemmistöön kuuluvia ihmisiä ja heillä on erilaisia rooleja, joten yksi kirja voi sijoittua useampaankin kuin yhteen luokkaan. Luokkaan 'päähenkilö/erittäin aktiivinen rooli' kuuluu kolme kirjaa, luokkaan 'tärkeä sivuhenkilö/aktiivinen rooli' neljä kirjaa, luokkaan 'sivuhenkilö/melko aktiivinen rooli' kuusi kirjaa sekä luokkaan 'sivullinen/passiivinen rooli' neljä kirjaa. Luokittelu on esitelty taulukossa 6.

TAULUKKO 6 Vähemmistöön kuuluvien ihmisten roolit 2000-luvun kirjoissa

kirja	päähenkilö	tärkeä sivuhenkilö	sivuhenkilö	sivullinen
Pikku Xing (K)	x			
Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen	x			
Bibi muuttaa Suomeen (K)	x			
Erilaiset ystäväni		x		
Emma menee esikouluun (K)		x		x
Tatu ja Patu päiväkodissa (K)		x	x	
Koiranelämää		x	x	x
Pertun pöksyissä paukkuu!			x	
Mistä on pienet vauvat tehty?			x	
Mummin mehevä omenapiirakka			x	
Miina ja Manu: seikkailu Suomessa (K)			x	
Minä vihaan koulua				x
Ennen & Jälkeen				x
yhteensä	3	4	6	4

K = kotimainen kirja

6.3.1 Vähemmistöön kuuluva kirjan päähenkilönä

Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat kirjat, joissa vähemmistöön kuuluva henkilö on erittäin aktiivinen. Hän on kirjan päähenkilö tai henkilö, josta kirja kertoo. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat kirjat Bibi muuttaa Suomeen, Pikku Xing ja Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen. Kirjoja käsitellään tapauskohtaisesti siten, että ensin kerrotaan analysoitavasta henkilöstä tai kirjan sisällöstä muutaman virkkeen verran, jonka jälkeen esitellään varsinainen analyysi.

Bibi muuttaa Suomeen

Kirjan päähenkilö on afrikkainen Bibi. Kirja kertoo hänen tarinansa ja tuo esiin hänen näkökulmansa, kokemuksensa ja tunteensa.

Kaikki kirjan henkilöt tulevat tarinaan mukaan Bibin kautta ja heidät määritellään yleensä suhteessa Bibiin, kuten ”Oba on Bibin paras ystävä”. Lisäksi kerronnan aika ja paikka määrittyvät aina sen kautta, missä Bibi milloinkin on.

Bibi on ainoa, jonka nimen merkityksestä kerrotaan. Hänen nimensä tarkoittaa viisautta, mikä viittaa siihen, että lapsi on tärkeä ja häntä kunnioitetaan koska *hän on viisas* (tai koska hänestä tulee viisas). Bibin isä sanoo Bibin äidille Bibi-nimestä: ”Sellainen nimi on kuin kruunu. Sitä saavat kantaa vain harvat ja valitut, mutta sen velvollisuuksien mukaan pitää myös elää. Minun tyttärestäni tulee maailman viisain tyttö.”

Bibi on aktiivinen, itsenäinen ja osaa tehdä omia päätöksiä ja ratkaisuja: ”Bibi ei enää kuuntele. Hän on saanut ajatuksen.” Bibille selitetään paljon asioita, esimerkiksi Suomen-matkan syitä. Hän saa kysyä kysymyksiä ja saa niihin vastauksia, mikä viittaa Bibin kunnioittamiseen. Bibi on aloitteentekijä suhteessa ystävänsä Obaan. Bibi kuvataan suurimmassa osassa kirjan kuvista.

Pikku Xing

Kirjan päähenkilö on kiinalainen Pikku Xing, ja tarina kerrotaan minä-muodossa.

Xingin tärkeyttä, voimaa ja vahvuutta korostetaan kuvitusteknisin seikoin esimerkiksi sijoittelulla (hän on kuvissa keskellä) ja kuvakulmilla (hänet on kansikuvassa kuvattu

pilvien tasolle kaupungin yläpuolelle) sekä siten, että muiden kuvattujen ihmisten katse kohdistuu Xingiin.

Xing on aktiivinen, ja hän on koko ajan ajan tasalla oman elämänsä suhteen. Tähän viittaa seuraava seikka: Xing elää Kiinassa lastenkodin työntekijän kotona väliaikaisesti. Xing viittaa väliaikaiseen asumiseen ja sanoo: ”- - me kaikki tiesimme, että minä en voisi jäädä sinne.” Jos tekstissä haluttaisiin osoittaa aikuiskeskeisyyttä ja Xingin avuttomuutta aikuisten vallan alla, olisi saman asian voinut ilmaista esimerkiksi sanomalla: ”He sanoivat, etten voisi jäädä sinne.”

Kirjassa Xingille annetaan myös teoreettinen mahdollisuus vaikuttaa ratkaisevasti oman elämänsä kulkuun. Eräällä sivulla täytetään Xingin adoptiopapereita ja tekstissä sanotaan: ”Jalka kastettiin ensin punaiseen väriin, ja sen jälkeen minä astuin sillä paperin päälle. Vasta sitten minä sain luvan lähteä isän ja äidin mukaan.” Xing siis *itse* hyväksyi adoption.

Kansikuvassa Xing katsoo pois lukijasta hieman salaperäisesti, mikä voi viitata siihen, että hänellä on salaisuus, jota muut eivät tiedä (ehkä adoptio). Osa kuvista on raamittomia ja aukeaman yli toiselle sivulle jatkuvia, mikä antaa vaikutelman siitä, että Xing voi mennä minne vain, hänen liikkumistaan ei rajoiteta. Kaiken lisäksi Xing on ilmeisestikin jollakin tavoin ainutlaatuinen ja erityinen lapsi, sillä hän ei muiden orpolasten tavoin elä lastenkodissa vaan erään lastenkodin työntekijän kotona.

Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen

Vaikka kirja ja kirjasarja ovat Mikko Mallikkaan nimissä, tämä kirja kertoo maahanmuuttaja-Hamdista. Hamdi määritellään Mikon kautta (Hamdi on Mikon ystävä), mutta kirjan kertomusta ei olisi ilman Hamdia.

Hamdi esiintyy kuvissa yhtä monta kertaa kuin Mikko Mallikas, mikä viittaa tärkeään asemaan. Molempien henkilöiden merkittävyydestä kertoo se, että Mikko ja Hamdi kuvataan kuvituksessa enimmäkseen samalta tasolta ja saman kokoisina. He myös esiintyvät tekstissä aina yhdessä, mikä kertoo molempien merkittävyydestä (toisaalta yleensä sanotaan ”Mikko ja Hamdi” tai ”pojat”, ei ”Hamdi ja Mikko”).

Hamdin asemasta kertoo se, että kaikki kirjassa käsiteltävät asiat liittyvät Hamdiin ja hänen perheeseensä, erityisesti sodassa olleeseen isään. Hamdin perheen jäsenet tulevat mukaan kertomukseen Hamdin kautta, eivät esimerkiksi Mikon tuttavina. Heidät määritellään Hamdin kautta: Hamdin isä, Hamdin sisarukset. Mikko on aktiivinen suhteessa Hamdiin ja Hamdin isään, mutta myös Hamdi tekee aloitteita Mikon suuntaan: ”Syöthän sinä meillä?” Hamdi kysyy.

Kaikkiin tähän luokkaan kuuluvien vähemmistöhenkilöiden toiminta on siis erittäin aktiivista, ja kirjan muut henkilöt esitellään heidän kauttaan. Erittäin aktiivisesta roolista kertovat esimerkiksi seuraavat seikat: henkilö on aloitteentekijä, itsenäinen, tekee päätöksiä ja ratkaisee ongelmia. Hän vaikuttaa omaan elämäänsä ja häntä kunnioitetaan. Henkilön tärkeys ilmaistaan myös tekstissä. Kuvitus vahvistaa henkilön tärkeyttä esimerkiksi siten, että hän esiintyy suurimmassa osassa kirjan kuvia ja on usein hallitsevassa asemassa eli kuvitettu muiden yläpuolelle tai lähikuvaan. Kuvissa myös muiden henkilöiden katse kohdistuu häneen.

6.3.2 Vähemmistöön kuuluva tärkeänä sivuhenkilönä

Toiseen luokkaan kuuluvat kirjat, joissa vähemmistöön kuuluva henkilö on aktiivinen ja tärkeässä roolissa. Toiseen luokkaan kuuluu neljä kirjaa: Emma menee esikouluun, Tatu ja Patu päiväkodissa, Erilaiset ystäväni sekä Koiranelämää.

Emma menee esikouluun

Kirjassa on kaksi vähemmistöön kuuluvaa ihmistä: tummaihoisen työntekijä Samira sekä päähenkilö-Emman kiinalaispiirteinen ystävä Viivi.

Emmaa ja hänen pikkuveljeään Einoa on päiväkodissa vastassa kaksi naista (heitä ei kutsuta aluksi nimeltä), jotka lapset ovat tavanneet jo aiemmin tutustumiskäynnin yhteydessä. Pian naisten nimet tulevat ilmi, sillä kirjassa sanotaan: ”Menepä sinä, Emma, Samiran mukana aamiaiselle, Marianne-täti sanoo ja hymyilee.” Samira on tummaihoisen ja Marianne vaaleaihoisen. Harkittua tai ei, Marianne kutsutaan tädiksi, mutta Samiraa ei. Emma myöskin kättelee Marianne, mutta ei Samiraa.

Samira on ilmeisestikin lastentarhanopettaja, sillä hän pitää lapsille esikoulutuokioita. Hän on kirjan aikuisista aktiivisimmassa roolissa, mutta hän ei missään vaiheessa kosketa ketään lasta, mikä poikkeaa muiden aikuisten toiminnasta. Samira kuvataan ammattitaitoisena ja koulutettuna henkilönä, joka kuitenkin jää ehkä hieman etäiseksi, koska ei ole lähikontaktissa lapsiin.

Ulkonäöltään aasialais-/kiinalaispiirteinen Viivi on lapsista se, jonka kanssa Emma viettää päivän aikana kaikkein eniten aikaa. Viivi on kuvattu kirjan kanteen Emman kanssa, ja tytöt leikkivät yhdessä sekä sisällä että ulkona. Viivi myös puhuu kirjassa.

Tatu ja Patu päiväkodissa

Kiinalaisen näköinen Laura on kuvattuna kirjan kanteen ja toimii yhdessä kirjan päähenkilöiden kanssa.

Laura kuvataan heti päiväkotitapahtumien ensisivulla laittamassa tossuja jalkaan. Hän on ensimmäinen päiväkodin lapsista (Tatua ja Patua en laske päiväkodin lapsiksi, hehän ovat vierailulla), joka puhuu kirjassa ja ottaa kontaktia vierailijoihin. Laura kysyy: ”Syöttekö te aamiaisenne aina kylpytakit päällä ja uimalasit silmillä?” Samalla hänen nimensä tulee esiin. Kenenkään muun lapsen nimeä ei siis ole vielä kerrottu tätä ennen. Hieman myöhemmin ”nimen saavat” myös Oona (tuttisuinen, pienempi, vauvamaisempi) ja Niko (pitkä poika), joiden piirteet viittaavat suomalaisuuteen. Kyseinen lapsijoukko (Tatu, Patu, Laura, Oona ja Niko) toimii koko kertomuksen ajan yhdessä ja vie tarinaa eteenpäin.

Laura on usein kontaktissa Tatuun ja Patuun, useammin kuin Niko tai Oona, vaikka tämä koko porukka on lähes jokaisessa kuvassa. Laura vaikuttaa olevan koko ajan liikkeessä: hän pukee tossuja, kantaa puurolautasta, juttelee Tatun ja Patun kanssa, harjaa jonkun tukkaa, leikkii piirileikkiä, nauraa, hyppii ja keinuu. Muutkin päiväkodin lapset puuhaavat paljon, mutta Laura on kuitenkin aktiivisin sivuhenkilö suhteessa Tatuun ja Patuun: juttelee heidän kanssaan, laittaa hatun Patun päähän, kuiskii heille, kiskoo heitä perässään. Laura on johtohahmona, kun lapset suunnittelevat salajuonen, miten Tatu ja Patu saadaan oikeaan kylpylään. Samoin kun pieni lapsiporukka tekee päiväkodissa näytelmän, Laura on pääosassa.

Koiranelämää

Kaksi kirjan henkilöistä on muita sivuhenkilöitä aktiivisemmassa osassa. He ovat Max-koiran omistajat: latinopirteiset isä ja poika.

Otto tunnistaa Maxin pihan, menee sinne ”juuri sopivasti ruoka-aikaan” ja jää puuhaamaan Maxin kotiin, kunnes päättää lähteä omaan kotiinsa. Maxin omistajien puhetta kirjassa ei ole, mutta kuvassa perheen isä on vihainen (kasvot vihaiset ja pitää paistinlastaa ylhäällä kuin lyödäkseen tai kauhistumisen eleenä), kun Otto vie makkaran grillistä. Myös perheen poika ihmettelee Oton makkaravarkautta. Poika esiintyy toisessakin kuvassa, jossa näyttää ottavan kontaktia Ottoon. Otto on valinnut kyseisen perheen uudeksi perheekseen (kunnes päättääkin tyytyä vanhaan), ja siinäkin mielessä heidän roolinsa on tärkeä.

Erilaiset ystäväni

Erilaiset ystäväni on siinä mielessä poikkeuksellinen kirja, ettei kukaan kirjan henkilöistä tule enempää esiin kuin toiset, kukaan ei varsinaisesti puhu mitään, eikä kenenkään nimi myöskään käy ilmi.

Kirja oli vaikea luokitella, mutta koska ihmisten rooli on kirjassa niin olennainen, tämä luokka sopii kirjalle parhaiten. Jos lukijan ajatellaan olevan kirjan päähenkilö, on hän vuorovaikutuksessa kirjan ihmisten kanssa esimerkiksi kirjassa olevia luokkua avaamalla.

Tähän luokkaan sijoittuvat siis kirjat, joissa vähemmistöön kuuluvan ihmisen rooli on aktiivinen. Vähemmistöön kuuluva ihminen on tärkeä sivuhenkilö, joka toimii kirjassa yhdessä päähenkilön kanssa tai johon päähenkilö on vuorovaikutteisessa suhteessa joko tekstissä tai kuvissa. Hänen toimintansa vaikuttaa tarinan kulkuun ja hänen nimensä yleensä kerrotaan lukijalle. Henkilö tekee aloitteita ja ottaa kontaktia päähenkilöön, mutta päähenkilö on se, joka päättää tarttuuko aloitteeseen. Tärkeä sivuhenkilö on esimerkiksi päähenkilön hyvä ystävä ja melko ulospäinsuuntautunut. Hän vaikuttaa tarinan etenemiseen ja joskus jopa päihittää hetkellisesti päähenkilön kekseliäisyydellään ja taidoillaan.

6.3.3 Vähemmistöön kuuluva sivuhenkilönä

Kolmanteen luokkaan kuuluvat kirjat, joissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat melko aktiivisia. He ovat sivuhenkilöitä, joilla on jonkinlainen rooli tarinan etenemisessä. Kolmanteen kategoriaan kuuluvat Tatu ja Patu päiväkodissa ja Koiranelämää, jotka kuuluvat myös luokkaan 'vähemmistöön kuuluva aktiivisessa roolissa' sekä uusina kirjoina Pertun pökyissä paukkuu!, Mistä on pienet vauvat tehty?, Mummin mehevä omenapiirakka sekä Miina ja Manu: seikkailu Suomessa.

Tatu ja Patu päiväkodissa

Yksi päiväkodin lapsista on Tatu ja Patu päiväkodissa -kirjassa afrikkalaispiirteinen.

Hän on mukana kuvissa, joissa on muitakin päiväkodin lapsia ja osallistuu toimintaan kuten muutkin lapset. Poika ei kuulu kirjan pääporukkaan, mutta hän ottaa osaa Lauran johtamaan näytelmään, jossa esiintyvät muun muassa Tatu ja Patu, mutta eivät kaikki päiväkodin lapset. Poika näyttelee ritaria ja hänellä on mm. vaalea peruukki ja vaaleat irtoviikset sekä ritarin viiri ja miekka. Hänet nostetaan siis näytelmän myötä enemmän esille kuin monet muut lapset, ja hauska yksityiskohta on, että tummaihoisen poika käyttää vaaleaa peruukkia ja vaaleita viiksiä. Kirjan kuvat ovat todella yksityiskohtaisia, ja jos kuvia tutkii tarkasti, voi huomata, että pojan nimi on todennäköisesti Joosef (lasten kaappien ovissa on nimet).

Koiranelämää

Kaksi Koiranelämää-kirjan ulkomaalaispiirteisistä sivuhenkilöistä on passiivisemmassa roolissa kuin Max-koiran omistajat ja toisaalta tärkeämmässä roolissa kuin kokonaan sivulliset ihmiset. Kyseiset henkilöt ovat mies ja tyttö, jotka ulkoiluttavat viittä koira.

Kirjan päähenkilö Otto reagoi yksipuolisesti kyseiseen ihmisten ja koirien porukkaan. Tekstistä ei käy ilmi, viittaako koira toteamuksellaan ”Näiden luona saisin varmasti tosi mahtavia aterioita” koiriin (ulkomuodoltaan lihavia) vai ihmisiin (hekin ovat lihavia), mutta Otto siis reagoi kyseiseen porukkaan toisin kuin moniin muihin kirjan ihmisiin.

Pertun pöksyissä paukkuu!

Kirjan alkupuolella kerrotaan Pertun piereskelystä hammaslääkärissä. Hammaslääkəriin sijoittuvassa kuvassa on Pertun lisäksi kaksi suojavaatteissa olevaa henkilöä, joista keskeisemmässä asemassa on tummaihoisen nainen.

Tämä nainen on yksi kirjan kolmesta tummaihoisesta ihmisestä. Hänellä on valkoiset vaatteet ja suojamaski, eli hän on tärkeässä asemassa oleva hammaslääkəri tai -hoitaja. Hän on siis hyvässä työssä, vaikka kuuluukin kirjassa vähemmistöön.

Kaksi muuta kirjan tummaihoista ihmistä (ehkä isä ja tytär) ovat todistamassa Pertun paukuttelua taidenäyttelyssä, ja he paheksuvat sitä syvästi katsoen Pertua halveksuvasti. Inho ilmaistaan lähinnä katseella, sillä heidän kasvoistaan erottuvat isot, valkoiset pyöreät silmät. Lähempää katsottuna myös muita kasvojen piirteitä voi huomata, ja esimerkiksi suun muoto viittaa inhoon.

Vaikka kirjan vähemmistöön kuuluvat ihmiset eivät esiinny kirjassa nimellä, he ovat merkittävässä asemassa (hammaslääkəri/-hoitaja) tai heihin viitataan tekstissä. *”Hän kikatti. [Perttu taidenäyttelyssä] Muut eivät.”* ’Muut’ viittaa kuvassa näkyviin tummaihoisiin näyttelyvieraisiin ja Pertun isään. Pienenä yksityiskohtana kerrottakoon vielä, että Pertun siskolla Sannilla on yhdessä kuvassa nukkien teekutsut. Nukkeja on kaksi, joista toisella on lyhyt pikkukiharatyypinen kampa, joka muistuttaa afrokompausta. Nukke on myös ihonväritään tummempi kuin toinen nukke tai valkoihoisen Sanni.

Mistä on pienet vauvat tehty?

Yksi kirjan aukeamista on täynnä isiä lapsineen. Aukeaman kymmenestä ihmisestä neljällä on ei-pohjoismaisia piirteitä ulkonäössään. He ovat todennäköisesti isiä poikineen.

Isät pitävät lapsia sylissään, taluttavat heitä tai työntävät lapsia rattaissaan. Tekstissä kerrotaan, että ilman isää naisesta ei voi tulla äitiä, ja kuvassa olevat isät siis edustavat näitä ”lapsen mahdollistajia”.

Myöhemmin kirjassa kerrotaan adoptiosta, ja sivulla on pieniä kuvia erilaisista adoptioerheistä. Yhdessä kuvassa on tummaihoisen pariskunta heidän itsensä näköisen

lapsen sekä vaaleaihoisen lapsen kanssa. Toisessa kuvassa vaaleaihoiset mies ja nainen pitävät sylissään aasialaispiirteistä pikkulasta. Kuvassa on poikkeuksellista se, että tummaihoisen pariskunta kuvataan valkoihoisen lapsen adoptiovanhempina. Keisarileikkauksesta kerrottaessa lääkäri muistuttaa aasialaista. Lisäksi kerrotaan, että vauvoja syntyy koko ajan eri puolilla maailmaa, ja kyseisen tekstin yhteydessä on kuusi vauvaa, joista puolella on etnisiä piirteitä ulkonäössään. Näissä tapauksissa siis viitataan tekstissä kuviin, joissa on myös vähemmistöön kuuluvia ihmisiä. Kirjan kansitapetit ovat täynnä vauvojen kuvia, ja näistä vauvoista osa on tummaihoisempia kuin toiset, mutta koska kyseiset vauvat eivät varsinaisesti kuulu kirjan tarinaan, en ole luokitellut heitä mihinkään luokkaan.

Mummin mehevä omenapiirakka

Kirjan päähenkilö Reetta kutsuu kolme ystäväänsä kylään. Kolmesta ystävästä vain yksi on valkoihoinen.

Ystävät eivät puhu mitään, mutta leikkivät ja syövät pitsaa. Heihin viitataan tekstissä, ja ystävästä aasialaispiirteinen tyttö on nostettu voimakkaasti esiin lähikuvan avulla. Hänet siis nostetaan kuvitusteknisellä seikalla esille ja lähemmäksi lukijaa kuin muut sivuhenkilöt.

Miina ja Manu: seikkailu Suomessa

Miina ja Manu: seikkailu Suomessa on tutkimusainestossani poikkeuksellinen kirja, sillä sen pää- ja sivuhenkilöinä ovat eläimet. Kirja on ainoa vuoden 2004 kirjoista, jossa sivutaan yhtä Suomen omista vähemmistöistä, saamelaisia.

Eläimet käyttäytyvät kirjassa ihmisten tavoin, ja kissat Miina ja Manu tapaavat määrittelemättömässä paikassa Lapissa jäniksen, joka edustaa saamelaista. Seuraavassa on suora katkelma kissojen ja Janne Jänön kohtaamisesta.

”Huomenta! Kukas sinä olet ja mistä noin komea hauki on saatu?” kysyi Manu.

”Huomenta teillekin”, sanoi pupu iloisesti. ”Minun nimeni on Janne Jänö ja kalaonnestani saan kiittää seitaa, jolle uhrasin lahjan ennen kalaan lähtöä.”

”Mikä se seita oikein on?” kysyi Manu.

”Seita on muinainen saamelaisten pyhä paikka”, selitti Janne.

”Ja keitä ne saamelaiset sitten ovat?” hämmästeli Heikki. [Heikki-hiiri matkustaa Miinan ja Manun mukana.]

”Saamelaiset ovat Lapin alkuperäisiä asukkaita, lappalaisia”, vastasi Janne.

Hetken kuluttua Janne Jänö jatkaa matkaa, ja Miina ja Manu menevät katsomaan myöhemmin seitaa. Janne Jänö on kirjassa vähemmistöön kuuluva hahmo (saamelainen), ja hän vaikuttaa tarinan kulkuun ja on melko aktiivinen.

Kolmanteen luokkaan kuuluvat siis kirjat, joissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat melko aktiivisia. He ovat sivuhenkilöitä, jotka kuitenkin jollakin tavalla vaikuttavat tarinan kulkuun. He myös osallistuvat päähenkilöön liittyvään toimintaan jollakin tavalla tai heidän nimensä kerrotaan, heidät mainitaan tekstissä, tai kirjan päähenkilö on jonkinlaisessa kontaktissa heihin tai reagoi heihin. Kuvituksessa näytetään heidän ilmeitään, eleitään tai toimintaansa. Heille on yhteistä myös se, että he ovat kirjassa aktiivisempia kuin jotkut muut, eli joidenkin muiden henkilöiden rooli on vähäisempi kuin heidän.

6.3.4 Vähemmistöön kuuluva sivullisena

Neljänteen luokkaan kuuluvat kirjat, joissa vähemmistöön kuuluvat, kirjoissa esitetyt ihmiset ovat passiivisessa roolissa eli sivullisia. Luokkaan kuuluvat jo edellisiin luokkiin kuuluvat kirjat Koiranelämää ja Emma menee esikouluun sekä kaksi muuta kirjaa: Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta sekä Minä vihaan koulua.

Koiranelämää

Kirjassa Koiranelämää vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä on monenlaisissa rooleissa. Aiemmissä luokissa esiteltujen ihmisten lisäksi Koiranelämää-kirjassa esiintyy yhdeksän muuta etnisiä piirteitä omaavaa ihmistä.

Vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat osana kuvia, mutta heihin ei viitata tekstissä eikä heihin oteta kontaktia. He ovat siis ”sivujen täytteitä”.

Emma menee esikouluun

Kirjassa Emma menee esikouluun on passiivisessa roolissa ruskeaihoinen poika, joka näyttäytyy kahdessa kirjan kuvassa.

Päiväkodin ruokailuun liittyvässä kuvassa poika juttelee aikuisen kanssa ja toisessa kuvassa hän leikkii yhdessä Emman pikkuveljen ja jonkun muun pojan kanssa ulkona. Kirjan tekstissä ei millään tavoin viitata poikaan, eikä päähenkilö Emma ota häneen mitään kontaktia.

Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta

Kirjassa Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta. 'Ennen'-kuvassa näkyy valkoihoinen lapsi katsomassa ikkunasta ulos. 'Jälkeen'-kuvassa on kuusi lasta kuvattuna pihalla.

Lapset ovat keskenään erinäköisiä, ja heistä yksi on selkeästi afrikkalaispiirteinen. Myös kaksi muuta lasta vaikuttaa tummaihoisilta, mutta kenestäkään lapsesta ei kerrota tekstissä mitään.

Minä vihaan koulua

Kirjan teksti on loru tytöstä, joka inhoaa koulua. Teksti on voimakkaasti liioiteltua ja räväkkää, ja kuvatkin ovat voimakkaita niin aiheiltaan kuin väreiltäänkin. Väreillä korostetaan tunnelmaa, ja esim. ihmisten kasvot ovat välillä vihreitä ja musta-valkoisia.

Runsaan värienkäytön vuoksi on vaikea nähdä ulkonäössä ”rodullisia” piirteitä, mutta varmuudella ainakin yhdessä kuvassa on tummaihoinen tyttö, jolla on tummat ja kiharat hiukset, ja poika, jolla on ehkä vaaleanruskea iho. He ovat sivullisia, jotka eivät vaikuta mitenkään kertomuksen kulkuun, he eivät ole kontaktissa kirjan päähenkilöön, heidän nimiään ei kerrota, eikä heihin viitata tekstissä mitenkään.

Tähän luokkaan kuuluvat kirjojen henkilöt näkyvät kirjojen kuvissa, mutta heihin ei viitata tekstissä. Heille yhteistä on, että heidät kuvataan pääasiassa taustalla näkyvinä pieninä hahmoina, jotka puuhaavat jotakin ja ovat osa maisemaa. Heitä ei kuitenkaan kuvata eri tavalla kuin muitakaan ihmisiä, eli visuaalisilla tai kuvallisen kerronnan tekniikoilla ei muuteta heidän asemaansa suhteessa muihin. Tästä poikkeuksena on kirja *Ennen & Jälkeen*: kirja luonnon muuttumisesta, jossa kuvan kuudesta lapsesta kaksi näyttäisi olevan toiminnallisempia kuin muut. He osoittavat sormellaan jotakin eli ilmeisestikin esittelevät toisille lapsille näkemäänsä, ja syystä tai toisesta nämä aktiivisena esitetyt lapset ovat valkoihoisia/vaaleita.

6.4 Ihmiset eri rooleissa vertailuaineistossa sekä tulosten vertailua

Vertailuaineiston viidestä kirjasta kaksi on kokonaan yksikulttuurisia. Niissä ei siis kerrota vähemmistöön kuuluvista ihmisistä, vaan suomalaisesta näkökulmasta katsottuna erilaisesta kulttuurista (eroaa suomalaisesta). *Mei Mei ja suuri tulva* kertoo kiinalaisista, jotka asuvat Kiinassa, ja *Siellä missä kahvi kukkii* Keniassa asuvista kenialaisista. Kirjoissa on päähenkilöitä, joiden kautta tarinaa kerrotaan, mutta heidän aktiivisuutensa ilmenee suhteessa samaan kulttuuriin kuuluviin ihmisiin, ei toisen kulttuurin edustajiin verrattuna.

Manuela intiaanityttö -kirjassa kerrotaan jonkin verran valkoisten ihmisten ja intiaanien suhteesta. Valkoiset ihmiset ovat tavallaan vähemmistössä, ja vain yhdessä kirjan kuvassa on valkoinen ihminen. Kirjassa kuitenkin kerrotaan, että valkoiset ovat käyttäneet valtaa, alistaneet intiaaneja ja riistäneet heiltä, ja intiaanien huonosta tilanteesta syytetään valkoisia. Voisi siis ehkä sanoa, että kirjan intiaanit ovat fyysisesti aktiivisia (kirja kertoo heistä niin tekstein kuin kuvinkin), mutta henkisesti passiivisia (kirjassa viitataan siihen, etteivät he voi vaikuttaa omaan elämäänsä). Visuaalisilla koodeilla tehostetaan vaikutelmaa alisteisesta asemasta ja kurjuudesta (ihmiset ovat usein kumarassa ja heidän ilmeensä on alakuloinen). Vähemmistöön kuuluva valkoinen ihminen on kirjassa melko aktiivinen: hän esiintyy kuvassa (visuaalinen koodi:

valkoihoinen nainen on keskellä kuvaa ja kooltaan suurempi kuin intiaanit), häneen viitataan tekstissä ja intiaanit ottavat kontaktia häneen.

Mervi pieni ottolapsi -kirjassa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat aktiivisessa roolissa. Vaikka he eivät ole kirjan päähenkilöitä, he ovat päähenkilön koulutovereita ja he saavat yhden minä-muotoisen puheenvuoron. Koulun pihalla olevat lapset on kuvissa sijoitettu samaan tasoon, mikä viittaa samanarvoiseen asemaan. Vähemmistöön kuuluvat lapset ovat kuvissa yhtä toiminnallisia kuin muutkin lapset.

Lastenkirjassa *Thuongin päivä* vähemmistöön kuuluva Thuong on erittäin aktiivinen ja kirjan päähenkilö. Kertomusta kerrotaan hänen kauttaan, ja kirjan sivuhenkilöt esitellään hänen perheenjäseninään, ystävinään ja opettajinaan. Kirjassa Thuong myös muistelee aikaa pakolaisleirillä, jolloin hän oli muiden armoilla eikä voinut vaikuttaa elämäänsä.

Aineistojen vertailu

Perusaineistossa vähemmistöön kuuluvat ihmiset jakautuivat roolien perusteella melko tasaisesti neljään eri luokkaan (jokaisessa luokassa 3, 4 tai 6 tapausta) kuitenkin niin, että suurimmaksi luokaksi muodostui ”vähemmistöön kuuluva sivuhenkilönä” eli henkilö melko aktiivisessa roolissa (kuusi tapausta) ja pienimmäksi ”vähemmistöön kuuluva kirjan päähenkilönä tai henkilönä, josta kirja kertoo” eli henkilö erittäin aktiivisessa roolissa (kolme tapausta). Muut kaksi luokkaa keräsivät kumpikin neljä tapausta.

Vertailuaineistoon kuuluvissa kirjoissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat päähenkilöitä tai tärkeitä sivuhenkilöitä eli erittäin aktiivisessa tai aktiivisessa roolissa. Vertailuaineiston kirjoissa vähemmistöihmiset ovat siis keskimäärin aktiivisempia kuin perusaineistossa.

6.5 Vieraan kulttuurin käsittely tekstissä

Tekstien sisältöjä analysoimalla tutkin sitä, miten kirjojen teksteissä käsitellään vierasta kulttuuria eli yhtä kulttuuria toisen kulttuurin näkökulmasta. Tekstissä siis vertaillaan eri maita ja kulttuureja keskenään ja ilmaistaan muun muassa eroavaisuuksia, yhtäläisyyksiä tai muunlaisen yhteyden löytymistä/rakentumista eri kulttuureihin kuuluvien ihmisten tai eri maiden välillä. Kirjojen välittämää viestien kokonaisuutta kuvaan termillä 'suhtautuminen'. Vaikka pelkkä kirja ei suhtaudu mihinkään mitenkään, kirjan kertoja ja henkilöhahmot välittävät viestejä siitä, miten esimerkiksi vieraisiin kulttuureihin "kannattaa" tai voi suhtautua.

Vierasta kulttuuria käsitellään kuudessa kirjassa ja aihetta sivutaan lyhyesti kahdessa kirjassa, näin ollen tekstien sisältöjä analysoin yhteensä kahdeksasta kirjasta. Kirjoista neljä on 2000-luvulta eli perusaineistosta: Pikku Xing, Erilaiset ystäväni, Bibi muuttaa Suomeen sekä Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen sekä neljä vuosilta 1978–1984 eli vertailuaineistosta: Manuela intiaanityttö, Siellä missä kahvi kukkii, Mervi pieni ottolapsi sekä Thuongin päivä. Aineiston kahdessa kirjassa (Erilaiset ystäväni, Mervi pieni ottolapsi) kulttuurien eroavaisuuksiin viitattiin vain yhden lauseen verran, kun taas muissa kirjoissa vieraita kulttuureja käsiteltiin enemmän.

Arvioin tekstin vierasta kulttuuria käsitteleviä kohtia asteikolla 'selvästi myönteinen–neutraali–selvästi kielteinen' ja sijoitin ne arviointia vastaaviin luokkiin. Selvästi myönteisesti vieraasta kulttuurista kertoo esimerkiksi kommentti "Suomi on paljon pienempi maa kuin Kiina, mutta minulle kerrottiin, että siellä on vielä tilaa lapsille." (Pikku Xing), neutraalisti vieraasta kulttuurista kertoo "- - Suomessa ihmiset ovat erinäköisiä kuin Afrikassa." (Bibi muuttaa Suomeen) ja selvästi kielteisesti vieraaseen kulttuuriin viittaa esimerkiksi teksti: "Valkoisten kanssa he [intiaanit] eivät tahdo olla missään tekemisissä – varsinkaan ulkomaalaisten, joita he nimittävät gringoiksi." (Manuela intiaanityttö).

Tekstien välittämät merkitykset ovat aina kontekstisidonnaisia ja henkilökohtaisista kokemuksista riippuvia, joten merkitysten arvioiminen ei ollut kovin yksinkertaista.

Tietyissä teksteissä mikään merkitys ei nouse ensisijaiseen asemaan, joten ajoittain tulkintojen tekeminen oli hankalaa. Tästä esimerkkinä afrikkalaisen tytön puhe ”Minä tahtoisin vaaleat [hiukset], sanoo Bibi. – Jos kerran kaikilla muillakin on. Haluan olla samanlainen kuin muut.” kirjassa Bibi muuttaa Suomeen. Bibin tekstissä kerrotaan eri kulttuuriin kuuluvista ihmisistä *myönteisesti*: Bibi ihailee suomalaisten vaaleita hiuksia. Samalla kun Bibi sanoo tahtovansa vaaleat hiukset, hän haluaa luopua mustista hiuksistaan. Hän siis viestittää, että hänen omat mustat hiuksensa ovat huonommat kuin vaaleat tai ainakin sellaiset, joita hän ei halua, mikä on *kielteinen* viesti. Toisaalta Bibi haluaa vaaleat hiukset siksi, että tahtoo olla samanlainen kuin muut. Hän siis ei välttämättä ihaile suomalaisia hiuksia, vaan tahtoo vain olla samanlainen kuin enemmistöön kuuluvat ihmiset. Monenlaisia viestejä välittävät tekstit luokittelevat siihen luokkaan, jossa ne eivät vaikuttaisi ratkaisevasti tuloksiin. Esimerkiksi Bibin kommentin sijoitin luokkaan ’neutraali’, koska ajattelin ’selvästi myönteisen’ ja ’selvästi kielteisen’ merkityksen kumoavan toisensa. Yksi analyysiyksikkö tarkoittaa toteamusta tai keskustelua, joka käsittelee yhtä teemaa.

6.5.1 Myönteinen suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin

Tässä luvussa kerrotaan ensin perusaineiston teksteistä löytyneet selvästi myönteiset viittaukset toiseen kulttuuriin. Perusaineiston myönteiset viittaukset kohdistuvat ihmisiin, erityisesti ihmisten ulkonäköön, luontoon ja säähän sekä tapakulttuuriin ja yhteiskuntaan. Toisena käsitellään vertailuaineistosta löytyvät selvästi myönteiset vieraaseen kulttuuriin liittyvät viittaukset.

Perusaineistoon kuuluvien kirjojen teksteistä löytyy yksi selvästi myönteinen viittaus ihmisten ulkonäköön:

”Se [maailma] on paljon kauniimpi, kun siinä on - - sekä tummia että vaaleita lapsia.”
(Bibi muuttaa Suomeen)

sekä yksi selvästi myönteinen viittaus ihmisten ominaisuuksiin:

” Siellä [Suomessa] - - ihmiset ovat ystävällisiä.” (Bibi muuttaa Suomeen)

Kirjojen teksteissä on kaksi selvästi myönteistä kommenttia luontoon tai säähän liittyen. Tästä esimerkkinä katkelma:

”Tiedätkö miksi Suomea kutsutaan? kysyy Wangari-täti. – Vihreän kullan maaksi. - - Ja tiedätkö, mitä se vihreä kulta on? - - Metsää, joka on arvokkaampaa kuin mikään muu maailmassa.” (Bibi muuttaa Suomeen)

Perusaineiston kirjojen teksteissä kerrotaan selvästi myönteisesti yhden kerran tapakulttuurien eroavaisuuksista:

”Meillä kotona ei ole näin juhlallista, kun käymme pöytään.” (Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen)

ja kaksi kertaa toisesta maasta yhteiskuntana, josta yhtenä esimerkkinä:

”Se [Suomi] on hyvä maa. - - Siellä vallitsee rauha - - Bibi pääsee hyvään kouluun.” (Bibi muuttaa Suomeen)

Vertailuaineiston myönteiset viittaukset liittyvät luontoon ja säähän sekä kansojen tai ihmisten väliseen suhteeseen. Myönteisiä luontoon liittyviä kommentteja on yksi:

”Siinä [lumessa] sai hyviä liukuja. Ennen Thuong ei edes tiennyt, mitä lumi on.” (Thuongin päivä)

Vertailuaineiston kirjoissa pohditaan myös kansojen tai ihmisten välisiä suhteita selvästi myönteiseen sävyyn kolmen viittauksen verran, esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”Siinä menee taas ihmisiä, jotka ovat matkustaneet kaukaa ihailukseen meidän luontoamme.” (Siellä missä kahvi kukkii)

”Sisaruksista ei kenelläkään muulla ollut suomalaista kaveria, vain Thuongilla, ja se oli oikeastaan tärkeää heille kaikille.” (Thuongin päivä)

6.5.2 Neutraali suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin

Tässä luvussa kerrotaan ensin perusaineiston teksteistä löytyneet neutraalit viittaukset toiseen kulttuuriin ja sen jälkeen vastaavat viittaukset vertailuaineistosta.

Perusaineiston kirjojen teksteissä on seitsemän neutraalia viittausta ihmisten ulkonäköön ja kaksi viittausta luontoon ja säähän. Ulkonäköön liittyvissä tekstikatkelmissä käsitellään esimerkiksi sitä, miten ihmisten ulkonäkö eroaa eri kansojen välillä. Tästä esimerkkinä seuraavat kaksi kommenttia:

”- - Suomessa ihmiset ovat erinäköisiä kuin Afrikassa.” (Bibi muuttaa Suomeen)

”Isälläni on - - lyhyt punainen tukka - -. Äidilläni on vaalea pitkä tukka - -. Minun ruskeat silmäni ovat pisanan muotoiset.” (Pikku Xing)

”Thommekin voi olla erivärinen.” (Erilaiset ystäväni)

Luonnon ja sään eroavaisuuksista kertoo seuraava esimerkki:

”Ei, minun maassani ei ole metsiä. Siellä on hiekkaa ja autiomaata ja vuoria.” (Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen)

Vertailuaineistossa neutraali suhtautuminen kohdistuu ihmisten ulkonäköön, luontoon ja säähän, tapakulttuuriin ja kieleen sekä esteettisyyskäsitteeseen ja teksteissä myös muodostetaan yhteyttä eri maalaisten ihmisten välille ja haastetaan lukija pohtimaan kulttuureista annettua kuvaa.

Vertailuaineiston kirjoista löytyy neljä neutraalia viittausta ihmisten ulkonäköön sekä yksi maininta ihmisten ominaisuuksista. Tästä esimerkkinä:

”Njeristä he [vaaleaihoiset] olivat ihan hassun näköisiä - - .” (Siellä missä kahvi kukkii)

”Pasi oli vaalea siinä missä Thuong tumma.” (Thuongin päivä)

”Yhdellä on - - tumma iho ja kahdella vinot silmät.” (Mervi pieni ottolapsi)

”Pasissa oli vakaata jämyyttä Thuongin vilkkauksen rinnalla.” (Thuongin päivä)

Kirjojen teksteissä on kolme neutraalia luontoon ja säähän liittyvää kommenttia, tässä niistä kaksi:

”Oli oikeastaan kummallista ajatella, että Vietnamin oli aina kesä suomalaisittain.” (Thuongin päivä)

”Thuong ei vielä ihan tarkkaan tiennyt, mitä kaikkia eläimiä suomalaisessa metsässä on..” (Thuongin päivä)

Tapakulttuurien eroavaisuuksiin viitataan neutraalisti yhden kerran:

”Koulussa ei kenelläkään ole puikkoja, joten siellä Thuong syö kuten muutkin.”
(Thuongin päivä)

sekä neljä kertaa (vieraan) kielen puhumiseen, josta esimerkkinä:

”Thuong äänsi Pasiin nimen pehmeästi.” (Thuongin päivä)

”Luokka tiesi, että Elisan isä oli turkkilainen, vaikka Elisa itse oli Suomessa syntynyt ja puhui ihan hyvää suomea.” (Thuongin päivä)

Teksteistä löytyy myös yksi esteettisyyskäsitteeseen liittyvä maininta:

”Piirustuksissa René käytti voimakkaita värejä, niin kuin Chilessä käytetään.” (Thuongin päivä)

Vertailuaineiston kirjoissa pyritään luomaan yhteyttä eri maissa asuvien ihmisten välille kahdella eri tavalla. Tästä esimerkkinä seuraava toteamus:

”Isoissa säkeissä pavut aloittavat pitkän matkansa eri puolille maapalloa. Suomessakin voi pannussa tuoksua kenialainen kahvi.” (Siellä missä kahvi kukkii)

Lisäksi kahdessa katkelmassa haastetaan lukijaa miettimään suhdettaan erilaisiin kulttuureihin ja arvioimaan sitä, millaista kuvaa eri kansoista välitetään. Tästä esimerkkinä:

”Toiset taas ajattelevat Afrikkaa ja luulevat, että kaikki pienet afrikkalaislapset näkevät nälkää. Sekään ei ole totta.” (Siellä missä kahvi kukkii)

6.5.3 Kielteinen suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin

Perusaineistossa ei ole lainkaan selvästi kielteisiä kommentteja, joten tässä luvussa esitellään vertailuaineistosta löytyvät selvästi kielteiset viittaukset vieraaseen kulttuuriin. Kielteiset viittaukset liittyvät yhteiskuntaan, kieleen ja ruokaan sekä ihmisten ja kansojen väliseen suhteeseen.

Kirjojen teksteissä viitataan kielteisesti kaksi kertaa yhteiskuntaan, josta esimerkkinä seuraava teksti:

”Rikkaat maat vievät sieltä [Equadorista ja Etelä-Amerikasta] öljyä, banaaneja, kahvia ja muuta sellaista – mutta he eivät anna juuri mitään tilalle. Kaikkein eniten ottaa USA.” (Manuela intiaanityttö)

Selvästi kielteisiä mainintoja kieleen liittyen on neljä, joista esimerkkinä:

”Ainakin y on vaikea.” (Thuongin päivä)

”Thuong ei aina ymmärtänyt kaikkea eikä ihan aina jaksanut seuratakaan, mistä muut puhuivat.” (Thuongin päivä)

Myös ruoasta kerrotaan yhden kerran kielteisesti:

”Thuongin kaikkein suurin herkku olisi riisistä tehty spagetti, mutta Suomessa sitä saa vain kuivattuna eikä se silloin ole ihan yhtä hyvää.” (Thuongin päivä)

Vertailuaineiston kirjoissa on kuusi viittausta selvästi kielteisestä suhtautumisesta kulttuurien kohtaamiseen, josta esimerkkinä seuraavat kommentit:

”Valkoisten kanssa he [intiaanit] eivät tahdo olla missään tekemisissä – varsinkaan ulkomaalaisten, joita he nimittävät gringoiksi.” (Manuela intiaanityttö)

”Equadorissa monet valkoiset luulevat olevansa parempia kuin intiaanit.” (Manuela intiaanityttö)

”Koulupäivän päätteeksi lapset laulavat laulun omalla intiaaninkielellään. Se kertoo rikkaasta maanomistajasta, joka kohteli kehnosti alaisiaan.” (Manuela intiaanityttö)

6.5.4 Kulttuurien kohtaamiset teksteissä: tulosten vertailua

Kulttuurien kohtaaminen välittyy sekä perus- että vertailuaineiston kirjoista pääasiassa neutraalilla tavalla. Kirjoissa kerrotaan esimerkiksi eri ”rotuihin” kuuluvien ihmisten ulkonäön ja tapojen sekä eri maiden luonnon erilaisuudesta arvottamatta sitä. Perusaineiston kirjoista ei löytynyt lainkaan selvästi kielteisiä kommentteja kulttuurien kohtaamisesta, kun taas vertailuaineistossa ’selvästi kielteisen suhtautumisen’ luokka muodostui huomattavasti suuremmaksi kuin ’selvästi myönteisen suhtautumisen’ luokka. Tulosten perusteella perusaineiston eli 2000-luvun kirjat välittävät

myönteisempää kuvaa monikulttuurisuudesta ja kulttuurien kohtaamisesta kuin vertailuaineiston eli vuosien 1978–1984 kirjat.

Kulttuurien kohtaamisen käsittelyn aiheet olivat vertailuaineistossa monipuolisemmat kuin perusaineistossa. Kun perusaineistossa viitattiin viiteen aiheeseen (ihmisten ulkonäkö, ihmisten ominaisuudet, luonto/sää, tapakulttuuri ja yhteiskunta), viitattiin vertailuaineistossa peräti yhteentoista aiheeseen (edellä mainitut viisi aihetta ja lisäksi kieli, ruoka, esteettisyyskäsitys, yhteys, lukijan haastaminen kulttuurien pohdintaan sekä yleinen suhde kansojen ja ihmisten välillä). Se, mitä aiheita teksteissä nostettiin esille, oli hyvin kirjakohtaista. Esimerkiksi perusaineistossa lähes kaikki ihmisten ulkonäön erilaisuuteen liittyvät maininnat löytyivät kirjasta Bibi muuttaa Suomeen ja vertailuaineistossa kaikki kieleen liittyvät kommentit olivat Thuongin päivä -kirjassa. Erityisen kielteisenä kulttuurien kohtaaminen välittyi kirjasta Manuela intiaanityttö. Tarkat luvut löytyvät taulukoista 7 ja 8, ja analyysiyksikkö on siis yksi maininta tai yhteen aiheeseen liittyvä keskustelu.

TAULUKKO 7 Toisen kulttuurin käsittely perusaineistossa

kulttuurien kohtaamisen aihe	selvästi myönteinen	neutraali	selvästi kielteinen
ulkonäkö	1 (B)	7 (B, X, E)	
ihmisten ominaisuudet (millaisia ihmiset ovat)	1 (B)		
luonto/sää	2 (B)	2 (M, B)	
tapakulttuuri	1 (M)		
yhteiskunta	2 (B, X)		
yhteensä	7	9	0

B = Bibi muuttaa Suomeen

M = Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen

X = Pikku Xing

E = Erilaiset ystäväni

TAULUKKO 8 Toisen kulttuurin käsittely vertailuaineistossa

kulttuurien kohtaamisen aihe	selvästi myönteinen	neutraali	selvästi kielteinen
ulkonäkö		4 (S, T, O)	
ihmisten ominaisuudet (millaisia ihmiset ovat)		1 (T)	
luonto/sää	1 (T)	3 (T)	
tapakulttuuri		1 (T)	
yhteiskunta			2 (M, T)
kieli		4 (T)	4 (T)
ruoka			1 (T)
esteettisyyskäsitys		1 (T)	
yhteys		1 (S)	
haastetaan lukija pohtimaan kulttuureja		2 (S)	
kansojen tai ihmisten välinen suhde yleisesti	3 (S, T)		6 (M)
yhteensä	4	17	13

T = Thuongin päivä
 S = Siellä missä kahvi kukkii
 M = Manuela intiaanityttö
 O = Mervi pieni ottolapsi

6.6 Kansainvälisyyskasvatuksesta monikulttuurisuuteen: tulosten koonti

Vuoden 2004 monikulttuurisissa kuvakirjoissa monikulttuurisuus on niin luonteva osa kirjoja, ettei sitä välttämättä edes huomaa. Luontevuudesta kertoo se, että kirjoissa on monikulttuurisuutta ilman, että sitä korostetaan. Analysoimistani yhdestätoista vuoden 2004 kirjasta peräti kymmenessä monikulttuurisuus näkyi vain kuvissa erilaisiin etnisiin

ryhmiin tai vähemmistöihin kuuluviksi tulkittavina henkilöinä. Kyseisen vuoden yksi kirja sekä aineistoon kuuluvat vuosien 2005 ja 2006 kirjat sen sijaan toivat esille kirjojen henkilöiden etnisen taustan myös tekstissä. Nämä kolme kirjaa toivat kolme erilaista näkökulmaa monikulttuurisuuskenttään, sillä niistä yksi käsitteli ulkomailta Suomeen tapahtuvaa adoptiota, yksi työn vuoksi Suomeen muuttamista ja yksi sodan vuoksi tapahtunutta maahanmuuttoa.

Kuvakirjojen sisällönanalyysillä saadut tulokset viittaavat siihen, että 2000-luvun monikulttuuristen kuvakirjojen sekä vuonna 1984 julkaistun Thuongin päivän päämäärä on toinen kuin vuosina 1978–1984 julkaistujen kirjojen tavoite. Siinä missä 2000-luvun kuvakirjat sekä Thuongin päivä (1984) ja jossain määrin myös Mervi pieni ottolapsi (1982) kertovat ja kuvaavat kulttuurien integraatiota, on muiden aineistoon kuuluvien 1970- ja 1980-luvulla julkaistujen kirjojen tavoitteena tiedottaminen ja kansainvälisyyskasvatus. Kansainvälisyyskasvatukseen pyrkiviä kirjoja löytyy 1970- ja 1980-luvuilta enemmänkin, ja mielestäni kirjat ovat ajalleen tyypillisiä ulkomaalaisia käsitteleviä kirjoja.

Thuongin päivä on kronologisessa järjestyksessä aineiston ensimmäinen kirja, joka on selkeästi monikulttuurinen ja erilaisten ryhmien ja ihmisten (sopuisaan) yhteiseloön pyrkivä kirja. Oletukseni siitä, että monikulttuurisuus on luonteva osa 2000-luvun kuvakirjoja, mutta ei yhtä luonteva osa 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun kirjoja, pitää siis paikkansa. Myös oletukseni siitä, että 1970-luvulla Suomeen tulleet pakolaiset ovat antaneet vauhtia monikulttuurisuuskeskusteluun pitää paikkansa ainakin siltä osin, että Thuongin päivä kertoo Vietnamin pakolaisen elämästä Suomessa.

Tarkastelevatko suomeksi julkaistut kuvakirjat maailmaa suomalaisesta, pohjoismaisesta tai eurooppalaisesta näkökulmasta ja käsittelevätkö ei-suomalaisia poikkeustapauksina? Tutkimustulosten perusteella kirjojen tarinat esitetään pääasiassa suomalaisesta, pohjoismaisesta tai eurooppalaisesta (”valkoisesta”) näkökulmasta. Kirjoissa, joissa monikulttuurisuus on luonteva osa kirjan sisältöä, päähenkilö on kuitenkin yleensä valkoihoinen. Toisaalta oletukseni ei pitänyt paikkaansa, koska ulkomaalaistaustaisia ihmisiä ei tuoda esille yksinomaan poikkeustapauksina, vaan kuten sanottu, he ovat pääasiassa luonteva osa kirjoja. Jonkinlaisina

esimerkkitapauksina käsitellään ulkomailta adoptoitua lasta ja maahanmuuttoa, mutta en näe sitä kuitenkaan huonona asiana, koska Cottonin (2000, 41, 49) mukaan monikulttuurisuuden ymmärrys ja suvaitsevaisuus eivät välttämättä lisääny automaattisesti ilman, että sitä tällä tavoin korostetaan ja käsitellään.

2000-luvun kirjoissa sekä vuoden 1984 Thuongin päivä -kirjassa monikulttuurisuus on siis levinnyt Suomeen. Vuosien 1978–1984 kirjoissa taas erilaiset kulttuurit ”ovat jossakin muualla” ja kirjojen kautta välitetään viestiä, että suomalaisten on hyvä tietää, että maailmassa on monenlaisia kulttuureja. 1970-luvun kirjoissa on mukana jopa politiikkaa, mitä 2000-luvun kirjoissa ei enää näy.

Valkoihoisten (esim. suomalaisten) ja vähemmistöön kuuluvien ihmisten kuvaamisessa kuvituksen keinoin ei ollut tutkimusaineistossa paljonkaan eroja. Tästä poikkeuksena ovat tummaihoisten kiinalaispiirteisten ihmisten hiukset sekä kiinalaispiirteisten ihmisten silmät. Kiinalaispiirteisten ihmisten silmät kuvataan toistuvasti eri tavoin kuin muiden ja vertailuaineistossa silmiä jopa kutsutaan ”vinoiksi”. Tummaihoisten ja kiinalaispiirteisten hiukset kuvataan kaavamaisesti siten, että tummaihoisilla on lähes aina musta, kihara ja lyhyt tukka ja kiinalaispiirteisillä mustat, suorat ja kiiltävät hiukset. Nenän kuvaamisessa on eroa tumma- ja vaaleaihoisten välillä vain yhdessä perusaineistoon kuuluvassa kirjassa, joten se lienee vain yksittäistapaus, josta ei voi tehdä johtopäätöksiä.

Roolien mukaisen luokittelun perusteella saadut tulokset kertovat, että vuosien 1978–1984 kirjoissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat keskimäärin aktiivisempia kuin 2000-luvun kirjoissa. Tämä on mielestäni huolestuttava tulos, sillä yhteiskunnan monikulttuuristumisen myötä myös vähemmistöihin kuuluvien ihmisten olettaisi pääsevän aktiivisiksi toimijoiksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Toisaalta tutkimusaineistoon kuuluvissa 2000-luvun *kotimaisissa* kirjoissa vähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat keskimäärin aktiivisempia kuin käänöskirjoissa, mikä taas puolestaan on myönteinen seikka.

Kulttuurien kohtaaminen välittyi sekä perus- että vertailuaineiston kirjoista pääasiassa neutraalilla tavalla. Tulosten perusteella perusaineiston eli 2000-luvun kirjat välittävät

myönteisempää kuvaa monikulttuurisuudesta ja kulttuurien kohtaamisesta kuin vertailuaineiston kirjat. Näyttäisi siis siltä, että Suomen monikulttuuristumisen myötä myös kirjojen välittämä viesti monikulttuurisuudesta on muuttunut aiempaa myönteisemmäksi.

Nostin johdannossa esille oletukseni siitä, että käännöskirjallisuus monipuolistaa Suomen monikulttuurista kirjatarjontaa. Tutkimusaineistoon kuuluvat vuoden 2004 monikulttuuriset kirjat tukevat olettamustani, sillä niistä noin 2/3 käännöskirjoja (kts. liite 1). Käännöskirjojen sisällöt saattavat kuitenkin kertoa enemmän alkuperäisen julkaisumaansa monikulttuurisuudesta kuin Suomen, mutta toisaalta suomalainen kustantaja on valinnut ne suomalaisiin oloihin sopiviksi. Käännöskirjat varmastikin monipuolistavat sitä monikulttuurisuuskuvaa, minkä kirjallisuus lapsille tarjoaa. Toisaalta käännöskirjat voivat viestittää passiivisemmasta monikulttuurisuudesta, jos edellä mainittu tutkimustulos kotimaisten kirjojen vähemmistöihmisten aktiivisuudesta suhteessa käännöskirjallisuuteen pitää paikkansa.

Yksi tutkimukseni sivuteemoista oli: Tuleeko kirjoissa näkyviin Suomen etnisiä vähemmistöryhmiä. Vastaus on: yhdessä kirjassa on saamelaisena esiintyvä jänis, mutta hänet tuodaan esille melko stereotyyppisesti. Kirjassa saamelainen jänis on juuri palvonut seitaa. Tämä on melko harhaanjohtavaa, sillä Suomessa ei ole palvottu seitaa lähes sataan vuoteen (Pentikäinen 1995, 156). Tosin Pentikäisen mukaan on mahdollista, että joillakin alueilla seitakultti on voinut säilyä nykyvuosiin saakka, mutta kyse lienee äärimmäisen marginaalisesta alueesta, joten seitan palvominen on ainakin lievä stereotypia.

Seitan palvomisen lisäksi toinen kirjoista esiin tullut stereotypia kohdistuu suomalaisiin. Kirjassa Thuongin päivä on vertaus ”Pasissa oli vakaata jämyyttä Thuongin vilkkauksen rinnalla”. Siinä mielestäni turhaan pyritään ylläpitämään stereotypiaa suomalaisten jäykkyydestä muihin kansoihin verrattuna. Jonkinlainen kaavamainen viesti on ehkä myös se, että kirjassa Bibi muuttaa Suomeen kerrotaan Bibin olevan afrikkalainen. Afrikka on kuitenkin suuri manner, eivätkä kaikki afrikkalaiset ole todellisuudessa samanlaisia, vaan Afrikkahan on täynnä lukuisia erilaisia maita, kansoja ja ihmisiä.

7 VERTAILUA AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN

Suomalaisten kuvakirjojen monikulttuurisuudesta ei ole aiempia tutkimuksia, joten tarkastelen tutkimustuloksia suhteessa monikulttuurisen kirjallisuuden määritelmään (kts. luku 3.2) ja hyvän monikulttuurisen kuvakirjan kriteereihin (kts. luku 3.3). Vertailen tuloksia myös yhdysvaltalaisiin kuvakirjojen monikulttuurisuustutkimuksiin (kts. luku 3.5).

McGuire-Raskin (1996, Bainbridgen ym. 1999 mukaan) on sitä mieltä, että *kirjailijoiden ulkopuolisuus (outsider)* ja *sisäpiiriläisyys (insider)* vaikuttavat kirjoihin siten, että ulkopuolinen tuottaa voimakkaammin stereotypioihin pohjautuvaa tekstiä ja kuvaa kulttuureja huolettomammin kuin omasta kulttuuristaan kirjoittava ihminen. Suomessa on todennäköisesti melko vähän etnisiin vähemmistöihin kuuluvia kuvakirjojen luoja, joten jos hyvän monikulttuurisen kuvakirjan kriteerinä olisi kirjoittajan ja kuvittajan sisäpiiriin kuuluvuus, ei monikulttuurisia kirjoja taidettaisi julkaista vuosittain montaakaan.

Selvitin hieman tutkimusaineiston monikulttuurisuutta käsittelevien kirjojen kirjailijoiden ja kuvittajien taustoja, ja esimerkiksi Pikku Xing -kirjan kirjoittaja on itse adoptoinut lapsen Kiinasta (Adoptioperheet ry 2006). Joissakin tapauksissa, kuten kirjoissa Manuela intiaanityttö ja Siellä missä kahvi kukkii, kirjojen autenttisuutta korostettiin kertomalla kirjojen takatekstissä kirjan tekijöiden läheisestä suhteesta siihen maahan, josta he kertovat. Itse uskon, että hyvään lopputulokseen voi päästä myös siten,

että monikulttuurisen kirjan kirjoittaja ottaa selvää asiasta, josta kirjoittaa, riippumatta siitä, kuuluuko McGuire-Raskinin (1996, Bainbridgen ym. 1999 mukaan) korostamaan sisäpiiriin tai onko ulkopuolinen. Jos pyrkii kulttuureja yhdistävään monikulttuuriseen kirjaan, ei kirjailija tai kuvittaja voi toki kuulua kaikkiin niihin etnisiin ryhmiin, joista kirjoittaa.

Kuten luvussa 3.2 kerrotaan Bishopin (1991, Moselyn 1997, 7 mukaan) mielestä monikulttuuriset kirjat ovat sisällöltään joko 1) sosiaalisesti tiedostavia, 2) sulatusuuneja (kulttuurien integraatiota käsitteleviä) tai 3) kulttuurisesti tiedostavia. Kruse (1992, Moselyn 1997, 7 mukaan) näkee niiden olevan 1) kirjoja, jotka kuvaavat kaikenlaisten ihmisten jokapäiväistä elämää sovussa muiden ryhmien kanssa, 2) kirjoja, joissa monikulttuurisuus näkyy vain sisällössä ja jotka ovat yleensä kirjassa esitettyyn kulttuuriin kuulumattoman henkilön kirjoittamia sekä 3) kirjoja, jotka heijastavat kirjoittajan omaa todellista perinnettä ja taustaa.

Kun yritän suhteuttaa tutkimusaineistoa edellä mainittuihin määritelmiin, vaikuttaa siltä, ettei kirjoja, joissa monikulttuurisuus tulee esiin vain kuvissa tai muuten korostamatta, välttämättä määritellä niissä monikulttuurisiksi. Kaikki määritelmissä mainitut luokat vaikuttavat edellyttävän sitä, että kirjassa jotenkin *käsitellään* monikulttuurisuutta ja tuodaan se esille. Tästä poikkeuksena on ehkä Krusen (1992, Moselyn 1997, 7 mukaan) luokittelun ensimmäinen luokka, mutta mielestäni Krusen luokittelu on epäselvä, enkä ymmärrä hänen luokkiensa eroja. Kun luokassa 2 korostetaan monikulttuurisuuden näkymistä *vain sisällössä*, tarkoittaako se sitä, että luokassa 1 monikulttuurisuutta käsitellään muussakin kuin sisällössä, mutta siis missä? Tarkoittaakohan Kruse sisällöllä juuri sitä, ettei monikulttuurisuutta käsitellä, vaan se vain *näky* sisällössä? Siinä tapauksessa suurin osa tutkimusaineiston kirjoista kuuluu Krusen luokittelun ensimmäiseen luokkaan eli etnisten ryhmien yhteiseloä kuvaaviin kirjoihin. Lisäksi Krusen määritelmät korostavat kirjojen tekijöiden ulkopuolisuutta/sisäpiiriläisyyttä, mitä minä en nostaisi lainkaan yhtä merkittävään asemaan (kts. luku 3.2).

Joissakin tutkimusaineiston kirjoissa (kuten Tatu ja Patu päiväkodissa sekä Emma menee esikouluun) ilmenee kulttuurien integraatiota, mikä viittaisi Bishopin (1991, Moselyn 1997, 7 mukaan) luokkaan 'sulatusuunit', mutta kyseisissä kirjoissa ei

käsitellä ihmisiä heidän etnisten taustojensa kautta. Itse ymmärrän, että käsittely tarkoittaa nimenomaan sitä, että henkilöt määritellään tiettyyn etniseen ryhmään kuuluviksi ja sitten käsitellään heidän yhteiseloaan. Osa kirjoista (kuten Manuela intiaanityttö, Siellä missä kahvi kukkii, Mei Mei ja suuri tulva) voisi kuulua Bishopin luokittelussa luokkaan 'kulttuurisesti tiedostavat', mutta nämä luokittelut eivät mielestäni palvele tämän tutkimuksen aineistoa.

Bainbridgen, Pantaleon ja Ellisin (1999, 183) mukaan monikulttuurinen kirjallisuus on kirjallisuutta, joka kuvaa ja tutkii toisistaan poikkeaviin ryhmiin kuuluvien yksilöiden elämää (kts. luku 3.2). Nämä ehdot tutkimusaineiston kirjat täyttävät. Jos kirjoja haluaa luokitella, mielestäni on mielekkäämpää jakaa kirjat luokkiin sen mukaan, esitetäänkö vähemmistöihin kuuluvat ihmiset aktiivisina vai passiivisina.

Yksi Finazzon (1997, Bainbridgen ym. 1999 mukaan) *hyvän* monikulttuurisen kirjan kriteereistä onkin se, että vähemmistöihin kuuluvat ihmiset kuvataan aktiivisina. Pääosa muista Finazzon esittämistä kriteereistä (kts. luku 3.3) ovat sellaisia, joiden tutkimiseen tarvittaisiin sisällönanalyysin sijaan kirjojen testaamista käytännössä tai vähemmistöön kuuluvien ihmisten haastatteluja. Minun on enemmistökulttuuriin kuuluvana vaikea arvioida esimerkiksi sitä, auttaako kirjan tarina vähemmistöön kuuluvia tuntemaan ylpeyttä taustastaan, mutta voin toki päätellä, että aktiivisessa roolissa oleva vähemmistöön kuuluva kirjan henkilö vaikuttaa myönteisemmin vähemmistöön kuuluvan ihmisen identiteetin kehittymiseen kuin passiivisessa roolissa kuvattu henkilö.

Lamme ym. (2004, 124–125) luokittelee maahanmuuttoa käsittelevät kirjat kolmeen luokkaan: 1) asettuminen, 2) yhteyden säilyttäminen ja 3) sopeutuminen. (Kts. luku 3.5.) Tutkimusaineistossa maahanmuutto liittyy kolmeen kirjaan: Bibi muuttaa Suomeen, Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen sekä Thuongin päivä. Vaikka kirja Pikku Xing käsittelee muuttoa maasta toiseen, kirjassa kuvattu tapaus on kuitenkin toisenlainen (adoptio), eikä mielestäni ole kyse maahanmuutosta.

Bibi muuttaa Suomeen kuuluu selvästi luokkaan 'asettuminen'. Lamme ym. (2004, 124–125) mainitsevat kyseiseen luokkaan kuuluvien kirjojen käsittelevän muun muassa koti-ikävä ja sopeutumista uusiin asioihin. Bibin tapauksessa asettuminen alkaa jo

hänen kotimaassaan, jossa Bibi miettii uuteen maahan muuttamista ja käsittelee sitä yhdessä isänsä ja tätinsä kanssa. Bibi miettii, miltä uudessa maassa mahtaa näyttää, millaisia ihmiset ovat ja miltä he näyttävät sekä saako Bibi uudessa maassa uusia ystäviä.

Bibi ottaa Suomeen mukaan muun muassa parhaalta ystävältään saadun lemmikkisirkan. Suomessa Bibi kaippaa ystäväänsä ja lähettää hänelle terveisiä heti tilaisuuden tullen. Suomessa ollessaan Bibi palaa äidin kertomien tarinoiden kautta entiseen kotimaahansa. Suomessa hän kohtaa suomalaisen tytön, jonka kanssa Bibi hoitaa koiraa hetken ajan. Kohtaaminen on hetkellinen, mutta näyttäisi antavan Bibille toivoa siitä, että hän tulee saamaan Suomessa ystäviä, vaikkei osakaan heti heidän kieltään ja vaikka näyttääkin erilaiselta kuin suomalaislapset. Nämä kaikki tapahtumat kuuluvat Lammen ym. (2004) luokan 1 sisällön piirteisiin.

Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen ei suoraan käsittele maahanmuuttoa, vaikka siinä maahanmuuttajia onkin. Kirja sopii sekä luokkaan 'yhteyden säilyttäminen' että 'sopeutuminen'. Yhteyden säilyttämiseen viittaisi se, että kirjassa muistellaan entisessä kotimaassa käytyä sotaa ja entisen kotimaan luontoa. Muistelu ei kuitenkaan ole omista lähtökohdista tapahtuvaa, vaan toisen kulttuurin jäsenen pyynnöstä tapahtuvaa. Kategoriaan 'sopeutuminen' viittaisi se, että kirjassa käsitellään kahden kulttuurin keskellä elämistä. Maahanmuuttajan perhe on säilyttänyt alkuperäisen kulttuurinsa tapoja (ruokailu koko perheen kesken) ja esineitä (verhoja ja mattoja), mutta myös luonut yhteyden uuden kotimaansa ihmisiin (maahanmuuttajaperheen isä opettaa lähialueen lapsille jalkapalloa, maahanmuuttajalapsella on ruotsalaisystävä). Kirjassa maahanmuuttajaperheen poika näyttää omaksuneensa uudesta kulttuurista muun muassa sotaisten elokuvien katsomisen, mistä pojan isä ei pidä, mutta minkä hän kuitenkin hyväksyy.

Thuongin päivä näyttäisi kuuluvan luokkiin 'asettuminen' ja 'yhteyden säilyttäminen'. 'Asettumista' on muun muassa se, että Thuong on jo ollut jonkin aikaa Suomessa ja saanut suomalaisen ystävän, josta on tullut tärkeä myös Thuongin perheelle. Hän on jo asettunut Suomeen, mutta kuitenkin muistelee elämää entisessä kotimaassaan ja pakolaisleirillä. 'Yhteyden säilyttämiseen' kuuluu se, että Thuongin vanhemmat ja

siskot ovat edelleen pakolaisleirillä, joten Thuong kaipaa heitä eikä siksi ole irroittautunut menneestä. Thuong myös miettii jonkin verran Vietnamin ja Suomen eroja, eikä ilmeisestikään koe Suomea toiseksi kotimaakseen. Hän on siis ennen kaikkea vietnamilainen Suomessa.

Tutkimuksen aineistosta löytyy siis kirjoja, joissa maahanmuuttoa käsitellään samalla tavalla kuin Lammen ym. (2004) tutkimuksessa. Maahanmuuttajia käsitteleviä kirjoja on kuitenkin Suomessa vielä hyvin vähän. Kaikki aineiston maahanmuuttoon liittyvät kirjat tukevat Lammen ym. huomiota siitä, että aihetta käsittelevät kirjat kertovat hyvistä kokemuksista eikä maahanmuuttoon liittyvistä huonoista asioista tai kokemuksista. Tosin kirjassa Thuongin päivä kaikki asiat eivät suju ihan täydellisesti, mutta myönteisesti kuitenkin.

Lamme ym. (2004) havaitsivat, että kirjoissa kuvatuilla maahanmuuttajien tarinoilla on todellisuuspohjaa. On kuitenkin vaikea sanoa, löytyykö Bibi muuttaa Suomeen- ja Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen -kirjojen aiheille vastinetta todellisesta elämästä. Thuong on kirjassaan valokuvin kuvattu oikea lapsi, ja kirjassa ainakin annetaan ymmärtää, että kertomus pohjautuu todellisuuteen.

Moselyn (1997) ajatus siitä, että kuvakirjojen pitäisi käsitellä etnisiä ryhmiä samassa suhteessa kuin koulussa on oppilaita (kts. luku 3.5), lienee Suomen olosuhteissa mahdoton ajatus Suomen pienen ulkomaalaistaustaisen väestön vuoksi. Toisaalta ajatus siitä, että esimerkiksi Suomen suurimmat perinteiset vähemmistöryhmät eli suomenruotsalaiset ja romanit sekä suurimmat ulkomaalaisryhmät eli venäläiset ja virolaiset olisivat edustettuina suomenkielisessä kuvakirjallisuudessa, on kiinnostava. Tutkimusaineistossa kyseisiin etnisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä ei ollut lainkaan. Koska tutkimuksessa korostuvat ulkonäkönsä vuoksi suomalaisista paljon poikkeavat ihmiset, ei suomenruotsalaisia, venäläisiä ja virolaisia kuvista helposti erotakaan. Toisaalta teksteissäkään ei ollut kyseisiin väestöryhmiin viittaavia nimiä, joten väittäisin, ettei kirjoissa ole heitä lainkaan.

Moselyn (1997) mielestä stereotyyppioita sisältävät kirjat antavat vääränlaista kuvaa etnisistä ryhmistä/ihmisistä. Olen toki hänen kanssaan samaa mieltä, ettei stereotyyppioita

tulisi vahvistaa. Hänen esimerkkinsä siitä, että koripallon pelaajaksi naamiaisiin pukeutunut afroamerikkalainen on stereotypia, muistuttaa kuitenkin siitä, että stereotypiat ovat osittain kulttuurikohtaisia. Suomalaisissa kuvakirjoissa koripallon pelaajaksi pukeutunut tummaihoineen tuskin herättäisi vastaavaa ajatusta siitä, että kyseessä on stereotypia. Moselyn toinen esimerkki stereotyypisistä kuvaamisista oli ”vinosilmäisenä ja pyöreäkasvoisena” kuvattu aasialainen. Ihmettelen kyllä, miten kiinalaisten ym. silmät pitäisi kuvata, jos ei matalina ja ulkonurkistaan ylöspäin suuntautuvina. Ainakin tutkimusaineistossa kiinalaispiirteisten ihmisten silmät kuvattiin juuri näin myös 2000-luvun kuvakirjoissa, kuten kirjassa Pikku Xing, jonka kirjoittajalla on kiinasta adoptoitu tytär, ja kai hän olisi puuttunut asiaan, jos kuvittaja olisi piirtänyt kiinalaisten silmät ”väärällä” tavalla.

Johdannossa pohdiskelin, kustantavatko toiset kustantajat enemmän monikulttuurisia kirjoja kuin toiset. Vuoden 2004 yhdellätoista tutkimusaineistoon kuuluvalla kirjalla on kymmenen eri kustantajaa eli kirjat ovat jakautuneet eri kustannusyhtiöille todella tasaisesti eikä minkään kustantajan osuus korostu. Suurin osa vuoden 2004 kuvakirjoista kertoo eläimistä, ja ihmisiä on päähenkilöinä enintään neljänneksessä kyseisen vuoden kirjoista. Moselyn (1997) tutkimuksessa koulukirjaston kuvakirjoista kolme neljästä käsitteli ihmisiä ja loput eläimiä, joten suhde on päinvastainen kuin Suomessa. Luvut eivät kuitenkaan ole siinä mielessä vertailukelpoisia, että Moselyn tutkimuksessa ei kerrota, miltä vuosilta kirjat ovat ja onko koulukirjaston kirjojen suhteen tehty ennakkovalikointia ja esimerkiksi korostettu ihmisistä kertovien kirjojen määrää.

8 POHDINTA

Se, että monikulttuurisuus oli luonteva osa tutkimusaineistoon kuuluvia kirjoja, vaikeutti kirjojen analysointia. Silloin, kun vähemmistöön kuuluvista ihmisistä ei annettu mitään taustatietoja, oli vaikea tehdä muihin kuin omiin olettamuksiin ja arvailuihin perustuvia tulkintoja. Silloin, kun monikulttuurisuutta ei varsinaisesti käsitellä kirjoissa, lukijalla on ehkä suurempi vastuu monikulttuurisuuden huomaamisessa ja on mahdollista, etteivät lapset kirjojen vastaanottajina edes huomaa monikulttuurisuutta. Jos kirjoilla halutaan kasvattaa monikulttuurisuuteen, lasten pitäisi varmaankin tiedostaa, että kirjoissa on luontevana osana erilaisiin etnisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä, ja tällöin tehokkaimpia lienevät kirjat, joissa henkilöiden taustasta kerrotaan riittävästi ja monikulttuurisuutta käsitellään. Jos kirjoja käytetään monikulttuurisuuskasvatuksen apuna, kannattaa mielestäni 1970-luvun ja 1980-luvun kirjoja käyttää hyvin harkiten muuttuneiden kulttuuri- ym. käsitysten vuoksi.

Arvelen, että monikulttuuristen kirjojen määrä on lisääntynyt Suomen monikulttuuristumisen myötä, mutta kirjojen määrä vaikuttaa kuitenkin edelleen melko vähäiseltä. Vuoden 2004 kuvakirjoistahan vain yksi käsitteli monikulttuurisuutta. Kuvissa monikulttuurisuus näkyi kymmenessä kirjassa, mutta yhteensä yksitoista kirjaa yli 200:sta vuonna 2004 julkaistusta kuvakirjasta on varsin pieni määrä. Kirja Pikku Xing on todennäköisesti syntynyt tarpeesta käsitellä kansainvälisiä adoptioita, ja luulisi, että vastaavia tarpeita olisi enemmänkin.

Vuoden 2004 kuvakirjoista noin kolme neljästä käsitteli eläimiä ja vain neljännes ihmisiä, mikä on ehkä hieman yllättävää. Miksiköhän suomenkielisissä kuvakirjoissa asioita lähestytään eläinten eikä ihmisten kautta? Kirjoissa eläimet kuitenkin käyttäytyvät yleensä ihmisten tavoin. Pieni Karhu -kirjakustantamon omistaja Leena Reiman on huomannut, että esimerkiksi mustaihoinen ihminen kuvakirjan päähenkilönä tuntuu herättävän pelkoja suomalaisissa lukijoissa (henkilökohtainen keskustelu 22.4.2007). Olisikohan suomalaisten helpompi käsitellä asioita eläinten kautta? Eläimet kun voivat edustaa mitä tahansa kulttuuria ja ne jättävät lukijalle enemmän tulkinnan varaa.

Monikulttuuristen kuvakirjojen tutkimus on ollut Suomessa hyvin vähäistä, ja sitä onkin mielestäni tarpeen tutkia lisää. Olisi tarpeellista määrittää Suomeen sopivat hyvän monikulttuurisuuden kriteerit ja ylipäänsä se, mikä on monikulttuurinen kirja/kuvakirja Suomen olosuhteissa. Sitä, onko esimerkiksi lastenkirjojen välittämä kuva vähemmistöistä todenmukainen, voisivat arvioida vähemmistöihin kuuluvat itse. Tämä tutkimus antoi tietoa siitä, että monikulttuuristen kuvakirjojen sisällöt ovat muuttuneet 1970-luvun lopun ja 2000-luvun välillä, mutta jäin kaipaamaan myös tarkempaa tietoa siitä, missä vaiheessa ja miten kuvakirjojen kansainvälisyyskasvatus on muuttunut monikulttuurisuuskasvatukseksi.

LÄHTEET

Adoptioperheet ry. 2006. Tietoa tuotteista: Pikku Xing. Tulostettu 18.3.2007
http://www.adoptioperheet.fi/tilaa_kirjat_xing.html

Ahokas, P. & Kähkönen, L. (toim.) 2003. Vieraaseen kotiin: kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa. Turku: Turun yliopisto.

Alameri-Sajama, R. 2004. Monikulttuurisuus nuortenkirjallisuudessa. Teoksessa Kolu, K., Korhonen, M. & Torkki, K. (toim.) Monikulttuurisuus ja lasten kirjallisuuskasvatus. Virikkeitä 2/2004. Espoo: IBBY Finland, 16–24.

Aliyev, T., Friman, M. & Paalanen, J. (toim.) 2006. Pykäliä ja purtavaa osa 8/10. Millaista on suomalainen uskonnonvapaus? Televisiosarja. Helsinki: Yleisradio Teema/TV1. Nauhoitettu 15.12.2006

Allahwerdi, H. 2001. Kansainvälisyyskasvatuksen suosituksista maailmankansalaisen kypsyyskokeeseen. Suomen YK-liitto kansainvälisyyskasvattajana 1970–2000. Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Bainbridge, J. M., Pantaleo, S. & Ellis, M. 1999. Multicultural Picture Books: Perspectives from Canada. The Social Studies 90 (4), 183–188. Tulostettu 6.10.2006
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=3&sid=ba20c110-9dff-4794-b31b-255524f619b0%40sessionmgr2>

Cotton, P. 2000. Picture books sans frontieres. Staffordshire: Trentham Books.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Helsinki: Opetushallitus.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Grönfors, M., Virolainen, K., Åkerlund, T. & Lounela, P. 1997. Suomen romaniväestö: unohdettu kulttuuriryhmä. Teoksessa Pentikäinen, J. & Hiltunen, M. (toim.) Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72: Helsinki: Unesco, 149–182.

Haatainen, T. 2004. Globaali vastuu. Teoksessa Myllymäki, T. (toim.) Pallo haltuun. Kansainvälisyyskasvatus Suomessa. Helsinki: Kehitysyhteistyön palvelukeskus, 7–9.

Hallenberg, H. 1996. Muslimit Suomessa. Teoksessa Dahlgren, T., Kortteinen, J., Lång K. J., Pentikäinen, M. & Scheinin, M. (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y.:n julkaisusarja n:o 4. Helsinki: Ihmisoikeusliitto r.y., 109–122.

Heikkilä-Halttunen, P. 2001. Nokallaanseisoja ja muita ihmeitä. Käännöskuvakirjojen runsautta. Teoksessa Korolainen, T. (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi.

Heikkilä-Halttunen, P. 2003. Suvaitsevaisuuden pinna kireällä? Homoseksuaalisuuden kuvaus kotimaisissa nuortenkirjoissa. Teoksessa Heikkilä-Halttunen, P. & Rättyä, K. (toim.) Nuori kirjan peilissä. Nuortenromaani 2000-luvun taitteessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 68–97.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Horsti, K. 2005. Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Akateeminen väitöskirja, tiedotusopin laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) 2003. Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi.

Huttunen, L., Löytty, O. & Rastas, A. 2005. Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylijäisiä suhteita. Teoksessa Rastas, A., Huttunen L. & Löytty, O. (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 16–40.

Ikonen, K. 2001. Maahanmuuttajalasten esiopetuksen lähtökohtia. Teoksessa Högström, B. & Saloranta, O. (toim.) Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Helsinki: Opetushallitus, 181–184.

Ikonen, T. 1978. Katselukirjat. Teoksessa Ikonen, T., Marttila, S. & Vaijärvi, K. (toim.) Lue lapselle! Helsinki: Weilin+Göös, 131–142.

Into, N. 2005. Kuka saa kuvitella? Onnimanni 3/2004, 26–29.

Jaakkola, M. 2000. Asenneilmasto Suomessa vuosina 1987–1999. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus, 28–55.

Jaakkola, M. 2005. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työpoliittinen tutkimus 2005. Helsinki: Työministeriö.

Jussila, R. 2005. Tervetuloa töihin, Andrei. Keski-suomalainen 14.12.2005, Uutiset, 9.

Kolu, K. & Volotinen T. 2004. Lastenkirja aikansa kuvastimena. Teoksessa Kolu, K., Korhonen, M. & Torkki, K. (toim.) Monikulttuurisuus ja lasten kirjallisuuskasvatus. Virikkeitä 2/2004. Espoo: IBBY Finland, 43–50.

Kuivasmäki, R. & Heiskanen-Mäkelä, S. 1989. Aakkoset: Johdatus suomalaisen nuorisokirjallisuuden historiaan ja käsitteistöön. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja 12. Tampere: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti.

Kunelius, R. 1998. Viestinnän vallassa. Helsinki: WSOY.

Lamme, L. L., Fu, D. & Lowery, R. M. 2004. Immigrants as Portrayed in Children's Picture Books. *The Social Studies* 95 (3), 123–129. Tulostettu 6.10.2006

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=102&sid=1c2bb39f-c884-40ac-b602-ed02e31e973e%40sessionmgr106>

Laukka, M. 2001. Sotketut peikon kasvot. Kuvakirjat ja kirjojen kuvat. Teoksessa Korolainen, T. (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi, 63–76.

Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Liebkind, K. 2000. Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus, 171–182.

Mikkola, P. & Heino, L. 1997. Maahanmuuttajalasten sopeutuminen peruskouluun. Turku: Turun opettajankoulutuslaitos.

Mosely, J. J. 1997. Multicultural Diversity of Children's Picture Books. Robert Fulton Elementary School Library. Master's Research Paper. Kent: Kent State University. Tulostettu 5.12.2006

http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/23/57/b4.pdf

Myllymäki, T. (toim.) 2004. Pallo haltuun. Kansainvälisyyskasvatus Suomessa. Helsinki: Kehitysyhteistyön palvelukeskus.

Mäkelä, K., Jaakkola, M., Kourula, P.-L., Nikula, P. & Suurpää, J. (toim.) 1990. Monikulttuuriseen Suomeen. Syrjintää selvittävän työryhmän muistio. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1990. Helsinki: Oikeusministeriö.

Nettervik, I. 1994. I barnbokens värld. Malmö: Geerups.

- Oittinen, R. 2004. Kuvakirja kääntäjän kädessä. Helsinki: Lasten keskus.
- Pentikäinen, J. 1995. Saamelaiset – Pohjoisen kansan mytologia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Pentikäinen, J. 1997. Suomalainen maasta- ja maahanmuutto. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Teoksessa Pentikäinen, J. & Hiltunen, M. (toim.) Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72. Helsinki: Unesco, 218–231.
- Plenge, V. 2004. Warm books from warm countries. Teoksessa Kolu, K., Korhonen, M. & Torkki, K. (toim.) Monikulttuurisuus ja lasten kirjallisuuskasvatus. Virikkeitä 2/2004. Espoo: IBBY Finland, 28–33.
- Repo, A. 2006. Mikä maa, mitkä tavat? Monikulttuurisuus on uutta Suomessa. jEnergia 03/2006, 25–26.
- Rhedin, U. 1992. Bilderboken på väg mot en teori. Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet 45. Stockholm: Alfabeta.
- Räsänen, R. 2005. Etninen moninaisuus koulujen haasteena. Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino, 87–111.
- Rättyä, K. 2002. Kirjatulva kasvanut käänöksistä. Nuorisokirjallisuuden julkaiseminen vuosina 1990–2000. Onnimanni 2/2002, 18–22.
- Stones, R. 1999. Multicultural publishing at the turn of the century. Teoksessa Stones, R. (toim.) A multicultural guide to children's books 0–16+. London & Reading: Books for Keeps & The Reading & Language Information Centre, 4–5.

Talib, M.-T. 2003. Monikulttuurisuuden haasteet kasvatukselle. Teoksessa Kolu, K., Korhonen, M., Suojala, M. & Volotinen, T. (toim.) Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus. Virikkeitä 2/2003. Espoo: IBBY Finland, 23–29.

Tossavainen, T. 1979. Lastenkirjojen soveltuvuuskriteereistä. Teoksessa Kirja kaveriksi: vaihtoehto joukkoviihteelle. Kirjailijakeskuksen raporttisarja no 2. Helsinki: Kirjailijakeskus, 22–27.

Tuunanen, T. 1990. Kuva itsenäistyy 80-luvulla. Teoksessa Teinilä, L., Laulajainen, L., Rinta-Tassi, R. & Spring, G. (toim.) Lapsi, kieli ja mieli. Helsinki: Kirjastopalvelu, 145–152.

Wahlström, R. 1996. Suvaitsevaisuuteen kasvattaminen. Helsinki: WSOY.

Vandergrift, K. 1990. Children's literature: Theory, Research, and Reaching. Englewood Colorado: Libraries unlimited.

Volotinen, T. 2003. Thuongin päivä eilen, Railin päivä tänään. Teoksessa Kolu, K., Korhonen, M., Suojala, M. & Volotinen, T. (toim.) Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus. Virikkeitä 2/2003. Espoo: IBBY Finland, 78–79.

Ylönen, 2000. Lohditut linnut. Satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.

Sekundaarilähteet

Bishop, R. S. 1991. Evaluating books by and about African Americans. Teoksessa Lindgren, M.V. (toim.) The Multicolored Mirror. Fort Atkinson, WI (USA): Highsmith Press, 33–44.

Doonan, J. 1993. Looking at Pictures in Picture Books. Stroud: Thimble Press.

Finazzo, D. 1997. All for the children: Multicultural essentials of literature. Albany N.Y.: Delmas Publishing (ITP).

Kruse, G. M. 1992. No single reason: Multicultural literature for all children. *Wilson Library Bulletin* 66, 30–33.

McGuire-Raskin, L. 1996. Multiculturalism in children's picture books: An analysis of insider vs. outsider texts. *Journal of Children's literature* 22 (1), 22–27.

Moebius, W. 1986. Introduction to Picture Book Codes. *Word and Image* 2 (2), 141–151.

Velders, T. 1992. *Reading Images: Approaches to Visual Literacy*, Deventer: Rijkshogeschool Ijselland.

Aineistolähteet

Bergström, G. 2006. *Mikko Mallikas ja sisukas muurahainen*. Helsinki: Tammi.

Damon, E. 2004. *Erilaiset ystäväni*. Helsinki: Satusiivet

Ek, B. & Hultbert, U. 1979. *Manuela intiaanityttö*. Helsinki: Weilin+Göös.

Harainen, P. & Lumme, L. 2004. *Emma menee esikouluun*. Helsinki: WSOY

Harvey, A. 2004. *Koiranelämää*. Helsinki: SLEY-kirjat

Havukainen, A. & Toivonen, S. 2004. *Tatu ja Patu päiväkodissa*. Helsinki: Otava.

Janouch, K. & Lindman, M. 2004. *Mistä on pienet vauvat tehty?* Helsinki: Tammi.

Kallio, K., Lindholm, M. & El-Ahmar, M. 2005. *Bibi muuttaa Suomeen*.

Helsinki: Otava.

Koivisto, J. 2004. *Miina ja Manu: seikkailu Suomessa*. Tampere: Satukustannus.

Langston, L. & Gardiner, L. 2004. *Mummin mehevä omenapiirakka*. Helsinki: Lasten keskus.

Mikkanen, R. 1984. *Thuongin päivä*. Helsinki: Otava.

Roberts, D. 2004. *Pertun pöksyissä paukkuu!* Hämeenlinna: Karisto.

Schwarz, M. & Wikland, I. 1982. *Mervi pieni ottolapsi*. Helsinki: WSOY.

Svend Otto S. 1982. *Mei Mei ja suuri tulva*. Helsinki: WSOY.

Tauriala, A. & Kihuria, J. 1978. *Siellä missä kahvi kukkii*. Jyväskylä: Gummerus.

- Thornhill, J. 2004. Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta. Helsinki:
Perhemediat.
- Virtanen, L. & Savolainen, S. 2004. Pikku Xing. Helsinki: Tammi.
- Willis, J. & Ross, T. 2004. Minä vihaan koulua. Karkkila: Mäkelä.

LIITTEET

Liite 1 Esikarsinnan läpäisseet vuoden 2004 kirjat

Lopulliseen aineistoon sisältyvät kirjat (11 kpl)

kirjan tekijä, nimi ja kustantaja	kirjan alkukieli ja alkuperäinen julkaisumaa	monikulttuurisuuden esiintyminen	muuta huomioitavaa
Emma Damon: Erilaiset ystäväni Lasten parhaat kirjat, Satusiivet	englanti, Iso-Britannia	kirja erilaisuudesta, erilaisista ihmisistä	
Pirkko Harainen & Leena Lumme: Emma menee esikouluun WSOY	suomi, Suomi	yksi päiväkodin henkilökunnasta on mustaihoinen Samira, myös lapsissa erivärisiä	
Amanda Harvey: Koiranelämää SLEY-kirjat	englanti, USA	kirjan kuvissa on sekä tumma- että valkoihoisia ihmisiä sekä ihmisiä, joilla esim. tukka on afrikkalaistyylinen (lyhyt sykerö tms.)	kirjan päähenkilö on koira, ihmiset vain sivussa
Aino Havukainen ja Sami Toivonen: Tatu ja Patu päiväkodissa Otava	suomi, Suomi	kuvissa esiintyy monenlaisia ja monenvärisiä ihmisiä, yksi olennaisista sivuhenkilöistä vaikuttaa piirteiltään aasialaiselta ja on nimeltään Laura (aika yleinen nimi maailmanlaajuisesti)	
Katerina Janouch & Mervi Lindman: Mistä on pienet vauvat tehty? Tammi	ruotsi, Ruotsi	kuvissa monenvärisiä ihmisiä, kerrotaan adoptiosta (myös niin että tummassa perheessä on valkoinen lapsi) päähenkilö valkoihoinen	
Jari Koivisto: Miina ja Manu: seikkailu Suomessa Satukustannus	suomi, Suomi	Miina ja Manu seikkailevat Suomessa, ja yksi kohteista on saamelaisten pyhä paikka seita	
Laura Langston & Lindsey Gardiner: Mummin mehevä omenapiirakka Lasten keskus	englanti, Iso-Britannia	kuvissa erivärisiä lapsia, aiheena mummin dementia	
David Roberts: Pertun pöksyissä paukkuu! Karisto	englanti, Iso-Britannia	erivärisiä ihmisiä, mm. hammaslääkäri tms. mustaihoinen	

2 (3)

Jan Thornhill: Ennen & Jälkeen: kirja luonnon muuttumisesta Perhemediat	englanti, USA	kuvassa ihmiset valko- ja mustaihoisia, myös aasialaisia piirteitä: kaikki ihmiset hyvin erilaisia	kirja kertoo luonnosta ja eläimistä, ihmisiä näkyvä vain kahdessa kuvassa ja monikulttuurisuus vain yhdessä kuvassa
Jeanne Willis & Tony Ross: Minä vihaan koulua Mäkelä	englanti, Iso-Britannia	osa koulun oppilaista erinäköisiä	
Leena Virtanen & Salla Savolainen: Pikku Xing Tammi	suomi, Suomi	adoptiotarina Kiinasta Suomeen adoptoidusta työstä	

Toisessa vaiheessa karsitut kirjat (15 kpl)

kirjan nimi, tekijä ja kustantaja	kirjan alkuperäinen kieli ja julkaisumaa	monikulttuurisuuden esiintyminen	muuta huomioitavaa
Disney: Ihmeperhe Sanoma Magazines Finland	englanti, USA	ihmiset erilaisia mm. väritään, piirteiltään	päähenkilönä ihmeperhe, siis superihmiset, elokuvatarina kirjana
Disney: Jasminen sydämen valittu Sanoma magazines Finland	englanti, USA	henkilöt sijoittuvat itämaiseen kulttuuriin	sadunomainen, jatkoa Aladdinin taikalamppuun: pois, koska perustuu 1001 yön satuihin
Disney: Karhuveljeni Koda Sanoma Magazines	englanti, USA	kirjan ihmiset ilmeisestikin Amerikan alkuperäiskansaan kuuluvia, nimiltään esim. Sitka, Denahi ja Kenai	päähenkilönä on karhuksi muuttunut ihminen, kirja on sadunomainen
Guido van Genechten: Rikun kaverit Tammi	hollanti, Belgia	kirjassa valkoiset kanit leikkivät omia leikkejään, harmaat omia, mustat omia ja ruskeat omia. Riku-kani (valkoinen, päähenkilö) käy leikkimässä kaikissa porukoissa. Leikkien ulkopuolella on täplikäs kani, jonka Riku auttaa mukaan leikkiin, ja lopulta kaiken väriset kanit leikkivät yhdessä	onkohan tämä eläinten monikulttuurisuutta?

3 (3)

Petra Heikkilä: Ilvekset kuin veljekset Lasten keskus	suomi, Suomi	Otto-ilves toivoo veljeä, joka olisi samanlainen kuin hän myös näöltään, jossain vaiheessa unohtaa toivoa samanlaista veljeä, kun saa erilaisia kavereita	onkohan tämä eläinten monikulttuurisuutta?
Frances Hodgson Burnett, mukaillen kertonut Janet Allison Brown, kuvitus Graham Rust: Pikku Prinsessa Gummerus	englanti, Iso- Britannia	Päähenkilö on kasvanut Intiassa ja näyttää intialaiselta, mutta ainakin isä on britti. Saara muuttaa Englantiin sisäoppilaitokseen	Saara ei olekaan intialainen, vaan ranskalais- englantilainen. Tarina julkaistu romaanina n. 100v sitten, kuvakirja on mukailtu tarina
Frances Hodgson Burnett, mukaillen kertonut Janet Allison Brown, kuvitus Graham Rust: Salainen puutarha Gummerus	englanti, Iso- Britannia	Päähenkilö on kasvanut Intiassa	vaikka päähenkilö on kasvanut Intiassa, kirja kertookin Englannista, eikä havaittavissa ole monikulttuurisuutta
Tapani Karinen: Pieni punainen auto Perhemediat	suomi, Suomi	ihmisten ihonväreissä on eroja	vaikea sanoa, onko ihonväri väritystekninen juttu vai monikulttuurisuutta
Tuula Korolainen & Kristiina Louhi: Lyhtykujan Lucia Tammi	suomi, Suomi	yksi kirjan henkilöistä voisi kuvien perusteella olla aasialainen, mutta kyseinen henkilö ei esiinny nimellä tekstissä	vaikea päätellä onko henkilö aasialainen
David McKee: Elmeri ja käärme Mäkelä	englanti, Iso- Britannia	Elmeri-päähenkilö on kirjava, kun muut norsut ovat harmaita	tämä on ehkä eläinten erilaisuutta, Elmeriä ei kuitenkaan käsitellä erilaisena värinsä vuoksi tässä kirjassa
Eva Montanari: Kilpa- auto numero 1 Lasten keskus	italia, Italia	yhdellä kirjan henkilöistä afrotukka, muutenkin etnisiä piirteitä	vaikea tietää, onko erilaiset hiukset ym. kuvataiteellinen tyyliseikka
Rachel Murrel: Sportti lentää (pikku robot) Kolibri	englanti, USA	yksi roboista on hieman kiinalaisennäköinen, mutta nimeltään Ruoste	perustuu tv-sarjaan ja vaikea tietää onko oikeasti kiinalainen
Madonna (Ritchie): Abdin seikkailut WSOY	englanti, USA	sijoittuu itämaiseen kulttuuriin	Sadunomainen, ”kerran kauan sitten”
Madonna (Ritchie): Jakov ja seitsemän rosvoa WSOY	englanti, USA	sijoittuu slaavilaiseen kulttuuriin	sadunomainen, ”asuipa kerran”
Liisa Seppänen: Mökillä on aina kesä Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry	suomi, Suomi	päähenkilön isä näyttää tummemmalta kuin suomalaiset, mutta ei esiinny tekstissä nimen kera, vaan hänestä käytetään nimitystä ”isä”	vaikea tietää mikä on isän tausta

Liite 2: esimerkkejä silmien, nenän ja hiusten kuvaamisesta LIITE 2 1 (1)

Tekijänoikeudellisista syistä Internetissä julkaistussa versiossa ei ole kuvaliitettä.